

23. évfolyam,
2021. 3

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi

Szemle

62.

Alapítva: 1993

Várostarténeti folyóirat

Veszprémi Szemle

23. évfolyam,
2021. 3. szám

62.

TARTALOM

TANULMÁNYOK

Középkori települések
Márkó területén (II.) **3** Karlinszky Balázs

Zala (Mayer) György családfája **19** Mezőhegyi Gergő

FORRÁSKÖZLÉS

Feljegyzés a Veszprémi Református Eklézsia
történetéhez **30**

KÖZLEMÉNYEK

Milfajt Ferkó bakonyi betyár és társai
a levéltári források tükrében **47** Nagy Balázs Vince

Egy botanikus alkirály és társai.
A zirci Ciszterci Apátságából származó, eddig
azonosítatlan portrék meghatározása **59** Rainer Pál

Festőművész, tanár, iskolaigazgató:
beszélgetés Fülöp Lajossal **67** Molnár János

HELYTÖRTÉNETI BARANGOLÁS

2021 – rövid, forró, száraz nyár **74** Kovács Győző
Gyula

Sokgyermekes veszprémi családok anno **79** Debreczeni János
György

Történetem a Veszprém Megyei
Rendőrfőkapitányság Politikai Nyomozó Osztályával
1956–57 **91** Borenich Péter

Várostartörténeti folyóirat

Veszprémi
Szemle

23. évfolyam, 62. szám 2021. 3. szám

Várostartörténeti folyóirat
ISSN 1217-5358

Alapítva: 1993

Alapító főszerkesztő:
Dr. Tölgyesi József

Főszerkesztő:
Dr. Csiszár Miklós (2011–2018)

Dr. Földesi Ferenc PhD

Technikai szerkesztő:
Bucsy Balázs

Szerkesztőbizottság:
Dr. Karlinszky Balázs PhD
Dr. Négyesi Lajos PhD
S. Dr. Perémi Ágota PhD
Dr. Vizi László Tamás PhD

Tanácsadó testület:
Kovács Győző Gyula
Dr. Pálffy Géza DsC
Perlakiné Scharf Claudia
Rainer Pál
Sebő József
Somfai Balázs
Szabóné Vörös Györgyi

Kiadja: a Veszprémi Szemle
Várostartörténeti Közhasznú Alapítvány

Levelezési cím:
alapitvany@veszpremiszemle.hu

Felelős kiadó:
Faa Judit, a Kuratórium elnöke

A főszerkesztő elérhetősége:
vezleszerk@gmail.com

Nyomda:
OOK-Press, Veszprém
Felelős vezető: Szathmáry Attila

A folyóirat évente 4 számmal
jelenik meg.

E SZÁMUNK SZERZŐI:

BORENICHPÉTER Budapest; DEBRECZENYI JÁNOS GYÖRGY nyugdíjas villanyszerelő mester, Veszprém; DR. KARLINSZKY BALÁZS levéltár-igazgató, Érseki Levéltár, Veszprém; KOVÁCS GYŐZŐ GYULA meteorológus, meteorológia-történész, Veszprém; NAGY BALÁZS VINCE történész, főlevéltáros, Veszprém; DR. MEZŐHEGYI GERGŐ vegyész mérnök, úrkutató, Budapest; MOLNÁR JÁNOS helytörténeti kutató, Veszprém; RAINER PÁL történész, Veszprém;

Illusztrációk:

Borenich Péter, Debreczeni János György, Földesi Ferenc, Mezőhegyi Gergő, Sárközi Judit

Veszprémi Szemle Várostartörténeti Közhasznú Alapítvány

Takarékbank Zrt.:
73200189-11291268

Támogatóink:

Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata

Veszprém-Balaton 2023
Európa Kulturális Fővárosa

Veszprémi Szemle megjelenését támogatták

Honoráriumról lemondtak:

Lásd 99. oldalon!

A borító képei:

Címlapon: A csatári kápolna. Fotó: (Fefe)

2. oldalon: Rainer főherceg cs. kir. táborszernagyként. Illusztráció Rainer Pál közleményéhez.

3. oldalon: Zala György. Kukán Géza festménye, 1926. Magyar Nemzeti Galéria, ltsz. FK 1373. Illusztráció Mezőhegyi Gergő tanulmányához.

háton: A márkói kápolna. Fotó: (Fefe)

TANULMÁNYOK

**Középkori települések
Márkó területén (II.)**

KARLINSZKY BALÁZS

Bere birtok tulajdonosváltásai a XIV–XV. században

A szomszédos Berét 1269-től kezdődően a Szák nemzetség birtokolta csaknem másfél évszázadon keresztül. 1358. július 7-én a nádori közgyűlésen a birtokszerző Szák nembeli Konrád unokája, Várongi János fia Domokos berei, kemecsei birtokaira, valamint a veszprémi Szent Margit-templomra, a közelében fekvő két telkére és malmára (Korlátmalom) vonatkozó tulajdonjoga megerősítését kérvényezte. A Somlósárhelyen tartott közgyűlésen a nádor igazolta a kérvényező birtokjogát.¹ Ezt követően Kont Miklós parancsot adott a kérdéses birtokok határainak újbóli megjárására és Domokos azokba történő beiktatására. A több, vélhetően párhuzamosan futó eljárásból csak a Veszprém városi vonatkozású maradt fenn. A fehérvári káptalan által lefolytatott határjárás után a kérvényezőt beiktatták a veszprémi telkek és malom birtokába, amit Kont Miklós 1358. augusztus 10-én² privilegialis formában írt át.³ Feltételezhető, hogy hasonló eljárás keretében történt berei birtokrészének megerősítése is. Ismerve a szomszédos mesteri, gyipóti és az ekkor még kibontakozó félben lévő endrédi eseményeket, Várongi Domokos eljárása mögött az Essegváriak által megbolygatott birtokviszonyok tisztázásának szándéka állhatott.

A birtok a XV. század közepén alig másfél évtizeden belül kétszer is gazdát cserélt, és a század közepét követően a Mesteri révén vele szomszédos veszprémi székeskáptalan birtokainak sorát gyarapította. Az 1452. július 31-én a fehérvári káptalan által

¹ VO 142. Az ügy előzményeként 1352-ben Domonkos malmát rokonainak, a Szarka családnak zálogosította el: „*Dominicus, filius Johannis de Warangh ... molendinum suum Korlatmolna nuncupatam ... magistris Nicolao, Benedicto, Ladislao et Staphano dictis Zarka, filis Johannis de Turuk ... proximis suis*” VO 133–134. Komorovitz regesztájában – helyesen – „de Tonk”-ot olvasott „de Turuk” helyett. VeszpReg 434. sz.

² Regesztája hibásan, a fehérvári káptalani jelentés július 30-i dátuma alatt: VeszpReg 500.

³ VO 142–144.

kiadott oklevél szerint a birtok adásvétel révén került a veszprémi kanonokokhoz, amikor Fajszi Ányos Mihály és Derecskei László berei birtokukat, valamint a Veszprém nyugati határában lévő Korlátnek nevezett malmukat 387 forintért eladták a tésületnek.⁴ Az oklevél szövegében az „egykori birtok vagy pusztaként” meghatározott Berén az eladóknak egyfelől vásárolt (ti. a Fajsziaktól), másrészt pedig örökölt (ti. a Derecskeiektől) birtokai voltak, amelyek a káptalan Mesteri nevű birtokával voltak határosak.⁵ Érdeemes itt rövid kitérőt tenni arra vonatkozóan, hogyan került a Várongiaktól az oklevélben említett eladók kezébe a birtok.

Fajszi Ányos Mihály⁶ tulajdonjogának kérdése egyszerűbb. Bere birtok (*possessio*) és a Korlátmalom feléhez ugyanis vásárlás útján jutott Derecskei Istvántól, az általa zálogon bírt tolnai Derecske fejében.⁷ A Tolna megyei család nyilván érdekelt volt abban, hogy törzsbirtokaihoz közelebb fekvő és egyúttal a familiának nevet adó települést háborítatlanul magáénak tudhassa.

Exkurzus: a Derecskei család

Ami a Derecskei család berei birtoklástörténetét illeti, annak felgöngyölítéséhez valamivel korábbra kell visszanyúlnunk. A Tolna megyéből származó familia felemelkedését Filippo Scolarinak (Ozorai Piponak), Zsigmond király (1387–1437) kedvelt firenzei származású gazdasági szakemberének – majd bárójának – köszönhette. Pipo Ozorai András lányát, Borbálát vette feleségül, Derecskei István nagyapja, Derecskei Lőrinc felesége pedig Ozorai András ugyancsak Borbála nevű testvére volt. Derecskei István apja, Lőrinc fia Pál, és nagybátyja, Derecskei Miklós fia Péter Scolari alispánjaiként és várnagyaiként szolgálták a nagyhatalmú itáliai születésű főurat.⁸ A báró halála után a Derecs-

⁴ MEV 161–163. A szerződést követő iktatás után, alig másfél hónappal később a kanonokok Veszprém megye hatósága előtt tiltották el a szomszédos Kemece birtokosait, a veszprémvölgyi apácákat berei és mesteri javaik, köztük erdeik használatától. MEV 163–164.

⁵ „*quandam possessionem seu predium ipsorum iam fati Michaelis Anyos emptitiam, ipsius vero Ladislai hereditariam Bere nuncupatam, in comitatu Wesprimiensi existentem, nunc habitatoribus destitutam possessionique honorabilis capituli ecclesie Wesprimiensis Mester vocate concinam*” MEV 162.

⁶ Veszprém megyében birtokos család; Mihály előbb Rozgonyi, majd Garai familiáris. ENGEL 1996. II. 14.

⁷ VOSuppl 410–412.

⁸ ENGEL 2001a. Derecskei (Tolna m.) tábla, uo. Ozorai (Tolna m.) tábla. Derecskei Péter Arad (Engel, Archontológia 98.), Csanád (uo. 122) és Temes (uo. 204.), Derecskei Pál Csongrád (uo. 125.), Krassó (uo. 145.), szintén Temes (uo. 204.) és Zaránd megyékben (uo. 240.) volt Ozorai Pipo alispánja. Ozoraira bővebben lásd ENGEL 2003.

kei család a Marcaliakban találta meg új pártfogóját: István 1443-ban Somogy megye alispánja lett Marcali György mellett.⁹ Derecskei István László nevű testvére volt a másik eladó fél az 1452-es jogügylet során.

Visszakanyarodva a Derecskeiek berei birtokszerzésére, ismert, hogy a Várongi családnak 1436 előtt magva szakadt. Ez az ország középkori törvényei értelmében birtokaik koronára történő háramlását jelentette, amivel aztán az uralkodó szabadon rendelkezhetett. Ennek megfelelően Zsigmond 1436. június 3-án meghagyta a fehérvári káptalannak, hogy a fiú örökös nélkül elhunyt Várongi Miklós Várong, Gyalán és Kakasd nevű birtokaiba, Tömörkény nevű prédiúmába, valamint a marosdi és korsódi birtokrészekbe iktassa be Derecskei Pál fia Istvánt és testvéreit, Miklóst és Lászlót. Az iktatás elvégzéséről a testület június 29-én tett jelentést az uralkodónak.¹⁰ Várongi Miklós korábban is tisztában lehetett azzal, hogy ő családjának utolsó élő férfi tagja, így Derecskei Pált már 1424-ben megtette valamennyi ingó és ingatlan vagyona örökösévé. Sajnos a rendelkezés adós maradt a kedvezményezettnek az oklevél szövegében említett szolgálatai és érdemei részletezésével. Az ország szokásjogának ellentmondó rendelkezést egyetlen módon lehetett érvényre juttatni, mégpedig uralkodói jóváhagyással. A Derecskeieknek az udvarban kegyet kijáró személy nem volt más, mint az oklevélben név szerint megemlített Ozorai Pipo, akinek közbenjárására Zsigmond 1424. augusztus 6-án megerősítette az akkor még feltételes birtokátruházást.¹¹

A Várongi vagyonból Berének a Derecskeiek részére történő iktatására sem 1436-ban, sem 1438-ban nem tértek ki az oklevelek. A prédiúmot ugyanis korábban Várongi László és fia, Miklós Padár ugyancsak Veszprém megyei birtokkal, a Korlátmalommal és két veszprémi nemesi telekkel együtt a Himházi nemeseknek adta zálogba valamikor a család 1436-ban történt kihalása előtt. A Várongi javak örökösének, Derecskei Istvánnak azonban e birtokrészekről is tudomása lehetett, és panaszával befolyásos urához fordult. Ozorai Pipo halálát követően patrónust váltott a család, így nem lehetett az udvarban forgoló pártfogóban hiánya Istvánnak sem, aki a Marcaliak familiárisa lett; 1409 óta ugyanis a Marcaliak közül kerültek ki az ekkor a szlavón bánssággal ekkor együtt járó somogyi főispánok.¹² Közbenjárásuk eredményeképp Héder-

⁹ ENGEL 1996. I. 178.

¹⁰ DL 12913. Még 1436-ban a Derecskeieknek ismét igazolniuk kellett a Várongi birtokok megszerzésének jogszerűségét a korona igényével szemben, és végleg csak 1438-ban, immár Albert király ellenében történt meg birtokba vezetésük. DL 25926.

¹¹ ZsO XI. 89. sz. és 924. sz.

¹² Marcali Miklós 1409–1413, Dénes 1413–1422, Imre 1427–1444, János 1440–1444 és György 1441–1444 között, István pedig 1444-ben volt a vármegye ispánja. ENGEL 1996. I. 177.

vári Lőrinc nádor 1439. március 13-án felszólította Himházi László zalai főesperest, veszprémi kanonokot, illetve Lihéti Szarka Domokost a Berét nekik zálogba adó oklevél egy megjelölt időpontban történő bemutatására.¹³ Az ügy további fejleményei a következőképp rekonstruálhatók: nem sokkal később, március 27-én Albert király (1437–1439) elrendelte Himházi László zalai főesperes és rokona, Lihéti Szarka Domokos több birtokba, köztük az említett Padárba új adomány néven történő bevezetését.¹⁴ Bere azonban újból kimaradt a bevezetendő birtokok felsorolásából, és feltehetően ekkortól került a Derecskeiek kezére, akiknél azt majd másfél évtized múlva, a veszprémi káptalan részére történő eladásnál találjuk.

Láttuk, hogy a Várongi család egy tagja (Domokos) kezén 1424-et megelőzően Bere utoljára 1358-ban volt forrásokkal igazolhatóan. Ezek után egy 1387-ben keletkezett oklevélben meglepő módon a Himházi család intézkedik a birtokkal, a Korlát- és a Kőmalommal, továbbá két Veszprém megyei nemesi telekkel kapcsolatban. 1387. április 29-én Himházi György fiai, Jakab, Lukács, testvérük, Péter és unokaöccsük, László, aki egyébként a veszprémi kanonok volt, cserére határozták el magukat. A cserében érintett másik fél nem volt más, mint a veszprémi káptalan, amelynek Himházi László is tagja volt. A testület a csere értelmében Nagygyimót nevű falvát adta volna a Himháziak fentebb említett birtokaiért. Berét ekkor possessióként, tehát lakott településként határozta meg az oklevél, amely a „Bakony erdejének ölen” feküdt.¹⁵ Valamilyen okból kifolyólag a birtokcsere egyetlen eleme sem valósult meg: Bere és a Korlátmalom XV. század közepi sorsát már ismerjük, Nagygyimótot pedig 1520-ig birtokolták a veszprémi kanonokok, amikor a rátóti Gyulafi családdal egyezsége lépve elcserélték azt más falvakért.¹⁶

A Himháziak oklevélben foglalt berei birtokjoga és a Várongi Miklós által történt későbbi zálogba adás után érdemes közelebbről megvizsgálni, milyen ismeretekkel rendelkezünk erről a családról. Annál is inkább mivel Benedek 1379 és 1387 között a veszprémi püspöki méltóságra emelkedett, azonban prominens méltósága ellenére a család pontos rokonsági rendszerét eddig nem tárták fel.¹⁷ Ismert, hogy a Himháziak Veszprém megyei birtokos család volt, s a családnév hasonlósága alapján nem zárható ki szoros kapcsolatuk a XIV–XV. században fényes karriert befutó Himfiakkal.¹⁸ Valamilyen fokú rokonságukra

¹³ MEV 30–31.

¹⁴ DL 102476.

¹⁵ „*in gremio silve Bakan*” (VOSuppl 353–355.).

¹⁶ VFL III.1.a.1. Rátót 4. (DF 201608.).

¹⁷ ENGEL 1996. I. 78., MREV II. XXII., LIII–LIV. pp.

¹⁸ CSÁNKI III. 274., ENGEL 2001a. Him rokonsága 1. és 2. tábla: Himfi, illetve Himházi (Veszprém

éppen a század második feléből szólnak forrásaink. 1476-ban Debrentei Himfi Tamás nyitrai püspök Laki Imre feleségével és leányaival együtt pert indított Korompai Nehéz Péter és György ellen Himháza, Lihért, Podaska, Alásony, Padár, Szentivány és Kistevel birtokok elfoglalása miatt.¹⁹ Amikor 1439-ben Himházi László zalai főesperes és Lihérti Szarka Péter fia Domokost Albert király új adomány címén megerősítette javaikban, Lihért, Alásony, Füzes vagy Odoska, Padár possessiókat, valamint Himháza és Kistevel possessiók részeit adományozta.²⁰ A két felsorolás közel azonos, különbséget mindössze Szentivány hiánya jelent. Az oklevelekben említett családok közötti kapcsolatot egy 1453-ban kiállított oklevél világítja meg. Ebben Lihérti Szarka Domokos fia Péter a vele közös őstől származó Dálkai Miklós fia Györgynek és Miklós nevű testvérének adta át megőrzésre és védelemre Himháza, Lihért, Alásony, Padár, és más birtokokat.²¹ Ismert továbbá, hogy a Dálkai család közeli rokonságban állt a Laki családdal, a Himfiék rokonságát pedig éppen a nyitrai püspök birtokviszaszerző akciója igazolja.²²

A Himházi–Himfi családi kötelék mellett a már többször előforduló Lihérti Szarka családdal is megállapítható a közös rokoni szál. Láttuk, hogy 1436 előtt együttesen vették zálogba Berét és Padárt, illetve három évvel később közösen kaptak Albert királytól adományt. Nincs okunk kételkedni abban, hogy egy évtizeddel korábban is közösen részesültek adományban Dienesföldén (Veszprém megye), ezúttal Zsigmond királytól. Ebben az oklevélben ugyan a főesperes és Péter fia Domokost is Himháziként említették, azonban további források tisztázzák a köztük lévő rokonságot. 1410-ben Himházi György fia Szarkának mondott Jakab özvegye, Katalin elismerte, hogy a férje járandóságából neki járó részt megkapta a Himháziaktól. Az oklevélben felsorolt rokonok: Himházi Mihály fia László veszprémi kanonok, néhai Himházi Szarka Péter fiai Domokos és Mátyás.²³ Lászlóról egy 1374-ből származó oklevél alapján tudható, hogy nagyapja az a György volt, aki az oklevél szerint egyúttal Benedek szepesi prépost – a későbbi veszprémi püspök –, valamint Lukács, Péter és Jakab apja is volt.²⁴ Ez alapján már könnyen rekonstruálhatjuk a rokoni szálakat:

m.), ENGEL 1996. II. 101. – utóbbi helyen a szerző a két család címereinek azonosságára hívta fel a figyelmet.

¹⁹ DL 45652.

²⁰ DL 102476.

²¹ „*ipse [sc. Petrus] et prefati Georgius ac Nicolaus in una linea consanguinitatis essent*” (DL 44700.).

²² ENGEL 2001a. Laki (Hathalmi, Dálkai; Veszprém m.), CSÁNKI III. 268., 279., IVÁNYI 1942.

²³ DL 64740. Szükszavú regesztája: ZsO II. 7822. sz.

²⁴ DL 41943. Himházi László tiltakozása, amiért családtagjai Lihért községet jogtalanul tartják elfoglalva.

Himházi Benedek püspök Himházi László veszprémi kanonok, későbbi zalai főesperes nagybátyja volt; a főesperes László és Szarka Péter fia Domokos között pedig unokatestvéri kapcsolat állt fenn.

A kirakós utolsó elemeként a Várongi és Himházi család közötti kapcsolatról tudhatókat összegezzük. Láttuk, hogy Berét 1436-ban Várongi Miklóstól zálogban bírták, 1387-ben pedig egyenesen a Himházi család saját birtokaként kezdeményezték birtokcserét a veszprémi káptalannal a települést illetően. Kapcsolatuk hátterében talán itt sem tévedünk nagyot, ha valamilyen rokonságot feltételezünk. Erre vonatkozó forrásunk a Korlátmalomnak a fejezet elején érintőlegesen tárgyalt, 1352-ben a Szarka testvérek részére történt elzálogosítása.²⁵ A Várongi–Himházi–Szarka rokonság alátámasztására egy további, közvetett adattal rendelkezünk. 1382-ben Kont Miklós nádor ítéletet hirdetett abban a perben, amelyet a veszprémvölgyi apácák ellen folytatott Várongi Domokos fia László.²⁶ Az ítélet szerint László az egyes tárgyalási szakaszokon több ízben is képviselője személyében volt jelen, így például 1378-ban Himházi Lukács fia György járt el nevében. A vita végül az érintett birtokok határainak újbóli megjárásával végződött, ahol a kérdéses Kemecsét, Tótmezőt és Tekerest az apácák, a Bere kapcsán pedig már többször említett Korlátmalmot Várongi László számára különítették el.

A Derecskeiekre vonatkozó hosszabb kitérő után térjünk vissza Bere 1452-ben történt megvásárlására. Nem sokkal az adásvétel július 31-én történt oklevélbe foglalását követően, szeptember 16-án a kanonokoknak gondjuk volt arra, hogy a veszprémvölgyi apácákat és másokat a megye hatósága előtt eltiltsanak a berei és mesteri erdek és pusztáik (*predii*) használatától.²⁷ 1453. december 8-án a budai káptalan előtt Derecskei István, aki korábban berei fél birtokrészét a zálogban lévő Derecskéért cserébe átadta Fajszi Ányos Mihálynak, hozzájárulását adta a forrás szerint ekkor már a 400 forintos adásvételhez.²⁸ A veszprémi kanonokok tulajdonjoga elől minden akadály elhárulni látszott és 1454. szeptember 17. után az uralkodói parancsnak megfelelően eljárva a fehérvári káptalan beiktatta őket új birtokukba.²⁹ Derecskei István azonban nem nyugodott bele egykori berei birtokrészének elvesztésébe, akadályozta a kanonokok zavartalan birtoklását, amiért a káptalan peres útra terelte az ügyet. Ezzel lehetett összefüggésben, hogy 1455 márciusában Vilmos kanonok a káptalan nevében a három évvel korábbi, immár lakatlannak nevezett prédiura vonatkozó adásvétel meg-

²⁵ VO 133–134.

²⁶ DL 6872.

²⁷ MEV 163.

²⁸ MEV 178–179.

²⁹ MEV 187–190.

erősítését kérvényezte V. László királytól (1440–1457), aminek az uralkodó eleget is tett.³⁰ Az esztergomi szentszék 1457-ben kiadott ítéletlevele szerint ugyanis annak ellenére, hogy az új tulajdonosok 10 forintot fizettek a Berét és a Korlátmalmot érintő, különösen azok határait megszabó oklevelekért cserébe, Derecskei sem az adásvételhez történő hozzájárulásának napján, sem azt követően nem volt hajlandó a dokumentumok átadására. A több évig húzódó perben a kanonokok végül két oklevelet mutattak be jussuk igazolására. Derecskei István a budai káptalan előtt kinyilvánított hozzájárulása mellett az előkeresett másik oklevél már várongi házából keltezett, saját kézírású levelét tartalmazta, amelyben együttműködéséről biztosította a kanonokokat azok új birtokára vonatkozó oklevelek átadását illetően. Mivel ez nem történt meg, az esztergomi szentszéken hozott határozat elmarasztalta az ítéletben Várongi (!) vagy Derecskeinek nevezett Istvánt és kötelezte az oklevelek haladéktalan átadására.³¹

A középkori birtokok lassú hanyatlása a XIV–XVI. században

Az egykori templomos helyből, Beréből a XV. század közepére tehát lakatlan préedium lett. A folyamat, amennyiben hihetünk az oklevelekben használt terminusoknak, néhány évtized alatt zajlott le: 1439: *possessio*, 1452: *possessio seu predium*, 1453, 1457: *predium*, 1455: *deserta possessio*. Megerősíti mindezt az is, hogy a XV. század végi veszprémi káptalani számadáskönyvben már csak erdeit és rétjeit írták össze, lakosok híján egyéb földesúri jövedelmeket pedig a kanonokok nem vettek itt számba. Vizsgáljuk meg, hogy a mai Márkó határában létezett egykori szomszédos települések esetében észlelhető-e hasonló tendencia, vagy Bere elnéptelenedése elszigetelt jelenségnek tekinthető!

A rendelkezésre álló források között számos erre vonatkozó példát találunk. Mesteri esetében a már idézett, Márton fia Máté számára 1313-ban adott telepítő levél esetében a veszprémi káptalan kikötötte, hogy a kedvezményezett további jobbágyokat köteles a faluba telepíteni.³² 1371-ben a kanonokok Nemti György fiainak adták bérbe az akkor lakatlan (*habitoribus destituta*) birtokot benépesítés és malomépítés feltételével.³³ 1395-ben egy kanonok-testvérpár, Korok/tnai András segesdi főesperes és fivére, János örsi prépost vették bérbe évi 2 forintért Mesterit azzal a feltétellel, hogy a birtok integritását helyreállítva virágoztassák azt fel.³⁴ A bencések Endréd (vagy Szentmárkúrfölde – lásd fentebb) nevű falva hosszabb szünet után előbb 1418-ban,

³⁰ „*super venditione et perpetuatione cuiusdam possessionis deserte Bere vocate*” MEV 193–194.

³¹ „*Stephanum filium Pauli de Dereczke sive de Warangh*” MEV 199–207.

³² VeszpReg 63. sz.

³³ VeszpReg 674. sz.

³⁴ ZsO I. 3788. sz. András főesperes és János prépost rokonságára: VO 175–176.

majd a 1444-ben, a veszprémvölgyi apácáknak történő bérbeadásakor tűnik elénk. A bérleti összeg ekkor évi 6 aranyforintot, 2 szekér szénát és 2 mérő zabot tett ki: a készpénzben szedett jövedelem nem tekinthető ugyan jelentősnek, de létük és a természetben leróni köteles járandóságok meghatározása is lakott településről árulkodnak.³⁵ 1455-ben Bere határjárásánál említették a bencések Szentmárkúr nevű prédiumát is, azonban a birtok lakosságára vonatkozóan további információk nem nyerhetők a szövegből.³⁶

A XV. század közepétől forrásainkban alig-alig szerepelnek a középkori márkói települések. Amennyiben mégis, úgy kisebb jelentőségű, néhány családnyi lakossággal rendelkező falvakra következtethetünk azokból. 1488-ból fennmaradt Veszprém megye adóösszeírása, amely a király által eredendően alkalmanként, Mátyás király (1458–1490) uralkodása alatt mégis többé-kevésbé rendszeresen kivetett hadiadót fizető községeket és az általuk lerótt adó összegét tartalmazta. Az összeírásban a márkói községek közül egyedül a veszprémi káptalan falva, Mesteri szerepelt, ahol 5 aranyforintot fizettek az ott lakó jobbágyok.³⁷ A subsidiumnak is nevezett adót portánként szedték be, s összege – tekintet nélkül az ott élők vagyoni helyzetére – 1 forint volt. Az összeírás teljesnek tekinthető, a megye valamennyi világi és egyházi földesurának birtokát számba vették, azonban sem az Essegváriak nyolc, sem a bakonybéli apát hét Veszprém megyei adót fizető falva között nem szerepelt egyik itteni birtokuk, Gyipót, illetve Endréd sem.³⁸

Csábító lenne a lerótt adó összegéből és az adóalapból a falu népességszámára következtetni. Az öt adózó jobbágyporta alapján azonban nem állapítható meg a korbeli Mesteri lakossága, mivel nem tudjuk, hogy hány olyan jobbágy élhetett a faluban,

akik nem adóztak,³⁹ illetve nem tudjuk azt sem, egy jobbágyporta hány főt jelentett. Eredetileg ugyan egy-egy család (háztartás) lakott egy-egy portán, azonban a XV. század második felétől az adóterhek csökkentése érdekében mind gyakoribbá vált, hogy az ott élők összeköltöztek. A háztartások népességét illetően is bizonytalanságban vagyunk, ugyanis valamivel későbbi adatok alapján egy háztartás lakóinak száma akár

---

³⁵ A korábban már említett 1418-as oklevél szomszédos településként tért ki rá, szempontunkból tehát nem tartalmaz releváns információkat. Az 1444-es bérbeadás: PRT VIII. 511. 1402-ben a bakonybéliek egyik Endréd birtoka elhagyatottan állt, azonban a szomszédságában lévő Borsod, Polyán és Etej birtokok alapján egyértelműen a Polány melletti Endrédéről szól két oklevél is. PRT VIII. 423–425.

³⁶ MEV 189.

³⁷ SOLYMOSI 1984. 200.

³⁸ SOLYMOSI 1984. 184. és 186.

³⁹ A szegények és a falu bírja, utóbbi mint a tíz jobbágyportánál kisebb település elöljárója, biztosan fel volt mentve az adófizetés kötelezettsége alól. SOLYMOSI 1984. 222. 45. lj.

6 és 13 között is mozoghatott.⁴⁰ Ha eltekintünk attól a nem jelentéktelen mértékű bizonytalanságtól, amit az adóköteles portákon élő háztartások ismeretlen száma jelent, Mesteri lakosságát ez alapján 30–65 fő közé becsülhetjük. Megyei összevetésben a település nagyságát tekintve a törpetelepülések (1–5 porta) közé tartozott 70 másikkal együtt, amelyek Veszprém megye 276 adózó településének negyedét (25,7%) tették ki. Jól érzékelteti jelentőségüket, hogy e negyedrészt a vármegye adójának mindössze 5,1%-át szolgáltatta.⁴¹

Nem sokkal későbbi források megerősítik a Mesteriről az előbbieken megállapított képet. A veszprémi székeskáptalan számadáskönyve 1495 és 1534 között részletesen tartalmazza a kanonokok számára befolyt jövedelmeket, amelyet azok precízen osztottak fel egymás között minden év július 13-án, Antiochiai Szent Margit ünnepén. Az elkönyvelt jövedelmek a malmok és tizedkerületek bérbeadásából, a gabonából, illetve a borból származó – alapvetően a püspököt illető – tized, a helyi plébános és a káptalan tagjai közt fele-fele arányban megosztó tizednegyed, és a kanonoki testület a földesuraság révén megillető, de mértékét tekintve a helyi szokásjogon alapuló kilenced természetben vagy pénzben beszédett értékéből, valamint egyéb készpénzbeli jövedelmekből származtak.⁴² Így pontosan számon tartották a Mesteriből befolyó rendkívül csekély mértékű és csökkenő tendenciát mutató gabonatedet is.⁴³

Az 1452-ben megvásárolt Bere nem, mint lakott település, hanem mint erdő, illetve mint rét fordult elő a számadáskönyvben. A jövedelemfelosztás végett összegyűlő kanonokok először megválasztották a testület gazdasági tisztségviselőit. Ennek során került sor minden évben a Veszprém határában található Zimány⁴⁴, Les vagy Lesalja és Bere erdők őreinek (*custodes sylvarum*) kijelölésére is. Két ízben – 1503-ban és 1514-ben – bejegyezték a kötetbe a berei rét felosztását is.⁴⁵

⁴⁰ ENGEL 2001b. 272.

⁴¹ SOLYMOSI 1984. 154.

⁴² A tized élvezetébe püspöki rendelkezés értelmében, jellemzően saját birtokain került a káptalan. Az egyes tizedkerületek – jövedelem adminisztrációjának megkönnyítésére létrehozott adminisztratív egységek – bérbeadásának jövedelméhez is hasonló módon jutottak a kanonokok. Vö. KARLINSZKY 2013. 111.

⁴³ 1495-ben, a kötet első évében feljegyzett 2359 kepe össz-gabonatedet fél százalékát sem tette ki a Mesteriben regisztrált 7 kepe. (Szk 11.) 1512-t követően, amikor már csak 3 kepe gabonatedet oszthattak fel a kanonokok a településről, hosszú időre eltűnik a számadáskönyv adatsoraiból Mesteri. (Szk 162.)

⁴⁴ Nem azonos a Ganna szomszédságában feküdt birtokkal. CSÁNKI III. 261.

⁴⁵ Szk 92–93., 182. A rétet egyenlő részekre osztva sorsolással osztották szét a kanonokok, illetve a Szent Kereszt-, a Szent Lélek- és a Szent János-oltárok igazgatói és a prebendáriusok között, majd ennek sorrendjében jegyezték be a számadáskönyvbe. (Utóbbiak az egyházi társadalomnak a kanonokok alkotta középréteg alatti, alsó csoportját képezték a falusi plébánosokkal és káplánokkal együtt.)

Más utat járt be a bencés Szentmárk község. A mohácsi katasztrófa évében a bakonybéli apát elcserélte két Veszprém megyei birtokát a veszprémvölgyi ciszterci apácák egy Bakonybélhez közelebb fekvő birtokára. Az ügylet során a bencések (Balatonfő-) Kajár és Szentmárkúr (*Zenth Markur*) birtokukról mondtak le a nővérek Gerencsér⁴⁶ falváért cserébe. A forrás megerősíti korábbi adatainkat az egykori falu elnéptelenedéséről, mivel a lakott Kajárt *possessio*ként, az ekkor már feltehetően lakatlan Szentmárkot pusztaként, prédiumpként említette az oklevél.⁴⁷ Elcserélésének gondolata összefügg a XV. század második felétől tapasztalható, elsősorban a monasztikus szerzetességet érintő válsággal. A pannonhalmi bencések Tolnai Máté főapát (1500–1535) révén igyekeztek megreformálni a monostoraikat; a központosítást célzó és a szerzetesi fegyelmet visszaállító intézkedések egy sajátos területét a birtokkoncentráció képezte. Távlabbi, nehezen vagy körülményesen kormányozható javak helyett igyekeztek a rendházakhoz közelebb fekvő birtokokra szert tenni, ennek keretében került sor a Bakonybél-től meglehetősen távolságra lévő kajári és a jelentéktelenné váló szentmárki birtokok elcserélésére.⁴⁸

Bere, Mesteri és Endréd példái tehát megerősítik azt a feltételezést, hogy a falvak fejlődése a középkor második felében megtorpant, s feltehetően még Veszprém 1552-ben történt oszmán meghódítása előtt mindhárom az elnéptelenedés sorsára jutott. Bere már a XV. század közepén lakatlanná vált, Endréd az 1488. évi adóösszeírásból maradt ki vagy szegénysége, vagy elnéptelenedése folytán, Mesteri pedig 1529 után tűnik el szemünk elől. A hanyatlás okait illetően csak találgathatunk. A történeti irodalomban korábban bevett „pusztásodás”⁴⁹ fogalmának alkalmazása kézenfekvő lenne. Eszerint a XV. század második felétől az országban régióként eltérő mértékben, de megszaporoedtak a pusztán álló telkek. Ez a gazdasági-demográfiai válság, ami a XVI. század elejére társadalmi mozgalmakban öltött testet, részben a pestisjárványok, nagyobb mértékben azonban a mezővárosok elszívó hatásának tulajdonítható. Az elnéptelenedésnek azonban mégsem a válság lehetett az oka, ugyanis az újabb kutatások szerint az ország területén gazdasági-demográfiai krízis nem volt. A Jagelló-kor korábban egyértelműen negatív megítélésének újragondolásával párhuzamosan a pusztásodás tézisének is többen cáfolták. A történeti irodalomban korábban hangsúlyozott válságjelenségek helyett ugyanis a XV. század második fele egyértelműen gazdasági fellendülést hozott a magyar királyság területén.⁵⁰

Amennyiben valamilyen magyarázatot mégis szükséges adni a birtokok hanyatlására, úgy több tényezőt érdemes figyelembe venni. A XIII. századi korai forrásokban

⁴⁶ CSÁNKI III. 231., MRT 4. 109–110. (Gic 31/8. sz.).

⁴⁷ PRT VIII. 577–578.

⁴⁸ PRT VIII. 185.

⁴⁹ SZABÓ 1938.

⁵⁰ NEUMANN 2003., NÓGRÁDY 2015. Összefoglalóan: ENGEL 2001b. 268–273.

láttuk, hogy mindegyik birtok eleve csekély számú lakossággal rendelkezett, Mesteri esetében pedig már a XIV. század elején különböző kedvezményekkel kellett földművelő parasztságot a településre csábítani. Az Essegvári családnak a század közepétől intenzívvé váló birtokszerző politikája Gyipót esetében annak beolvadását, kevésbé szerencsés esetben eltűnését eredményezte. A bándi Essegvár körül kialakul kisebb váruradalom, az Essegváriak által 1334-ben megszerzett billegei és bándi vám⁵¹ a szomszédos települések gazdasági fellendülését hozta magával, ami vonzóvá tette azokat településeink szabad költözési joggal bíró jobbágylakossága számára. A XV. század végi agrárkonjunktúra elsősorban az állattenyésztés terén érezte hatását. Márkó határát – ahogy azt a berei adatokon keresztül láttuk – jellemzően erdők borították a középkorban is. A művelhető terület így a korábbi négy, majd három település számára szűknek bizonyulhatott, és ezért csak kevés család számára biztosított megélhetést. Végül nem szabad megfélemleni a külső okokról sem. Bere az 1440-es évek politikai válsága során – V. László és I. Ulászló (1440–1444) királlyá választása, majd előbbi kiskorúsága és utóbbinak a várnai harctéren történő halála utáni, 1453-ig tartó zavaros idők – néptelenedhetett el, míg Mesteri életét az 1526-os mohácsi csatavesztés követő kettős királyválasztás eredményezte polgárháború zárhatta le.

Mohácsi csatavesztés után

A mohácsi harctéren 1526. augusztus 29-én elszenvedett katonai vereség a középkori magyar királyság végét jelentette. Az ország hadereje Szapolyai János erdélyi vajda és Frangepán Kristóf bán horvát hadai kivételével megsemmisültek, Szulejmán szultán (1520–1566) mégsem vette azonnal birtokba a legyőzött ellenfél, II. Lajos király (1516–1526) országát. A magyar királyok székvárosát és a budai palotát ugyan kirabolta, de ősszel távozott a királyság területéről. A rendek egy része előbb Szapolyai Jánost választotta november 10-én, majd koronázta a rákövetkező napon királlyá (1526–1540). December 16-án a Habsburg–Jagelló örökösödési szerződésekre hivatkozva (1463, 1491, 1506) az országgyűlés rendjeinek másik fele, élén Bátorfi István nádorral az elhunyt király sógorát, Ferdinándot (1526–1564) tették meg uralkodóvá. A kettős királyválasztást követően polgárháborús évek következtek, amelynek végére Buda 1541-es oszmán hódítása tett pontot, három részre szakítva Szent István országát. A nyugati, dunántúli és felvidéki területeken immár a Habsburg monarchia részét alkotó Magyar Királyság egyre csökkenő területe feküdt. A tiszántúli magyar részek (*partium regni Hungariae*) és Erdély Szapolyai volt vajda majd király özvegye, Izabella és fia, János Zsigmond uralkodása nyomán (választott király 1540–1570, erdélyi

⁵¹ AO III. 78–79.

fejedelem 1565–1571) az oszmán vazallusállamnak tekinthető Erdélyi Fejedelemség uralta terület volt. Az ország középső vidékét előbb a Buda központból, majd több vilajet alkotta közigazgatási és adózási egységekből igazgatott Hódoltság jelentette.

A XVII. század végi felszabadító háborúig az ország lakossága még békeévőkben is állandó zaklatásoknak volt kitéve a portyázó és nehezen csordogáló jövedelmét ilyen módon is kiegészítő végvári és oszmán katonaság tevékenysége révén. A több, mint másfél évszázados török jelenlét egyik fontos következménye volt a királyság etnikai viszonyainak megváltozása, a magyar népesség kisebbségbe kerülése; egyes – jellemzően délvidéki – területein teljesen eltűnt a magyar ajkú lakosság, máshol pedig a középkor végén virágzó falvak helyett a természet vette több esetben birtokba az egykori kultúrtájt.

A Márkó középkori területén létezett egykori falvak sorsa szorosan összekapcsolódott a végvárrá alakított szomszédos püspöki székhely, Veszprém, illetve főpásztorai sorsával. A harci cselekmények a vidéket már a Hunyadi Mátyás halála után fellángolt, akkor még rövid időn belül Jagelló II. Ulászló király (1490–1516) győzelmével végződött trónviszály alkalmával elérték. Ennek előzménye az 1463-ban Mátyás és Habsburg Frigyes között megkötött bécsújhelyi szerződés volt, amelynek értelmében a Szent Korona ugyan visszakerült a magyar uralkodóhoz, cserébe azonban Mátyás elismerte ellenfele trónöröklési jogát arra az esetre, ha nem születne fiúörökös. Mint ismert, az „igazságos” király házassága Beatrix királynéval gyermektelen maradt, s halálakor tulajdonképpen szerződés szerinti jussát kívánta Miksa, Habsburg Frigyes fia fegyverrel megszerezni. A német király 1490 őszen hazai támogatói és az osztrák örökös tartományok haderejével a Dunántúlon keresztül, a Szombathely–Sárvár–Veszprém–Székesfehérvár útvonalon Budáig nyomult előre. Útközben ostromolni kezdték ifj. Vitéz János veszprémi püspök (1490–1499) székvárosát is, a prelátus azonban Miksával való tárgyalásai eredményeképp végül meghódolt. Az osztrák uralkodó csapatai egy hetes veszprémi garázdálkodása a székesegyház kincseit és a város épületeit sem kímélte, s nincs okunk feltételezni, hogy a felvonulási területet képező, a veszprémi székeskáptalan birtokai közé tartozó Mesterit és Berét – és a közeli Endrédet – megkímélték volna a portyázók. Sőt, mivel a következő esztendőben a Miksának hódolt terület visszafoglalására érkező királyi sereg sikertelenül ostromolta Veszprémet, amely így 1492-ben is a kifizetetlen német zsoldosok kezén volt.⁵²

Miksa visszavonulása után negyed évszázadra ugyan ismét békésebb időszak köszöntött be a térség életében, azonban 1526 után közel két évszázadig vészterhes évek következtek. Szalaházi Tamás veszprémi püspök (1525–1528) azon kevés országnagy közé tartozott, akik nem maradtak holtan a mohácsi csatamezőn: II. Lajos király a püspök bandériumát még az ütközet előtt Mária királyné védelmére, Budára rendelte.

⁵² Összefoglalóan: HUNGLER 1986. 18., KUBINYI 1991. 31., NEUMANN 2010. 347–349.

Az egyházfő ki is tartott az özvegy mellett. Szalaházi a Habsburg Ferdinándot támogató bárók közé számított, s az udvarban tevékenykedett, mint kancellár, majd veszprémi hivatala megtartása mellett, mint egri püspök.⁵³ A két király és híveik között dúló polgárháború természetesen Veszprémet és környékét is érintette. Maga a vár is többször cserélt gazdát 1552-ben történt oszmán meghódításáig, s nem egyszer véres ostromokra került sor. 1527-ben a Szapolyaihoz hű Bodó Ferenc kezén volt a vár – és Veszprém megye jelentős része is –, míg Ferdinánd az év nyarán seregével előrenyomulva birtokába nem vette.⁵⁴ 1529-ben fordult a kocka, s a Bécs ostromára előrenyomuló Szulejmán mellett Szapolyai hívei is igyekeztek minél nagyobb területet birtokba venni.

Veszprém környékén több püspöki és káptalani birtokot prédáltak fel ebben az időszakban János király környékbeli hívei, Bakith Pál, majd a pápai várat birtokló Török Bálint. Jellemző a veszprémi káptalan számadáskönyvének 1529. évi bejegyzése, miszerint birtokaik jövedelmeit a török császár és az ország zavaros ügyei miatt nem tudták behajtani.⁵⁵ Veszprém ekkor nem esett el, Ferdinánd híve, Devecseri Choron András főispán igazgatta. 1530-ban Szapolyai hívei megkísérelték fegyverrel bevenni a várat, ekkor sem jártak azonban sikerrel, viszont a környéket továbbra is fosztogatták.⁵⁶ 1533-ban a két uralkodó közt lavírozó Móré László kezén voltak a káptalan birtokai, mígnem saját útját járó hívét János király ki nem üzte várpalotai várából.⁵⁷ 1537 nyarának végén Török Bálint ismét belefogott Veszprém ostromába. A vár felmentésére küldött Puchaim Vilmos azonban Törököt egészen pápai erősségéig üzte, s nem kétséges, hogy a Veszprém–pápai úton fekvő községek ekkor sem vészelték át érintetlenül annak az esztendőnek a második felét.⁵⁸ Időközben Szapolyai adományából Móré után Várpalota a Podmaniczky család kezébe került, de ők sem bizonyultak békésebbnek elődjeiknél. Egy alkalommal – bizonyosan a márkói úton haladva –

⁵³ Kancellár: ETE I. 342., egri püspök: uo. 343.

⁵⁴ HUNGLER 1986. 29–30. A Mohácsot követő évek eseményeire összefoglalóan lásd PÁLFFY 2011. 50–76., illetve MOLNÁR 1998.

⁵⁵ „*Pro hoc anno per officiales suprascriptos nulla administratio bona secuta fuit propter calamitates regni et adventum imperatoris Turcarum.*” (Szk 311.).

⁵⁶ ETE II. 15.

⁵⁷ ETE II. 259., Szk 318., HUNGLER 1986. 38–39. Palotához a korábbi birtokos, Újlaki Lőrinc herceg özvegyével kötött házassága révén került. Balassa lvt. 554., 572. sz.

⁵⁸ 1537 júniusában már számítottak az ostromra: Nádasdy Tamás kérte ekkor az uralkodót, hogy lehetőségei szerint nyújtson segítséget a szorongatott veszprémi püspöknek, Kecseti Mártonnak (ETE III. 168–169.). Augusztus 27-én a pannonhalmi apát kért segítséget a királytól, mivel birtokait Török Bálint elfoglalta (uo. 180–181.). Ferdinánd aztán szeptember 16-án két ágyút küldött az ostromlott veszprémieknek (uo. 188.), akit Kecseti október 14-én már Pápa alól arról tájékoztatott, hogy véleménye szerint Veszprém felmentésének aligha lesz hosszú távú eredménye Török várának elfoglalása nélkül (uo. 193–194.).

Podmaniczky Rafael a lövöldi karthauzi monostort dúlta fel 1538-ban.⁵⁹ Ferdinánd még az 1537. évi ostromot követően spanyol zsoldosokat helyezett el a veszprémi várban a püspök védelmére, azonban az elmaradó zsold miatt ők is igénybe vették a vár környékének javait. A káptalan által ekkor a királynak küldött levél beszámolt arról, hogy a város környékének tízmérföldes körzetében minden elpusztult, s ami esetleg megmaradt, azt a spanyolok sajátították ki.⁶⁰ Látható, hogy még a két király között 1538 elején megkötött váradi béke sem hozott nyugalmat a környéknek. Buda 1541-ben történt elfoglalása, majd a vár következő évi sikertelen visszafoglalási kísérlete után Szulejmán, a tartomány székhelyének védelmi pozícióit biztosítandó, 1543-ban hadjárattal indult az ország középső részének még nem hódolt területei ellen. Ebben az évben elesett Esztergom, Tata, Simontornya, Pécs, de Veszprém és környékét közvetlenül mégis leginkább Székesfehérvár és Palota elfoglalása fenyegette. Az oszmán portyázók ezt követően állandó veszélyt jelentettek a Balaton-felvidékre és a Bakony vidékére. Veszprém 1552-ben lett a Hódoltság része, igaz, csak egy rövidebb időre, 1566-ig, azonban a térség hosszú időre a végvári határvidék színterévé vált.

Mesteri a Mohács utáni forrásokból hiányzik, legkésőbb a vereséget követő időszak alatt, talán épp 1529-ben pusztulhatott el. Utoljára 1528-ban vették számba, mint a székeskáptalan tizedfizető falvát.⁶¹ A XVI. század első feléből fennmaradt adólajstromokban⁶² már nem bukkanunk a nyomára. A káptalani magánlevéltár 1501-et követő első Mesterire vonatkozó bejegyzése 1631-ből (!) származik. A néhány éve Sennyei István püspök által 1630-ban a középkori harminchattal szemben egyelőre csupán öt taggal visszaállított káptalan egyik első feladata volt – hiteleshelyi tevékenységének felújítását követően –, hogy működésének anyagi alapját jelentő birtokait visszaszeresse. A kérdéses 1631-es oklevélben Veszprém megye hatósága előtt tettek tiltakozást több egykori birtokuk (Herend, Jutas, Veszprém stb.), így Mesteri mások által történt elfoglalása miatt.⁶³ A környékbeli falvakat még a XVI. században a végvárak ellátására rendelték, ezért visszaszerzésük is nehézségekbe ütközött. Mindazonáltal a kanonokok jelezték jogigényüket, s az időről időre megismételt tiltakozásaikkal igyekeztek egy későbbi békésebb időszakra megalapozni pozícióikat.

⁵⁹ ETE V. 33. A lövöldiek megpróbáltatásaira lásd VIDA 2017. 112–114.

⁶⁰ ETE III. 317–318. Kecseti püspök ugyanekkor megismételte Ferdinándnak Török eltávolítására vonatkozó kérelmét: uo. III. 292.

⁶¹ Szk 305.

⁶² PÁKAY 1942. Veszprém megye 1538. és 1546. évi egyházi adózói között sem szerepelnek a bakybéli apát falvai: ETE IV. 525–526., illetve uo. V. 16.

⁶³ VFL III.1.a.1. Jutas 50.

FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS IRODALOM

- DF = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest; Mohács előtti gyűjtemény, Diplomatikai Fényképtár
- DL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest; Mohács előtti gyűjtemény Diplomatikai Levéltár
- VFL III.1.a.1. = Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, Veszprém; Veszprémi káptalani levéltár, Veszprémi káptalan magánlevéltára, Documenta juris possessionarii, 1780 előtti birtokjogi iratok
- Balassa Ivt. (1990): BORSA Iván (Fekete Nagy Antal kézírata alapján sajtó alá rendezte és szerk.): *A Balassa család levéltára 1193–1526*. Budapest. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 18.)
- CSÁNKI Dezső (1897): *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. III.* kötet. Budapest. (Hunyadiak kora Magyarországon)
- ENGEL Pál (1996): *Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II.* Budapest. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.)
- ENGEL Pál (2001a): Középkori magyar genealógia. (Magyar Középkori Adattár.) CD–Rom. Budapest.
- ENGEL Pál (2001b): *Szent István birodalma*. Budapest. (História Könyvtár, Monográfiák 17.)
- ENGEL Pál (2003) *Ozorai Pipo. Ozorai Pipo emlékezete*. In: CSUKOVITS Enikő (szerk.): *Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok*. Budapest. 247–301.
- ETE = BUNYITAY Vince – RAPAICS Rajmund – KARÁCSONYI János – KOLLÁNYI Ferenc – LUKCSICS József (szerk.): *Egyháztörténeti emlékek a magyar hitújítás korából. I–V.* Budapest, 1902–1912.
- HUNGLER József (1986): *A török kori Veszprém*. Veszprém. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 4.)
- IVÁNYI Béla (1942): A Halthalmi-család és középkori címereslevele. *Turul* 56 (1942) 74–78.
- KARLINSZKY Balázs (2013): *A veszprémi káptalan a középkorban. A veszprémi székeskáptalan középkori birtokai*. Piliscsaba. [Doktori disszertáció.]
- KUBINYI András (1991): Két sorsdöntő esztendő. 1490–1491. *Történelmi Szemle* 33 (1991) 1–54.
- MEV 1437–1464. = DRESKA Gábor – KARLINSZKY Balázs (szerk.): *Monumenta ecclesiae Vesprimiensis 1437–1464. A Veszprémi Érseki és Főkáptalani Levéltár középkori oklevelei*. Veszprém, 2014. (A veszprémi egyházmegye múltjából 25.)
- MOLNÁR Antal (1998): A veszprémi egyházmegye a török hódoltság idején. In: TÓTH G. Péter (szerk.): *Veszprém a török korban. Felolvasóülés Veszprém török kori emlékeiről*. Veszprém. 70–90. (Veszprémi múzeumi konferenciák 9.)
- MREV = FRAKNÓI, Guilelmus – LUKCSICS Josephus (edd.): *Monumenta Romana episcopatus Vesprimiensis. / A veszprémi püspökség római oklevéltára. I–IV.* Budapest, 1896–1907.
- MRT 4. = TORMA István (szerk.): *Veszprém megye régészeti topográfiája. A pápai és zirci járás*. Budapest, 1972. (Magyarország régészeti topográfiája 4.)

- NEUMANN Tibor (2003): Telekpusztásodás a késő középkori Magyarországon. *Századok* 137 (2003) 849–884.
- NEUMANN Tibor (2010): Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló–Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492). (Első közlemény). *Századok* 144 (2010) 335–372.
- NÓGRÁDY Árpád (2015): „Az elakadt fejlődés”. In: C. TÓTH Norbert – NEUMANN Tibor (szerk.): *Keresztesekből lázadók. Tanulmányok 1514 Magyarországról*. Budapest. (Magyar történelmi emlékek. Értekezések.) 11–30.
- PÁKAY Zsolt (1942): *Veszprém vármegye története a török hódoltság korában a rovásadó összeírások alapján (1531–1696)*. Veszprém. (Veszprém Vármegyei Füzetek 7.).
- PÁLFFY Géza (2011): *A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században*. Budapest. (História Könyvtár, Monográfiák 27.)
- PRT VIII. = SÖRÖS Pongrácz: *A bakonybéli apátság története. Az önállóság kora 1023–1548*. Budapest, 1903. (A Pannonhalmi Szent-Benedek-Rend története 8.)
- SOLYMOSI László (1984): Veszprém megye 1488. évi adólajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámadások. In: KREDICS László (szerk.): *Tanulmányok Veszprém megye múltjából*. Veszprém. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 3.) 121–240.
- SZABÓ István (1938): Hanyatló jobbágyosság a középkor végén. *Századok* 72 (1938) 10–59.
- Szk = KREDICS László – MADARÁSZ Lajos – SOLYMOSI László (kiad.): *A veszprémi káptalan számadáskönyve, 1495–1534. / Krónika, 1526–1558. / Javadalmak és javadalmak, 1550, 1556*. Veszprém, 1997. (A Veszprém Megyei Levéltár Kiadványai 13.)
- VeszprReg = KUMOROVITZ L. Bernát (összeáll.): *Veszprémi regeszták (1301–1387)*. Budapest, 1953. (Magyar Országos Levéltár kiadványai II/2.)
- VIDA Beáta (2017): *A karthauzi rend története Magyarországon*. Szeged. [Doktori értekezés.]
- VO = GUTHEIL Jenő (szerk.), KREDICS László (kiad.): *Veszprém város okmánytára. Oklevelek a veszprémi érseki és káptalani levéltárakból (1002–1523)*. Veszprém, 2007. (A veszprémi egyházmegye múltjából 18.)
- VOSuppl = ÉRSZEGI Géza – SOLYMOSI László (összeáll.): *Veszprém város okmánytára. Pótkötet. (1000–1526)*. Veszprém, 2010. (A veszprémi egyházmegye múltjából 20.)
- ZsO = *Zsigmondkori oklevéltár. I–XIII*. Összeáll. BORSA Iván – LAKATOS Bálint – MÁLYUSZ Elemér – MIKÓ Gábor – NEUMANN Tibor – C. TÓTH Norbert. Budapest, 1951–2017. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II/1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49., 52., 55.)

Zala (Mayer) György családfája

MEZŐHEGYI GERGŐ

Zala György (1858–1937) szobrászművésznünk életútja és életműve részleteiben ismert, alkotásai közül pedig több nem csak hazánkban és Veszprém megyében, de Európa-szerte is ismert és töretlenül nagy népszerűségnek örvend. Talán az egyetlen, Zala élettörténetéhez kapcsolódó hiányosság, hogy a művész családfája,¹ Veszprém megyei családi gyökerei és egyben nevesebb rokoni kapcsolatai ez idáig nem kerültek pontos, részletes formában közlésre. Jelen rövid családtörténeti tanulmány célja Zala élettörténetének méltó és hiánypótló kiegészítése eddig nem, vagy kevésbé ismert család kutatási eredményekkel és adatokkal.

Alkotásai ma alapjában határozzák meg Magyarország kultúrképét. Nemzetközi hírű szobrászunk munkássága és életműve felbecsülhetetlen, hogy csak pár, köztéren lévő művét említsük: gróf Andrássy Gyula lovas szobra, amelyet Budapesten, a Kosuth téren 2016-ban állítottak helyre, illetve avattak újra,² s amit sokan Budapest legszebb lovas szobrának tartanak; a Millenniumi emlékmű számos szobra a Hősök Terén; vagy Erzsébet királynéről mintázott alkotásai. Veszprém városa 1901 elején határozta el, hogy emlékszobrot állít a merényletben életét vesztő Erzsébet királyné tiszteletére. Elkészítésével Zala Györgyöt bízták meg, akinek műve³ Veszprém egyik ékessége volt a XX. század első felében. A művész Veszprém megyében egyetlen köztéri (mell-) szobrának állításáról és restaurálásáról remek tanulmányok születtek a közelmúltban.⁴

Zala legkorábbi ismert felmenője apai ágon dédapja, Mayer Vintze posztókészítő mester volt. Vintze feleségével, Frits Erzsébettel és gyermekeikkel, Annával és Györggyel feltehetően az 1790-es évek elején-közepén érkezhettek német nyelvterületről Pápára. Ebből az időszakból a polgári bejegyzéseket is tartalmazó tanácsülési jegyzőkönyvek nagy része sajnos nem maradt fenn, így nem tudjuk, honnan származott Magyarországra a család. Az első ismert feljegyzés a betelepülő familiával kapcsolatban a pápai római katolikus keresztelési anyakönyvekben található: 1797-ben

¹ Szatmári Gizella: Fény és árnyék – Zala György pályája és művészete c. kiadványában bemutatásra kerül Zala egy egyszerűbb, grafikus genealógiája, amely azonban számos pontatlanságot és hibás adatot tartalmaz.

² *Zalai Hírlap*, 2016. szeptember 15. 12.

³ *Vasárnapi újság*, 1901. december 1. A veszprémi Erzsébet-szobor. 777.

⁴ HORÁNSZKY 2014. 13. és REGENYE 2015. 17.

született Vintze és Erzsébet Terézia nevű lánya⁵ (1800-ban elhunyt). Ekkortájt Vintze és felesége több keresztelési bejegyzésben is feltűnnek, mint keresztszülők. Elsősülött, még külhonban született lányuk, Anna 1810-ben Pápán ment férjhez Barinyai János előkelőhöz. György 1815-ben, édesapja halálát követően szerzett polgárjogot Pápán,⁶ majd 1817-ben Devecserben feleségül vette Pálits Juliannát.⁷ A házassági bejegyzésben Györgyöt ekkor 23 évesnek jelölik meg (az 1858-as halotti anyakönyvben⁸ 63 évesnek), tehát Zala apai nagyapja 1794-95 körül születhetett. 1820-ban György és felesége háztulajdonosok lesznek, Biertler György pápai lakatos mester házat vásárolják meg 15.000 váltó forintért, a Városi Strázsa ház szomszédságában,⁹ mely jelzésértékű a családi vagyon gyarapodását illetően. Zala nagyapja 1839-ben vásárolta meg a pápai kőedénygyárat, melynek története jól dokumentált.¹⁰ Mayer György ekkor kora egyik helybeli aranyemberének tekinthető, aki keménycserepet és porcelánt gyárt, angol gőzgépekkel posztót készít, pokróckereskedéssel foglalkozik. György vezetésével a kőedénygyár pár év alatt országos hírvé nőtte ki magát, a tulajdonos törekvéseit még maga Kossuth Lajos is méltatta az első magyar iparműkiállításról írt jelentésében.¹¹ A Zala-nagypapa Pápa város megbecsült polgára volt, aki 1848-ban bekerült a 12 tagú városi tanácsba is.¹²

Zala nagyszülei közül csak apai nagyanyja, Julianna érte meg unokája születését. Anyai nagyanyja, Kalivodáné Bisztriczky Anna 1849-ben, Mayer György kőedénygyáros és Kalivoda József kereskedő 1858. januárjában hunytak el. Nem ismert, hogy a valószínűleg Trencsén Vármegyéből származó Kalivoda József¹³ és szintén felvidéki, nemesi származású felesége¹⁴ mikor érkeztek Zala születési helyére, Alsólendvára. Házasságkötésükre nem itt került sor, azonban első gyermeküket, Józsefet már Alsólendván keresztelték.¹⁵ József az 1820-30-as években két, anno neves kocsmát, a Lendva környéki mekai és kalapincsai csárdát is fenntartja.¹⁶ Zala nagyapja

⁵ Pápa r.k. keresztelési anyakönyve, 1797. 08. 17.

⁶ Pápa város 1815. január 14. tanácsülési jegyzőkönyve, 67. lap, 194. sz.

⁷ Devecser r. k. házassági anyakönyve, 1817. 07. 06.

⁸ Pápa r. k. halotti anyakönyve, 1858. 01. 18.

⁹ MIHALIK 1965. 221.

¹⁰ KÉRY 1965. 235., MIHALIK 1963. 169., Veszprém vármegye közgyűlési iratai, MNL VeML IV.1b. 3.1841. I.4.

¹¹ KOSSUTH 1842. 59.

¹² HUDI 2001. 72.

¹³ Magyarország régi köznemessége. Kincses Kalendárium, Budapest, 1910. 229. és *Pesti Hírlap*, 1985. október 1, 23.

¹⁴ Magyarország régi köznemessége. Kincses Kalendárium, Budapest, 1910. 222. és KEMPELEN 1911. 225.

¹⁵ Alsólendva r. k. keresztelési anyakönyve, 1821. 07. 23.

¹⁶ *Népújság (A szlovéniai magyarok hetilapja)*, 1987. december 25. pivar ella: Alacsony a mekai csárda füstös gerendája... 6.

életének tragikus esemény vetett véget. Az *Alsó-lendvai híradó* szerkesztője 1907-ben a következőképpen emlékezik róla: „*Vagy felemlítem-e Alsó-Lendva város egyik vagyonosabb polgárának, az öreg Kalivodának felkoncolását, ki a megszorult embernek egyedüli takarékpénztára volt; élelmes, de becsületes üzletember hírében állott. Azt mondották róla, hogy tömérdek pénznek ura s épen egy általa adott estélyen, a nála esti 9 óra tájban megjelenő 12 rabló pénzsomját nem tudván kielégíteni, ezeknek kínzásai mellett sem tudott pénzt adni s darabokra vagdalták.*”¹⁷

Zala édesapja, Mayer Ferenc az elsőszülött fiú volt az egyébként igen népes családban.¹⁸ Valószínűleg a családi üzletet próbálta kiterjeszteni Zala vármegyében, amikor megismerkedhetett Zala édesanyjával, Kalivoda Katalinnal. Az esküvőre 1849. április 11-én került sor, az alsólendvai anyakönyvi bejegyzés¹⁹ szerint ekkor Pápán lakott a család. A történelmi események fényében ez nem meglepő, ugyanis az 1848-as forradalom, majd főképpen a szabadságharc során kibontakozó hadműveletek Alsólendvát közvetlenül érintették. A szabadságharc utolsó szakaszában ez a vidék sokat szenvedett, 1849 júniusában a betörő osztrák csapatok teljesen feldúlták a várost. Az ezt követő időszakban, amely összességében a megtorlásról szólt, a város ugyan járási székhely lett, azonban akkor még nem a fejlődésről, hanem főképpen a börtönéről, valamint az ott szolgálatot teljesítő nagyszámú börtönőrrel és hajdúról tanúskodnak a források.²⁰ Zala édesanyja tanítónői állást vállalt az 1860-as évek elején,²¹ ami azt sejteti, hogy a férje által vezetett vállalkozás nem volt sikeres. Katalin fiatalon, egy szülést követő komplikációban (*pyemia* – gennyvérűség; *abscess post partum* – szülés utáni tályog), a budai Felsővízvárosban 1867-ben elhunyt.²² Zala, magától értetődően, édesanyja emlékére is készített sírművet. 1925-ben a szobrász áthozatta a felszámolásra kerülő Vízivárosi temetőből édesanyja hamvait a Kerepesi úti temetőbe, és Leontina nővére földi maradványaival együtt itt helyeztette örök nyugalomra. A közös sírra bronzból öntött keresztet és koszorút készített.²³ A 39-1/0/3/38 sz. sírhelyen²⁴ a síremlék már nincs meg. Mayer Ferenc a városi család sírhelyen nyugszik.

Ferenc testvérei közül bizonyosan Julianna (sz.: 1823), György (sz.: 1830), Nándor (sz.: 1832), János (sz.: 1834) és Jozefa (sz.: 1843) élték meg a felnőttkort. Julianna Láng Mihály budapesti kereskedőhöz ment férjhez. Az egybekelés összhangban

¹⁷ *Alsólendvai Híradó*, 1907. március 17.

¹⁸ Pápa r. k. keresztelési bejegyzése, 1818. 10. 22.

¹⁹ Alsólendva r. k. házassági anyakönyve, 1849. 04. 11.

²⁰ HALÁSZ 2020.

²¹ Csáktornya város népiskolájának története és a magyar népoktatás történetének vázlatjai, összeállította a tantestület, Csáktornya, 1896, 73., 98.

²² Buda Felsővízváros r. k. halotti anyakönyve, 546. bejegyzés, 1867. 11. 04.

²³ PROHÁSZKA 2017. 822–827.

²⁴ A Nemzeti Örökség Intézetének közlése alapján.

lehetett a pápai kőedénygyáros nagyapa üzleti terveivel, aki 1848-ban szerzett polgárjogot Budapesten.²⁵ Láng Mihály rokonai a század végén, a „Láng és Mayer” társulásban segítették az akkor már Városlődön családi vállalkozásként működő kőedénygyárat. Ebben az időszakban a népies motívumokkal díszített és sajátos stílusban készült tárgyak révén a városlódi gyár példamutató szerepet játszott a hazai kerámiaiparban.²⁶ Láng Mihály és Julianna első fiúgyermeké az 1911-ben *csanakfalvi* előnévvel nemesi és bárói címet szerző Láng Lajos egyetemi tanár, később országgyűlési képviselő, kereskedelemügyi miniszter, ill. valóságos belső titkos tanácsos, hazánk akkortájt egyik legkiválóbb közgazdásza és statisztikusa, továbbá a Magyar Közgazdasági Társaság alapítója volt.²⁷ Lajos egyik fia, Boldizsár az ellenforradalmi rendszer politikusa és altábornagy, 1920-ban Horthy katonai irodájának vezetője volt.²⁸ Másik fia, Mihály országgyűlési képviselő és lelkes tagja volt Tisza István szűkebb politikai és baráti körének.²⁹ Családtörténeti érdekesség, hogy Láng Lajos, felesége révén sógora volt báró Eötvös Lórándnak, azaz Zala György rokonságban állt a világhírű fizikussal. Láng Lajos apósáról, Horváth Boldizsárról, aki az Andrássy-kormány igazságügy-minisztere volt, Zala – feltehetően a család megrendelésére – mellszobrot készített (1893).³⁰ Egyes források szerint, Zala a Városlődön, majd Pápán eltöltött néhány évet követően Láng Mihályékhoz került, akik beírták a pesti belvárosi főreáltanodába (ma Eötvös gimnázium).³¹

Zala édesapjának öccse, György vállalta magára apjuk halálát követően a pápai kőedénygyár igazgatását, majd a gyár Városlődre költöztetését 1866-ban. A Mayer család életében ez a fontos momentum tulajdonképpen kijelölhette Zala György életútját, amely édesanyja halálát követően Városlődre vezetett. Nem kizárt, hogy a kőedénygyárban szerezte első, formázáshoz kapcsolódó élményeit, amelyek később hozzásegítették szobrász-énjének felfedezéséhez és kibontakozásához. Mayer Ferenc testvérei közül Nándor és János vitték tovább Pápán a családi vállalkozásokat, így Nándor a porcelánáru- és kőedénykereskedést, János a posztókereskedést.

A városlódi gyártulajdonos rokon, Mayer György 1854-ben vette feleségül Jordán Emiliát, a nagy múltú, pesti börgyáros Jordán család leszármazottját. Emília húga, Jordán Eleonóra 1866-ban ment férjhez Porcia Lajos grófhoz, aki 1896-ban

²⁵ Buda és Pest polgárai. HU_BFL_IV_1202_v_2_1816-1848_281.

²⁶ *Napló*, 2017. augusztus 07. Mezőhegyi Gergő: Mayer-kerámiák és előkelő családok. 11.

²⁷ *Közgazdasági Szemle*, 1918/59. kötet. Fellner Frigyes: báró Láng Lajos. 217–219.

²⁸ *Magyar Életrajzi Lexikon*, II. Kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 26–27.

²⁹ *Budapesti Hírlap*, 1930. február 2. Gyászrovat. 14.

³⁰ SZATMÁRI 2014.

³¹ *Népújság*, 2018. december 20. 51-52. szám. Az alsólendvai Zala György. Melléklet.

a hercegi család fejének halálát követően megörökölte a Porcia család hercegi címét is.³² György legidősebb fia, Béla, a városi kőműves utolsó Mayer-tulajdonosa a (későbbi) herceg egyik lányát, Leopoldinát vette feleségül 1892-ben, tehát az egybekeltek másodfokú vérrokonai házasságban éltek. Mayer Béla tanúja az egyházi esketésen Zala György volt.³³ Érdekes és talán véletlen párhuzamosság, hogy amíg Zalának közvetlen kapcsolata volt Ferenc József császárhoz és a Habsburg udvar méltóságaihoz számos megrendelése folytán, Porcia Lajos érdemeit a magyarság és románság közötti békés egyetértés jegyében maga Erzsébet királyné méltányolta.³⁴ A Mayer családban régi, neves veszprémi családok leszármazottjaival is kötöttek házasságok. Mayer Béla öccse, Gyula a XVIII. század közepe óta Veszprémben tevékenykedő és megbecsülést szerző Suly családból³⁵ Máriát fogadta hitvesül.

Zala György édesanyjának testvéreiről nem sokat tudunk. Bátyja, József kereskedőként korán elhagyja Alsólendvát, a szintén Zala vármegyei Perlakon nőül. József fia, Kalivoda Imre később Zala nővérét, Leontinát vette feleségül.³⁶ Katalin öccsei közül Sándor Alsólendván maradt és szőlészettel foglalkozott, János előbb Letenyén vezetett gyógyszerész vállalkozást,³⁷ majd miután csődbe ment, kénytelen volt a családi birtokokat bérbeadásra hirdetni.³⁸ János első házasságából született Ilona lánya, akinek katonatiszt fia házassága Geyer Jolánnal a pécsi Zsolnay családdal való rokonságot eredményezte. Érdekes és talán sorsszerű rokon kapcsolódás ez, figyelembe véve, hogy a XIX. század végén a hazai kerámiaiparban Zsolnay Vilmos gyára mellett Fischer Ignác budapesti és Láng-Mayer városi műhelyeié volt a vezető szerep. Ezen rokon szálakkal összefüggésben említésre érdemes előzmény, hogy Zala városi műtermi villáján mind a dombormű-plasztika, mind az épület tetőburkolata, a tető díszítései, a villa kerítésének oszlopzáró díszai a pécsi Zsolnaygyárban készültek.³⁹ Kevesen tudják, de „cserébe” a pécsi Zsolnay-múzeum kerítése is viseli Zala György keze nyomát: a férfi, ill. nőalakot ábrázoló két fülkeszobrot a szobrász eredetileg saját villájához készítette.

Kalivoda János második házasságából négy gyermek született. Magdolna, aki Zala hűgárhoz, Gizellához hasonlóan tanítónői állásban dolgozott, 1912-ben özvegyként férjhez ment a szintén özvegy nagykanizsai rendőrfőkapitányhoz, Deák Péterhez.

³² *Napló*, 2019. január 17. Mezőhegyi Gergő: Hercegek, grófok, leszármazottak. 12.

³³ Budapest Józsefváros r. k. házassági anyakönyvi bejegyzése, 1892. február 24, 204. sor.

³⁴ *Pesti Hírlap*, 1902. május 6. 10.

³⁵ MEZŐHEGYI 2019. 98.

³⁶ Budapest Belváros r.k. házassági anyakönyve, 266. bejegyzés, 1871. 11. 22.

³⁷ *Központi Értesítő*, 1878. november 17.

³⁸ *Pesti Hírlap*, 1893. április 29. 16.

³⁹ Vénusz ünneplése az Olümposzon. Zala György, a szobrász műteremvillája a Városligetben. (Letöltés ideje: 2021. aug. 19.) <http://erdokerulok.blogspot.com/2018/02/venusz-unneplese-az-olumposzon-zala.html> (Letöltés ideje: 2021. aug. 19.)

A polgári szertartáson Zala György volt Magdolna tanúja. Deák Péter a nemes *kehidai* Deák család leszármazottja volt. Földbirtokos és táblabíró édesapja, Lajos másod-unokatestvére volt Deák Ferenc igazságügyi miniszternek. Kalivoda Magdolna és Deák Péter házasságából egy gyermek született. Ifj. Deák Péternek kevésbé, féltestvéreinek annál inkább kalandos és részben tragikus élettörténet jutott. Zoltánnak nyoma veszett az első világháborúban a keleti fronton, Lajos és Endre 1920 elején, félve a „fehér igazságszolgáltatás” vasmarkától, nyugatra emigráltak, majd Afrikában francia legionistának álltak,⁴⁰ Gedeon katonatisztként szolgált a Horthy-rendszerben,⁴¹ akit 1945-ben háborús bűncselekmény vádjával elítéltek.⁴² Talán ezen családi események is okai annak, hogy Péter végül nem lépett katonai pályára. Fialat tisztviselőként, gyermektelenül hunyt el 1952-ben.

Deák Ferenc mellszobrát Zala 1902-ben készítette, ekkor még nem állt rokonsággban a családdal. Egy ízben 1906. december 4-én a budapesti Zalamegyei Kör Zala vármegye hölgyeinek megbízásából és Deák Mária (a haza bölcsének másodunokatestvére) kezdeményezésére szép és különleges ajándékkal kedveskedett a fővárosban alkotó szobrászművésznek.⁴³ Már régi óhajuk volt a nagynevű mestert elismerésben részesíteni, és erre az Andrássy-szobor leleplezése után kínálkozott remek alkalom. A társadalmi egyesület küldöttségileg kereste fel otthonában a művészt, aki büszkén vette át a közel két méteres „*Zala Györgynek hódolnak a zalai hölgyek*” felirattal ellátott díszes babérkoszorút, valamint a mesterhez méltó allegorikus gobelint az ajándékozó asszonyok – többek közt Deák Mária és sógornői, valamint nővére – nevét tartalmazó emléklappal együtt. Zala megilletődve mondott köszönetet, kiemelve válaszában, hogy e naphoz életének legkellemesebb emléke fűződik.⁴⁴

Talán a fentiek is sarkallták Zalát arra, hogy később megalkossa az ország talán legszebb Deák szobrát, amely Szeged fő (Széchenyi) terén áll. Sajnálatos módon, a szobor sosem került felavatásra. 1914. július 16-án jelentették be a szeptember 6-ra tervezett szoborleleplezést, azonban július 28-án kitört az első világháború. December 30-án ezért a Városi Tanács úgy határozott, hogy szilveszter éjszakáján a szoborról leveteti a leplet, minden leleplezési ünnep nélkül.⁴⁵ Az 1902-es Deák-mellszobor a királyi palota krisztinavárosi szárnyában kapott helyet, innen került a Magyar Nemzeti Galériába.⁴⁶ A mellszobor testvérpéldánya 1928-ban a kehidai Deák-kúria

⁴⁰ BEKŐ 2019. 102–107.

⁴¹ *Népszabadság*, 2003. október 20. Cseri Péter: A haza bölcsé és a családi ezüst. 8.

⁴² *Zalai Hírlap*, 2014. április 12. Bekő Tamás: Egy cvikkeres főkapitány. 10.

⁴³ *Magyarország*, 1906. december 4. 13.

⁴⁴ BEKŐ 2015. 185–221.

⁴⁵ BORBÁS 2017.

⁴⁶ N. PÉNZES 1963.

udvarán került felavatásra, melynek másolatait 1996-ban Zalaegerszegen, 2003-ban pedig Nagykanizsán is felállították.⁴⁷

Kalivoda Magdolna húga, Kata – Zala unokatestvére – tehetséges képzőművész volt. A festőművésznő a Magyar Képzőművésznők Egyesületének kiállításain számos díjat nyert.⁴⁸ Sándor Antal festő felesége. Festményei mellett illusztrációkat is rajzolt a budapesti képes hetilapokba. Megfestette Zala Györgyöt is. 1907-től állított ki naturalista, a parasztság életéből vett életképeket. Saját festőiskolát vezetett Budapesten, műterme volt Dunakesziben. Növendékei a magyar arisztokrácia legmagasabb köreiből kerültek ki.⁴⁹ Tiszteletére a közelmúltban, szülővárosában, Letenyén emlékszobát hoztak létre.⁵⁰

Zalának négy testvéréről tudunk. Leontina 1851-ben Pápán született,⁵¹ aki Kalivoda Imre kereskedőhöz – a szobrász unokatestvéréhez – ment férjhez. Leontina fiatalon, 28 éves korában elhunyt, két gyermeke gyászolta. Imre újra a Mayer-családból nősült, Mayer Béla hűgát, Ilonát vette el. Három gyermekük született. Zaláról nem tudni, apja halálát (1881) követően mennyire állt szoros kapcsolatban a Mayer-rokonokkal, mindenesetre az 1900-as évek elején Ilona és a művész húga, Gizella a Zala magánfőkönyvében leírtak alapján jó viszonyt ápoltak.⁵²

Leontinát Zala György követte a testvérek születésbeli sorrendjében. Nem tudni, mi az oka, hogy a két testvér születése között hét év telt el, talán az édesapa ebben az időszakban a család lakhelyétől távol igyekezett a családi üzletet bővíteni, esetleg a korábban már említett, a szabadságharcot követő (Alsólendván különösen) nehéz időszak okozott bizonytalanságot a családban. Gizella 1859-ben, bátyjához hasonlóan Alsólendván született. A két testvér gyermekkoruktól kezdve jól megérti egymást. Gizella, pár évvel György névváltoztatási elhatározását követően, ugyancsak Zalára magyarosítja nevét (1887). Budapesten hosszabb ideig együtt éltek, Gizella vezette a háztartást.⁵³ A „nővér”, ahogy a sajtóban nevezték akkortájt, nem ment férjhez, bizonyosan ez is hozzájárult ahhoz, hogy okleveles tanítónőként tevékenykedjen, továbbá, hogy – szó szerint – élete végéig szoros kapcsolatot ápoljon bátyjával.⁵⁴

Zala fiatalabb húga, Jolán 1861-ben Pápán született, s bár kétszer is férjhez ment, törvényes gyermekéről nincs tudomásunk. Aladár nevű törvénytelen gyermeke

⁴⁷ KISS 2004.

⁴⁸ A Magyar Képzőművésznők Egyesülete Tizenegyedik Rendes Tárlatának Katalógusa. 1919 január.

⁴⁹ *Alsólendvai Híradó*, 1909. november 21. Kalivoda Kata festőiskolája. 3.

⁵⁰ Benedek Bálint: Emlékszobát hoztak létre a Letenyén született művész, Kalivoda Kata tiszteletére. Forrás: <https://www.zaol.hu/kultura/helyi-kultura/emlekszobát-hoztak-letre-a-letenyen-szulett-muvesz-kalivoda-kata-tiszteletere-5507897/> (Letöltés ideje: 2021. aug. 19.)

⁵¹ Pápa r. k. keresztelési anyakönyve, 1851. 08. 19.

⁵² SZATMÁRI 2014.

⁵³ *Népújság*, 2018. december 20. 51-52. szám. Az alsólendvai Zala György. Melléklet.

⁵⁴ *Az Est*, 1937. augusztus 1. Meghalt Zala György. 1-2.

Budapesten született, a gyermek keresztszülője (akkor még Mayer) Gizella volt, a gyermek sorsa nem ismert. Zala testvérei közül a legkisebb, Emília 1867 szeptemberében született – a keresztszülők a pesti rokonok, Láng Mihály és felesége voltak –, melyet követően két hónappal meghalt Zala édesanyja. Ezt követően került Zala György félárvaként előbb Városlődre, majd Pápára, ahol egy ideig kőedénygyáros, ill. posztókereskedő rokonai nevelték.

Zala alsólendvai keresztelési bejegyzése alapján, Mayer György József Elemér néven, 1858. április 16-án született. 1882-ben adta be névváltoztatási kérelmét, mint pápai illetőségű fővárosi lakos, ekkor már komolyan foglalkoztatta a külföldi tanulóéveket követő hazatérés. A névváltoztatás pontos okát nem ismerjük. Köze lehetett szülőföldjének hiányához és szeretetéhez, de meglehet, az öntudatos és karrierjét építeni kezdő szobrász az ekkor már országosan nevet szerzett kőedénygyáros (eredetileg azonos nevű) nagybátyjától szeretne volna névlegesen is megkülönböztetni magát. A Mayer családban a névváltoztatás több esetben is előfordult.⁵⁵

A művész, habitusa és olthatatlan alkotóvágya mellett sokáig bohém életet élt, szerette a nők társaságát,⁵⁶ a családalapítás a szakadatlan munka mellett nem jöhetett szóba. Zala végül ötvenöt évesen szánta rá magát a házasságra. 1913 nyarán, Budapest VI. kerületében vette feleségül a Zomborról származó Klug Klotildot.⁵⁷ Zala tanúja Kalivoda János, édesanyja egyik unokaöccse volt. Az alsólendvai keresztelési anyakönyvben utólagosan bejegyzett adatok alapján, az egyházi esküvőjükre azonban – ismeretlen okból – csak 1924-ben került sor. A budapesti XIV. kerületi Rózsafüzér Királynéja Plébánia által 2013-ban kiadott házasságlevél megerősíti az 1924. április 17-i egyházi házasságuk tényét.⁵⁸ A dokumentum Zalát nőtlenként, feleségét hajadonként tünteti fel – ami nem teljesen fedi a valóságot. Klotild előző (első) férjével, Kecskeméthy Elek igazságügyminiszteri számvizsgálóval csak polgárilag egybekelt házások voltak, gyermekeik „törvénytelen” v. „polgárjogilag törvényes” származással kerültek bejegyzésre a zombori római katolikus plébánia keresztelési anyakönyveibe. Válásukat követően a férj 1955-ben hunyt el. Feltételezhető, hogy az eskető lelkész, Badalik Bertalan későbbi veszprémi püspök a hamarosan magyar királyi kormányfőtanácsosnak kinevezendő Zala⁵⁹ menyasszonya esetében a „hajadon” megnevezést csupán egyházjogi állapotnak tekintette.

⁵⁵ Zala egyik, pápai születésű unokatestvére, a murányi kőedénygyárat is egy ideig igazgató Mayer József 1911-ben Majtényire változtatta a nevét. Zala Városlődön tevékenykedő unokatestvérének fia, Mayer Zoltán a II. Világháború időszakában családnévét Mezőhegyire változtatta.

⁵⁶ *Népújtság*, 2018. december 20. 51-52. szám. Az alsólendvai Zala György. Melléklet.

⁵⁷ Budapest VI. kerület polgári házassági anyakönyve, 1913. június 29, 891. sor.

⁵⁸ Szatmári Gizella adatközlése, ill. az általa kikért dokumentum alapján.

⁵⁹ *Új Barázda*, 1924. június 8. Művész kormányfőtanácsosok. 6.

Klotild édesapja, Klug Antal helybeli (zombori) javadalmi pénztárnokként dolgozott. Klotild nővére, Róza ifj. Kalivoda Imréhez – Zala nővéreinek, Leonának fiához – ment feleségül 1920-ban, a polgári esküvőn a menyasszony tanúja Zala György volt. Klotild első férjének édesapja, Kecskeméthy Aurél korának egyik legnagyobb magyar hírlapírója volt, aki *Kákai Aranyos* álnév alatt írt karcolatokat, s aki egyben Széchenyi István egyik bizalmasa volt „a legnagyobb magyar” döblingi tartózkodása alatt.⁶⁰ Érdekeség, hogy Klug Klotild fia, ifj. Kecskeméthy Elek – bizonyosan Zala hatására – szintén a szobrászatot választotta hivatásának. Az 1920-as évek közepén a két művész egy címen (Budapest VII, István út 81.) lakott és alkotott.

Klotild lányai többször mentek férjhez. Kecskeméthy Erzsébet első férje Max György magántisztviselő, második férje Virágh Gábor volt. Kecskeméthy Klotildot első, Fisch Iván kereskedelmi utazóval kötött házasságát követően Dikán Lajos katonai pilóta⁶¹ vette feleségül 1934-ben. A világháborúban a szovjetek elleni hadműveletek alkalmából Magyar Bronz Vitézségi Éremmel kitüntetett Dikán tartalékos szakaszvezető⁶² a Halálfejes Légio – nyilas fegyveres alakulat – budai toborzó bázisának szolgálatvezető őrmestere lett.⁶³ 1947-ben a Budapesti Népbíróság halálra ítéli és kivégzik. Ez közrejátszott abban, hogy lánya, Dikán Kitty,⁶⁴ később Paller Ferencné⁶⁵ Amerikába távozott. Zalának nem született gyermeke, így a Kecskeméthy-lánytestvérek leszármazottjai a világhírű szobrász legközelebbi, nem vér szerinti rokonai.

A ma Szlovéniához tartozó Lendván példás módon ápolják Zala György emlékét. 1986-tól emlékszobája van a várban, 2008-tól köztéri mellszobra áll a róla elnevezett tér előtt, egykori szülőháza helyén 2009-től emléktábla őrzi nevét. 2018-ban, a tiszteletére rendezett Zala György-emlékévben vándorkiállítás indult életművének bemutatására. Születésnapja környékén minden évben emléknapot tartanak a szobrász tiszteletére.

Bár legtöbb alkotása a mai Magyarország területén található, hazánkban sokáig és egyben érthetetlenül, az egyetlen emlékműve – a megújított, Fiumei Úti Sírkertben található síremlékén kívül – a születésének 150. évfordulóján felavatott járda-emléktábla⁶⁶ volt az egykori, Városliget melletti villája előtt. Ahogyan Borbás György,

⁶⁰ *Pesti Hírlap*, 1942. január 4. Tamás Ernő: Görgey Artúr „szerkesztője”, akit Széchenyi Istvánért letartóztattak. 6.

⁶¹ *Népszava*, 1936. február 21. Megúnta a katonaeletet, azután a házasságot. 7.

⁶² *Honvédségi Közlöny*, 1943. augusztus 4.1071.

⁶³ VARGA 2007. https://betekinto.hu/sites/default/files/betekinto-szamok/2007_3_varga_k.pdf (A letöltés ideje: 2021. 08. 02.)

⁶⁴ Ifj. Kecskeméthy Elek gyászjelentése, Budapest, 1939. október 28. Országos Széchenyi Könyvtár (PANDEA).

⁶⁵ Kecskeméthy Klotild gyászjelentése, Budapest, 1970. március 23. Országos Széchenyi Könyvtár (PANDEA).

⁶⁶ *Népújság – Lendva*, 2008. november 13. Bence Lajos: Emléktábla Zala Györgynek. 8.

A Millennium szobrásza: Zala György c. monográfia szerzője⁶⁷ írta: „Amerikától sok mindent tanulhatunk, de hogy Hunyadi Mátyás, Kölcsey vagy Ady emlékhelyeinek megjelölésére bevált hazai formát miért kellene feladni? – éppen Zala Györgynek nem juthat fal Magyarországon a maga által felépített villalakásán? Csak bizakodhatunk abban, ahogyan az aradi emlékmű kikelt a várárokból, egykor az emléktábla is felkerülhet méltó helyére.”⁶⁸

*Mayer György köedénygáros és Zala (Mayer) György szobrász közös emléktáblája Pápán, a Fő tér 19. szám alatti, Mayer-háznak is nevezett ingatlan homlokzatán.*⁶⁹

A néhai Zala-kutató kívánsága nem teljesült. A közelmúltban azonban régi elmaradásunk került pótlásra, amikor is Pápa város Fő terén Zala (Mayer) György és köedénygáros nagyapja, Mayer György tiszteletére emléktábla került felavatásra.⁷⁰ Hazánkban a pápai az első köztéri homlokzati tábla, amely kiváló szobrászunk személyének végre méltó emléket állít, s egyben – a pápaiak legnagyobb büszkeségére – rámutat Zala György Veszprém megyei családi gyökereire.

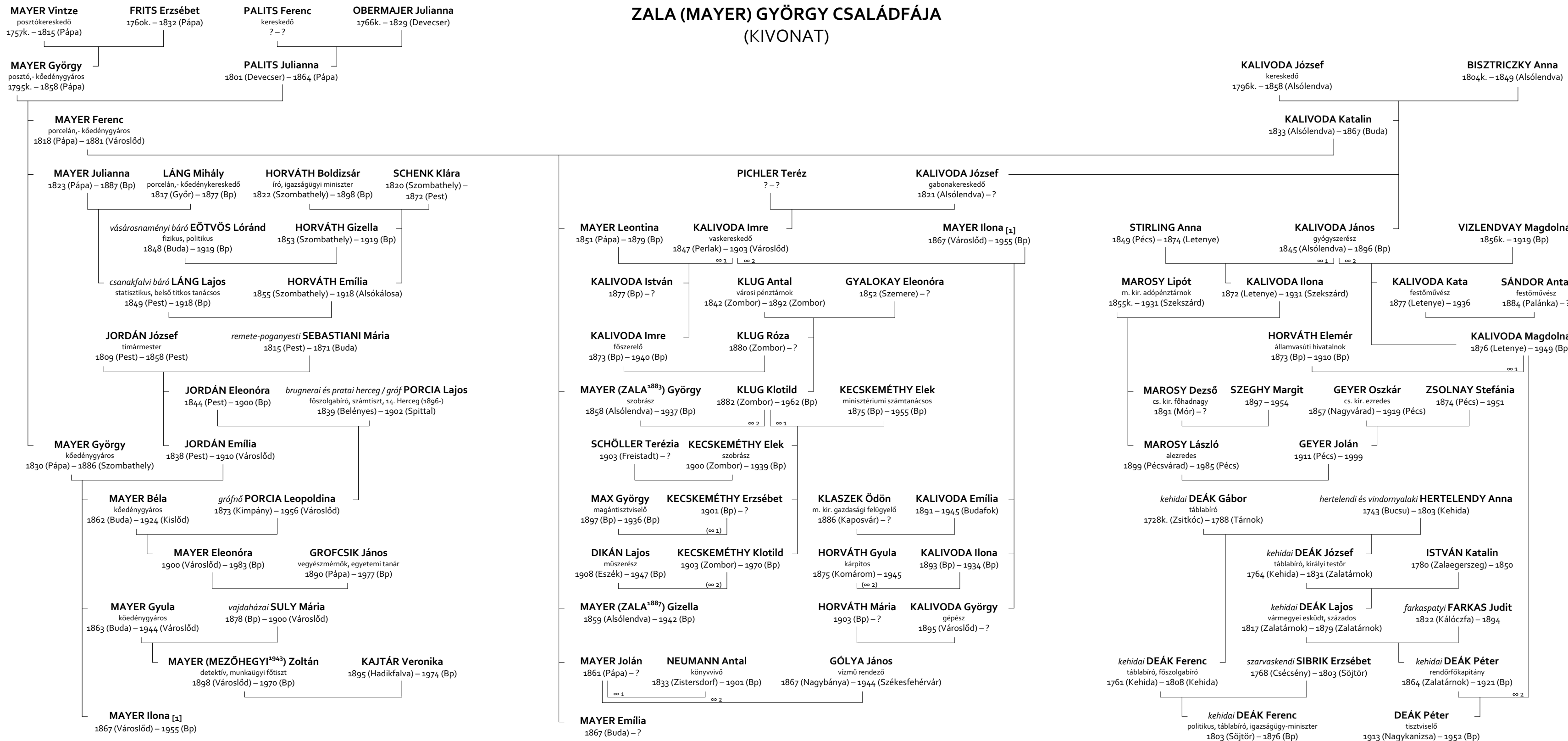
⁶⁷ *Zalai Hírlap*, 2017. április 19. Magyar Hajnalka: Már nem névtelen a címlap. 5.

⁶⁸ BORBÁS 2009. 90–97.

⁶⁹ Fotó: Pintér Ádám (papaesvideke.hu).

⁷⁰ Pintér-Papp Eszter: Emléktábla avató a Fő téren. <https://papaesvideke.hu/?p=14745>, *Napló*, 2021. július 8. Laskovics Mária: Új emléktábla a Mayer-házon. 10. (Letöltés ideje: 2021. aug. 19.)

ZALA (MAYER) GYÖRGY CSALÁDFÁJA (KIVONAT)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BEKŐ Tamás (2015). Deák Ferenc zalatárnoki nőrokonai. „*Jól esik köztetek lenni...*” *Női sorsok, szerepek Deák Ferenc környezetében*. Kiss Gábor (szerk.), Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár, Zalaegerszeg. 185–221.
- BEKŐ Tamás (2019). Vörösként, a fehér kepi árnyékában. Mit kerestek Deák Ferenc kommunista unokaöccsei a Francia idegenlégióban? *Múlt-kor*, 2019. ősz, p.102–107.
- BORBÁS György (2017): *Zala György – A Millennium szobrása*. Kossuth kiadó, 2017.
- Magyar Életrajzi Lexikon, II. Kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1982. 26–27.
- HALÁSZ Albert (szerk.) (2020): *Az Alsó-Lendvai Hiradó megjelenésének 130. évfordulója*. Lendvai Könyvtár és Kulturális Központ.
- HORÁNSZKY Nándor (2014): Levelek két veszprémi műalkotás történetéhez. *Veszprémi Szemle* 2014/3. 13.
- HUDI József (2001): Források Pápa város 1848/49. évi történetéből. *Pápai Református Gyűjtemények*. 72.
- KÉRY Bertalan (1965): A pápai keménycserépgyár története. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*. 235.
- KISS Gábor (szerk.) (2004): „*Használd a jók benned vetett bizalmát...*” *Deák Ferenc tisztelete és emlékezete Zala megyében*. Deák Ferenc Megyei Könyvtár, Zalaegerszeg.
- KOSSUTH Lajos (szerk.) (1842): Jelentés az első magyar iparmű kiállításról. 59.
- MEZŐHEGYI Gergő (2019): A Suly család rövid története. *Veszprémi Szemle* 2019/2. 98.
- MIHALIK Sándor (1965): Dunántúli keramikus családok. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 4. 221.
- PROHÁSZKA László (2017): Zala György egyházművészeti alkotásai. *Vigilia*, 2017. november. 822–827.
- N. PÉNZES Éva (1963): Zala György portrészobraitól. D. Fehér Zsuzsa–N. Újvári Magda (szerk.): *A Magyar Nemzeti Galéria közleményei*, 4. szám. Budapest.
- REGENYE Judit (2015): A veszprémi Erzsébet-szobor restaurálásának és visszaállításának története. *Veszprémi Szemle* 2015/1. 17.
- SZATMÁRI Gizella (2014): *Fény és árnyék – Zala György pályája és művészete*. Vitrin Művészeti Kiadó.
- VARGA Krisztián (2007). A Kirchknopf-dosszié. Budapesti történet, 1944. *Betekintő*, 1. évfolyam, 3. szám.

FORRÁSKÖZLÉS

Feljegyzés a Veszprémi Református Eklézsia történetéhez¹

Az írás közreadásának a célja: olyan forrás közlése az olvasóval, melyet már részleteiben ismerhet, több kiadvány is jelölte, mint hivatkozási alapot. Felhasználták, egyes mondatait, részleteit idézték, de sajnos több esetben nem kellő alapos-sággal tisztázták a benne foglaltakat. Ahogy azt Pálffy Géza egyik közleményében is megjegyezte: a sorozatos hiba – mint a várkapitány-helyettesek személye – a veszprémi református egyház történetének első feldolgozójától, Thury Etelétől ered (bővebben lásd: 39. számú jegyzet). Ezt a hibát ezután több publikáció kritika és változtatás nélkül átvette (esetenként fokozta, mint például KARACS 2014.).

Az itt közölt jegyzetek többsége nem a korábbi, esetleges tévedések ismertetése, mint inkább a nem kellően ismert események, személyek bemutatása, az ellentmondások feloldása és magyarázása – természetesen egy lábjegyzet terjedelmének megfelelően. Így például nem tértem ki – bő lábjegyzettel – a kor egyik lényeges eseményére, amikor 1674-ben a pozsonyi vértörvényszék működése nyomán magyar prédikátorok is nagy számmal jutottak a nápolyi gályákra, vagy Bátorke-szi István prédikátor élettörténetére, fogságára. A téma iránt érdeklődő olvasó bő irodalmat talál, válogathat közülük. Ugyancsak nem részleteztem a dunántúli és ezen belül a veszprémi református egyház történetét sem, hiszen azt már többen megtették és a rendelkezésre álló irodalom szintén bőséges. Ennek megfelelően nem tartottam szükségesnek, hogy a témával kapcsolatos – akár korábbi, akár a legújabb – kiadványokat, mint ajánlott irodalom felsoroljam. A szöveg végén csak a felhasznált irodalmat jelöltem.

A forrásközlésnek ugyancsak nem volt célja, hogy azt felhasználva egy terjedelmes publikáció készüljön. A hangsúly Pap Gábor írásán, összeállításán van, hogy azt az érdeklődő olvasó teljes terjedelemben, változtatás nélkül olvashassa. Az idézett szöveg – regisztráció után – elérhető, olvasható és letölthető a Family-Search.org internetes oldaláról.

¹ Református egyház, Veszprém, vegyes anyakönyv. I. kötet: kereszteltek: 1633–1655; 1655–1675; 1710–1717. Házasság: 1614–1663; 1711–1716. A feljegyzés a kötet utolsó oldalain, Pap Gábor által leírt oldalak befűzésével olvasható a 469–482. oldalakon. A jegyzeteket készítette dr. Földesi Ferenc. A közölt szöveg olvasható és letölthető: <https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:939K-B83D-13?i=249&cat=101591> 250–257. képkocka

A veszprémi reformata Szent Ekléziához tartozó, ezen régi matricula² rendbeszedése, lapjelölés és bekötetés végett az eklézsiái³ gyűlés által reám bízva lévén, miután eleitől fogva végig szorgalommal átolvastam, lapoztam s bekötöttem, e következőket megjegyezni méltónak tartottam.

Ezen matrikulának a keresztelekre nézve is az 1614-ik évbe kellett kezdetét venni, mivel a házasultak jegyzéke is akkor veszi kezdetét, s ahol a születettek már hivatkozva is vagyon. De hogy bizonyosan akkor kezdődött, időről időre a levél szélén minden 10-ik született gyermek után látható számból ki lehet venni, hogy eleitől fogva hányadik gyermek, amelyik megkereszteltetett. Ebből lehet azt is tudni, hogy 1633-ik év utoljái 820 gyermek lett megkeresztelve, mivel pedig a keresztelek jegyzéke csak 1634-től kezdődik, az előtte való levelek pedig, melyek összesen 20 esztendőket tesznek, kiszaggattatván 726 megkeresztelt hibázik. A lapozást is itt kezdettem az egész matrikula térszen⁴ 468 lapokat. Rendbe véve pedig hibázik ezen matrikulából

¹szőr Az 1614-től fogva 1634-ig a keresztelek jegyzéke egész 20 esztendő – ki lévén szaggatva.

²or A 172-ik és 173-ik lapok között, vagyis az 1620-ik dec. 1^őétől 1623-ik nov. 1^őéig csaknem 3 esztendő hibáz a házasultak jegyzékéből, ki lévén szaggatva.

³or A 180-ik és 181-ik lapozás között, vagyis az 1630-ik május 15^{ét}ől november 26-ig ki van szakasztva.

⁴er A 240-ik és 241-ik lapozás között 1658-ik febr. 26^{át}ól 1659-ik febr. 2^{áig} a házasultak jegyzéke ki van szakasztva

⁵or A 272-ik és 273-ik lapok között az 1655-ik február és március hónapoknak, ennek eleiből, annak utoljából több keresztelek hibáznak, ki lévén egy levél szakasztva.

⁶or A 388-ik és 389-ik lapozás között hibáz 1670-ik június hónaptól fogva 1673-ik március 19^{éig} a keresztelek jegyzéke ki lévén szaggatva.

6/a^{szor} 390, 391 között hiányzik 1673. X. 15 – 1674. III. 20.

⁷er A 396-ik és 397-ik lap között 1675-ik március 1-ső naptól 1710-ik március 30-áig a keresztelek jegyzéke hibáz, ki lévén egész 35 esztendő szaggatva.

---

² Anyakönyv (lat. matricula, liber paroecialis): hivatalos plébániai jegyzék a hívekről.

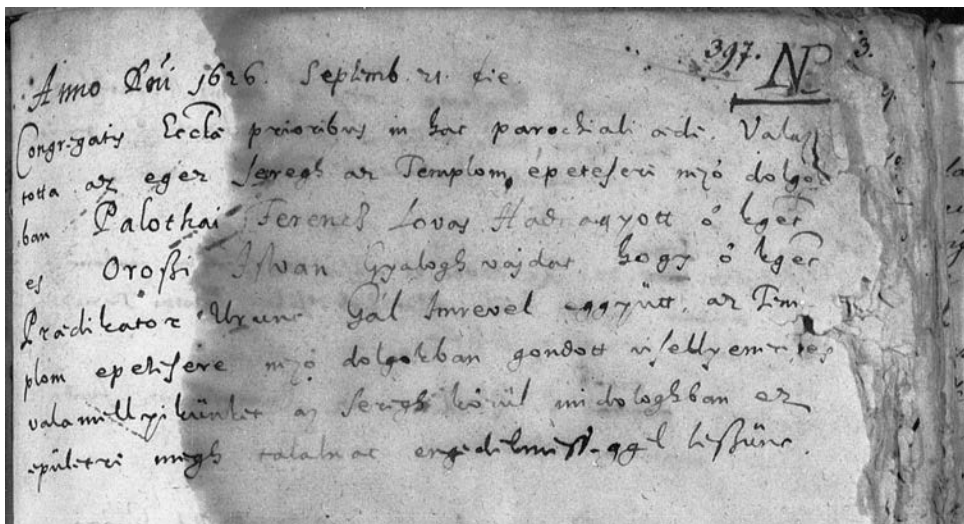
³ A magyar protestáns népnyelvben gyülekezet, egyházközség, ill. a parókia és annak jövedelme.

⁴ A közölt és a Pap Gábor által készített feljegyzést betűhíven közöltem. Változtatást csak ott tettem, ahol azt a ma használatos helyesírási szabály megkívánta, illetve a szöveg jobb megértését szolgálta. A feljegyzésben említett személyek neveit abban a formába közöltem, ahogy azt a szakirodalom jelenleg használja. Megtekintve a már bekötöttet anyakönyvet és a feljegyzéseket, látható, hogy Pap Gábor feljegyzései összegzett észrevételek, bizonyos adatokat nem választott szét. Így összegezve olvasható pl. a várvédő katonaság névjegyzéke, vagy az eklézsia létszáma és a lakosság-szám.

⁵ A lap aljára ceruzával beszúrt megjegyzés.

Ezen matrikula a híres Rákóczy zűrzavaraiban Veszprém várának és városának Heiszter generális által lett lerontása és elpusztítása alkalmával elveszett és 1710-ik évbe találtatott meg, mit Deák István az időbeli prédikátor megjegyez.

Megmutatja ezen matrikula azt, hogy Veszprém Vára és városa mindjárt a reformáció kezdetén egyéb magyarországi helyekkel nyomba reformálódott: mert 1614-ik évbe s így a reformációnak Németországban lett születése után 97 esztendőre, már Veszprém városába a reformátusoknak oly virágzó eklézsiájuk volt, hogy két rendes papjaik voltak, az egyik majd mindig szuperintendens⁶ volt. Melyik esztendőben kezdődött Veszprémben reformált eklézsia, mikor épült az első templom, tudni nem lehet. Hanem azon várbeli templom, mely 1627-ik évben épült, már a második templom volt: mert midőn azt építeni kezdték a Zichy Pál⁷ győri vicegenerális és veszprémi főkapitány azt tudakozza levelében, hogy az újonnan építendő templom minő funduson akarják építeni, mely azt magyarázza, hogy ezen templomépítés, vagyis 1627-ik év előtt már kellett egy régibb templomnak lenni.

Részlet az anyakönyvből, ahol a gyülekezet határozata olvasható a templom építéséről, valamint Palothay Ferenc és Oroszi István megválasztásáról

⁶ Szuperintendens: a magyar protestáns egyházakban az egyházkerületeket vezető, választott lelkész. A szuperintendens a megyéspüspök megfelelője. A legutóbbi időkben protestáns püspök.

⁷ Zichy I. Pál (fl. 1598–1638), győri alvárnagy, veszprémi várnagy. Zichy I. György (1548–1604) és sávolyi Jóna Ilona fia, felesége csábi Csáby Sára volt.

Ezen régebbi templom hol lehetett, azt sem tudhatni, hanem 1614-iki Pathai István püspök és első prédikátora a veszprémi reformátusoknak, ott lakott, hol most a Vármegye Háza⁸ napnyugati északi széle vagyon. Dél napkelet felé a második pap, azután az oskolatanítók és az oskolák kiterjedvén parókiális fundusuk,⁹ a mostani Vigyázó Torony¹⁰ délnyugatról kerítvén a bástya, s így az 1627-ik évbe és Szabó Miklós lovas hadnagy által testamentomba¹¹ hagyott funduson épült újabb, vagy második templomnak ott kellett épülni és lenni, mely most a Vármegye Háza mellett lévő kanonok lakáshoz kertül használtatik. Falai azok voltak, melyek azon kertnek most is egy részben falai, mert a 342-ik lapon ezt lehet olvasni: „*szűnt meg az épület, melynek mintegy negyedrészt kü rakásában építettük volt meg az bástya felül.*”

Itt megjegyzem, ez időtájban élvén ama reformátusból római katolikká lett Pázmán Péter esztergomi érsek, a reformációnak legkártékonyabb ellensége, honnan mintegy központból széjjel kiáradott vallásbeli üldözés miatt ezen újonnan épített templomunk sem épülhetett fel akadály nélkül. Mert 1627-ik szeptember 30-án kezdődött az új templom fundamentomának ásása, október 17-én, s így 18 nap múlva Körtvélyesi István¹² r. katolikus kapitány által történt árulkodásra Zichy Pál¹³ veszprémi főkapitány,¹⁴ a generális vagy király képinek¹⁵ meghagyásából a templomnak addig való építését elhagyatni parancsolja, míg nem arról, minő funduson akarják építeni és mi formába akarják építeni, nem informálják. Azt is hozzá teszi leveléhez, hogy az információt deákul írássék: mert nincs a király képivel most Bécsben magyar sekretarius. Ezen levére megírta a veszprémi lovas és gyalog vitézlő sereg, hogy mi formában és mi

⁸ A török idők elmúltával a megyegyűlések egyre gyakrabban kerültek Veszprémben megrendezésre, így megszületett az állandó Megyeháza építésének igénye. Ehhez Padányi Bíró Márton püspök a külső várban adott telket, s itt 1754–63 között megépült az első székház, valószínűleg Tietharth József neves helyi kőműves tervei szerint. Ez ma Vár utca 19 a Megyei Bíróság épülete.

⁹ Plébánia telke

¹⁰ Vagyis a mai Tűztorony.

¹¹ Végrendeletében

¹² Körtvélyessy István 1627. febr.–1638. ápr. között volt veszprémi főkapitány Zichy Pál utódként. PÁLFFY 1998. 122. Körtvélyessy István várkapitányról lásd KARACS 2014. 49–60. A publikációban hibásan szerepel a vicekapitányok felsorolása (55. oldal), dacára annak, hogy a hibára Pálffy Géza – egyébként a tanulmányban is idézett művében – már felhívta a figyelmet.

¹³ Zichy Pál (fl. 1580 körül–1638), előbb győri hadnagy, majd a veszprémi vár kapitánya (1616–1621, 1622–1626) végül hűségéért 1626-tól a győri végvidék vicegenerálisa. Zichy Pál 1626–1638 között győri végvidéki főkapitány-helyettes (vicegenerális) volt. A győri vicegenerális posztján Körtvélyessy István váltotta Zichy Pált, de csak egy évre, 1639-ig. PÁLFFY 1997. 257–288.

¹⁴ Zichy Pál haláláig – győri végvidéki vicegenerálisi tiszte mellett – névleg még viseli a veszprémi főkapitányi tisztséget és megkapja az azért járó fizetést. Ugyanekkor győri főkapitány-helyettesi zsoldját utódja, Körtvélyessy István, a tényleges veszprémi kapitány kapja. PÁLFFY 1998. 121. 11. jegyzet. A veszprémi vár főkapitányi és főkapitány-helyettesi posztokról lásd: PÁLFFY 1998. 91–188.

¹⁵ Vagyis III. Ferdinánd képviselője (helytartója).

funduson t.i. Szabó Miklóstól testamentomba hagyott nemes telken (Curián) építik és hogy sem a végháznak, sem más házaknak ártalmára nem fog épülni. Erre az építést tovább folytatták. Hanem Körtvélyesi István a már nevezett vicekapitány¹⁶ két kapust, úgymint Varga Lászlót és Gyalodi Lőrincet tömlöcbe záratta azért, hogy a templom építéséhez murvát engedtek behozatni. Ekkor félbe maradt az építés, hanem 1628-ik május 12-én a király képe Győrbe jövén, Palothai Ferenc[nek]¹⁷ lovas hadnagynak, mint hozzá küldött követnek közbenjárására megengedte az építést oly formán, hogy a több házaknál magasabb ne legyen, és két héjazatra legyen. Ezen engedelemre 1628-ik június 5-én ismét elkezdték építeni, s november 17-én már a fenyőgerendákat is felrakták. Ennek látása ismét nyugtalanítván a többször említett Körtvélyesi Istvánt, már ekkor főkapitányt, a király képihez újra Győrbe menvén, s azon szín alatt, hogy a veszprémiek nem az engedelem szerint építettek, azt balul informálta. Melyre utóbb a király képitől jött oly forma levél, hogy vagy ő, vagy ha ő, mint főkapitány otthon nem volna, Tállay György vicekapitány bontsa fel a levelet és akadályozza az építést, s így az építés tökéletes befejezése ismét akadályoztatott.

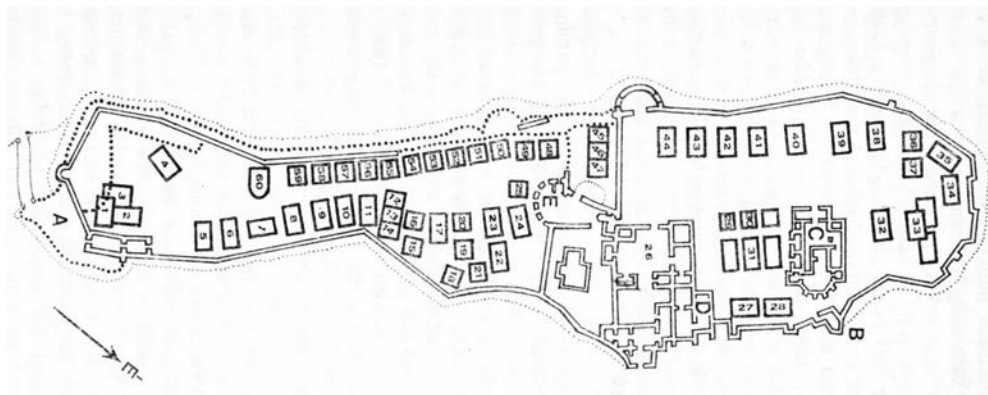
Ily többféle mesterkedések és keresett akadályok által gátoltatott több ízben ezen templom felépítésében a veszprémi végvár lovas és gyalog vitézlő serege. Mivel ezen templom építésénél mindenkor a katonaság fordul elő, megjegyezni szükséges, hogy az egy főkapitányon kívül minden vicekapitányok, lovas hadnagyok, kik 50 lovas, vajdák, kik 50 gyalog katonáknak voltak tisztjeik és az egész katonaság reformátusok voltak. Tisztjeik és az egész katonaság reformátusok voltak, s így reformátusok voltak azok, kik ezen Veszprém Várát, magát a várost visszavették a töröktől és megoltalmazták. Megláthatni ezt több helyeken ezen matrikulában, hol ezen templom dolgában rendelkezés vagy legfőbb helyre folyamodás nyújtatik, mindég úgy írták alá magukat, hogy Veszprém Végváranak lovas és gyalog serege (Exercitus praesidu Veszprem equesoris et pedestris ordinis) nem csak, hanem folyamodásukra is főkapitánytól ily külcímmel jött a levél: „*Nemes Nemzetes és Vitézlő Uraknak Ő Cs. Kir. Felsége Veszprém végvára fő és alkaptányának, lovasság vezéreinek, vajdáknak és a többi lovas és gyalogrenden lévő katonaságnak, az Uraknak és Barátaimnak*”. Ezek is, de még az is, hogy midőn a templom építésére kőműveseket fogadtak, a szerződést is úgy kezdték el írni: „*Szegődtünk meg az Veszprémi Vitézlő Sereg templomának köbül való rakásátul és págimentomának¹⁸ megöntésétől*”. Továbbá a templom építésére kinevezett uraknak ily hangzatú megbízó, részint maguk lekötelezési levelet adtak: „*Vallotta az egész Sereg az templom építésére néző dolgokban Palothai Ferenc lovas hadnagyot és Oroszi István vajdát Gál Imre prédikátorral együtt, hogy valamelyikköjüket az Sereg közül mi dologban az épületre megtalálják, engedelmisséggel lesznek.*”

¹⁶ Körtvélyessy ekkor nem vicekapitány (főkapitány-helyettes), hanem a Veszprémi Vár főkapitánya.

¹⁷ Később vicekapitány.

¹⁸ Padló, padozat

Mi módon hajtattott a templom építése végbe, többé semmi nyomdoka nincsen, hanem mivel Tóth Ferenc püspökök életéről írt könyvbe Gál Imre veszprémi papról, ki szuperintendens is volt a 107-ik lapon azt olvasni, hogy 1629-ben Veszprémben, a várban egy pompás templomot építtetett, két évek alatt az egész építés befejeztetett. Ennyiből áll a veszprémi reformátusok második temploma, mikor történt építésének előadása, mikor múlik el utóbb, meglátjuk.

Veszprém várának alaprajza a XVII. században.

*A külső várban az 59 számmal jelzett ház: Református paplak és iskola.
60. számmal jelzett: Reformátusok temploma. Forrás: VERESS D. 1983. 204.*

Valamint az első templomának építési idejére rá menni nem lehet, úgy reformata eklézsia is itt mikor alakult először, egész bizonyossággal meghatározni nem lehet, hanem a körülállásokból¹⁹ annyit ki lehet hozni, hogy a reformáció kezdetén Török Bálint, ki 1526-ba már Kálvin tudományát követte és minden jószágaiban, úgymint Pápán, Balatonmellékin, Veszprém és Somogyságban, hol többnyire minden várak ötet uralták, Kálvin tudományát taníttatta és virágoztatta. De másrésről a reformáció kezdetében a dunántúli mostani szuperintendens két szuperintendencia, úgymint Komáromi és Veszprémi Szuperintendencia lévén, az utolsóba, vagy Veszprémibe, 1557-ik évben Huszár Gál volt a szuperintendens, ha pedig Veszprém már akkor reformált hely nem lett volna, Veszprémi Superintendetiának el sem is neveztetett volna. Ekképpen Veszprémben nyomban a reformációnak Magyarországra lett bejövetelekor reformált eklézsia alakult, s nem soká oly virágzó eklézsia is lett, hogy bár a stola fizetés²⁰ szem előtti tartása végett vezetettek, még is van oly év, melyben 150 és több

¹⁹ Körülményekből

²⁰ Stólapénz: Az egyházi szolgálatok (szentmisék, esketés, temetés) alkalmával fizetendő díj.

is megkereszteltetett 37 s 40, sőt ennél több esküdtető is volt, mely megmutatja, hogy az akkori reformált eklézsiának 5-6000 lelkekből álló eklézsianak kellett lenni.²¹ Felvén pedig a népesedés haladását, midőn Veszprém városa jelenleg 13 000 lakost számlál,²² könnyen irányozni lehet, hogy ez előtt majd harmadfél századdal mindazon várbeli vitézlő sereg, kik urai voltak Veszprémnek, mind a várallyabeliek (suburban), kik amazoknak szerződéses mesteremberei, majorbeli cselédjeik és egyéb lakosok is voltak, reformátusoknak kellett lenni, vagy semmi, vagy igen csekély római katolikus tarthatta lakását Veszprémben.

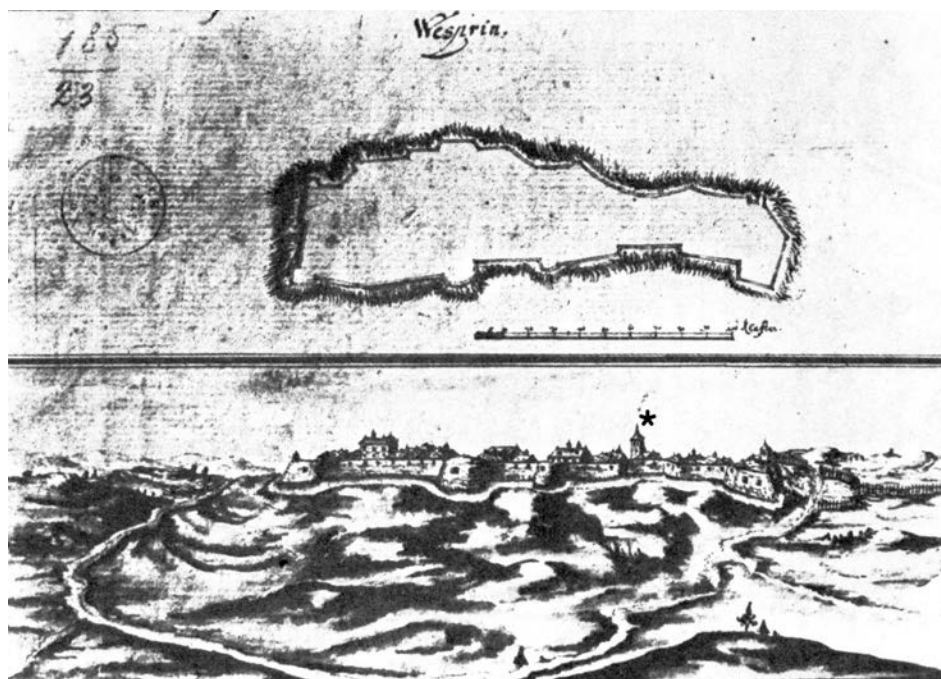
Ily virágzó állapotba lévén eklézsiank egész Rákóczy revolúciójáig, midőn a pártütésnek színe alatt vallásbeli üldözés kapott lábra, mely valamint máshol, úgy Veszprémbe is keresett okokkal gyakoroltattott ily pártütés színe. De valósággal a vallásbeli üldözés cselekedtette azt is, hogy 1694 táján a veszprémi eklézsia egyik lelki pásztorát, Hodosi Sámuel elfogatták és az esztergomi tömlöcbe zárták. Itt és ekkor hanyatlani kezdett hitünk és eklézsiank, ily állapotba sínylődött egész 1710-ik május 17-ig, midőn gróf Heiszter generális²³ oly parancsolatot adott ki, miszerint az Isteni

²¹ Az 5-6000 fős eklézsi-létszám – ami nyilván része lehet a város összlakosságának – erősen túlzó. Hungler József számításai szerint – figyelemmel a már idézett 1696-os összeírásra – a város XVII. század végi lakosságát 3000 fő körülire becsüli, megemlítve, hogy Mohács előtt ez a városi létszám 2500 fő lehetett. HUNGLER 1986. 152. o. Veszprémi vár lakosairól, házairól lásd VERESS D. 1983. 202–205.

²² Acsádi Ignác az 1720-as évben Veszprém lakosságát 3500 főre teszi. 1850-ben Veszprém lakosság-száma Fényes Elek szerint 12 863, míg az osztrák népszámlálás adatai alapján 10 468 fő volt. Lásd: KOVÁCS 1936.

²³ Sigbert Heister osztrák tábornagy 1646-ben Kirchberg an der Raabban (Steiermark) született. Apja, Gottfried Heister az osztrák birodalom udvari haditanácsának alelnöke volt. Heister 1683-ban részt vett Bécs védelmében. Bátorságáért 1686-ban vezérőrnaggyá nevezték ki. 1687-ben harcolt Erdélyben az Oszmánok ellen. 1689-ben a balkáni hadjáratban. Zentán 1697-ben az osztrák hadsereg jobbszárnyát vezette. 1703-ban a haditanács alelnöke lett. A következő évben az udvar Heistert Magyarországra küldte, hogy a Rákóczi-féle felkelést a Dunántúli vidéken letörje. Bruckból kiindulva, a Fertő mellékén Károlyt visszaszorította, Győrt és Pápát bevette és Komáromnál átkelt a Dunán, ezután Bercsényit szorította vissza a Vág mögé. 1704-ben az udvar ismét a Dunántúlra küldte, ahol május 24-én hajnalban Csikvárott Esterházy Antal és Babocsai hadait szétverte. Heister ezután a felgyújtott Veszprémet katonáinak martalékul hagyta, a katonák még a székesegyház kincseit is elrabolták. Mikor Heister Veszprémből Győr felé vonult Forgács Simon Koronczónál június 13-án megtámadta, azonban késlekedése folytán csatát veszített. Határtalan gőgje és büszkesége miatt a többi császári vezér sem szívelte Heistert. 1705-ben az udvar Magyarországról visszahívta. 1708-ban újra megbízást kapott, hogy a felkelők ellen harcoljon. Augusztus 4-én mérközött meg Trencsén mellett Rákóczi Ferencsel, mégpedig újra győztesen. Érsekújvárt ellenben eredmény nélkül ostromolta. 1704. jan. 22-től 1705. máj. 10-ig, majd 1708. márc. 30-tól 1710. szept. 26-ig a magyarországi császári csapatok főparancsnoka, 1704. jan. 30-tól feldmarschall. Pénzügyi vagyona lehetővé tette számára, hogy uralmat vásároljon szülőhelye, Kirchberg felett. 1704-ben a falu egykori urai által építtetett romos erődtímenyt lebontotta, és egy hangulatos palotakomplexumot épített, amelyben lakott. 1716-ban ismét Szavojai Jenő herceg alatt szolgált a

tiszteletnek [Istentisztelet] a Várba való tartását tilalmazza. Május 27-én öröklet állítatott és megparancsolta, hogy paposkola-tanító s deák két óra alatt kitakarodjanak a Várból. Másnap, vagyis május 28-án változtatta oly módon, hogy a pap maradhat ugyan, hanem a többiek mind kitisztuljanak. Május 30-án a templomtól elrendelte ugyan az öröklet, hanem az ajtaját bepecsételtette és az oskolákba katonákat szállította.

A veszprémi Vár alaprajza és képe nyugati irányból (1667 – Karlsruhei gyűjtemény). A *-al jelölt torony az egykori Szent Lélek templom helyén 1627–29-ben felépített református templom tornya. Forrás: VERESS D. 1983. Függelék.

Ily erőszakos tettek tapasztalására felküldötte a veszprémi reformált eklézsia Bécsbe Szentiványi Pétert, de aki onnan kegyelem helyett keményebb rendeletet

---

fellángoló török háborúban, először a Bánátban és 1717. augusztus 22-én a győztes belgrádi csatában, amelyben fiát megölték. Néhány hónappal később 1718. február 22-én hunyt el kirchbergi kastélyában. A helyi plébániatemplomban temették el. A Heistergasse nevét Bécsben kapta 1876-ban. Négyyszer kötött házasságot, de csak első felesége, Anna Maria von Zinzendorf házasságából született gyermeke. Fia, Johann Albert is tiszt lett. Forrás: <http://1697.rs/en/oldal/6/sigbert-heister> és HACKENAST 2005. 184.

hozhatván azon magyarázatok mellett, hogy mivel Veszprém végvár már megszűnvné lenni, a templom és mely a várbelieké volt, elfoglaltasson és Veszprémnek egyéb privilégiumai is megsemmisíttessenek, s újra megparancsoltatott, hogy a reformátuság a Várból kiszorítottasson. Hozzá jövé azon környüállás is, hogy augusztus hónapban a pestis kiütvén, ebbe először is bizonyos Kajári Ferenc nevü deák halván meg, mint pestisesek tüstént kiszorítottak. S így augusztus 14-én nem lévén semmi helye a veszprémi reformátuságnak, hol Istenét imádhassa, Losonczi Farkas János pusztafundusán az ég alatt tartották az Isteni tiszteletet. Az akkori prédikációinak alapigéje volt Máté VIII: 20-k verse „*a rókáknak barlangjok vagyon és az égi madaraknak fészkek, de az embernek fiának nincsen fejét holott [hová] lehajtsa.*”

Ekképpen megszűnvné az Isteni tiszteletnek rendes tartása református társaink Vámosra [Nemesvámos] kénytelenek voltak templomba járni, mindaddig, míg 1711-ik október 7-én gróf Czinczendorf²⁴ főkommandánsnak a haditanácstól Ófelsége meghagyásából nem jött olyan értelmü parancsolat, miszerint a veszprémi kálvinistáknak a templomát, paplakát és oskoláit azon formában, mint a magyar revolútió előtt bírták, adassa vissza. Mely parancsolat következtében, bár akkor is számtalan sürgetések után a nevezett kommandáns visszaadta ugyan, de csak a templomot, melyet addig magazinnak [raktárnak] használtak.

1711-ik november 19-én és 20-án kitisztítottván, rákövetkezett vasárnap, mely akkor november 22-ére esett, újra felszenteltetett. A felszentelő prédikációt mondotta Deák István, akkori prédikátor. Alapigéje volt Sámuel II. könyv, 2. rész 15. 25. és 26-ik versei. December hónapban az oskolákat is visszanyerték, hanem a paplakba három piaristát helyeztettek, kik rákövetkezett télen át ott tanítottak. 1712. március 20-án megérkezvén a főkommandáns²⁵ Veszprémbe, másnap mindennek 15 nap alatt való visszaadását megparancsolta. Április 5-én a maga jelenlétében vissza is adatott

²⁴ Zinzendorf, Ferdinand von Gr. (?–1728.) a Lausitzból származó, de jelenleg már kihalt Zinzendorf-grófok egyik sarja. Császári ezredesként 1703. október 16-tól Eger parancsnoka a vár 1705. január 2-i szerződéssel megerősített átadásáig. Ezt követően kuruc hadifogságba kerül, Kassára szállítják. 1706. aug. 9-én a kuruc hadifogságban Rákóczi ki akarja cserélni Fierville-re és Rivière-re, ezért megbízta, hogy írjon ilyen értelmü levelet Heister tábornoknak. Időközben 1707 elején megszökött. Később ő lett Nagyváradnak, a Tisza és Máramaros vidékének is a parancsnoka. 1710 után ezredesi minőségben Érsekújvár, majd 1712. július 2-tól újra Eger parancsnoka [HACKENAST]. Más feldolgozások szerint 1710-ben Veszprém katonai parancsnoka (főkommandáns), és ebbéli minőségében adta át Heister tábornok rendeletét 1710. május 17-én, hogy a reformátusok templomukat adják át. A következő év (1711) június 17-én – mint veszprémi várparancsnok – felszólítja az új főispánt, Volkra Ottót, hogy a várfalakat javíttassa ki. 1712-ben ismét Veszprémbe található, miután személyesen adja vissza az elvett református javakat. 1717. május 4-től már vezérőrnagy és december 4-én személyesen veszi át reformátusoktól az épületek kulcsait és adja át azokat Zádory Mihálynak. HACKENAST 2005. 469–470., LUKCSICS–PFEIFFER 1933. 40., KÖRMENDY 1955. 28., 44. A családról lásd: PAYR 1937.

²⁵ Vagyis Ferdinand Zinzendorf.

mindent. A piaristák tanítványai azonban annyira összetörtek, zúztak mindent, hogy tetemes költséggel lehetett helyrehozni.

Ily vesződségek között visszakapván templomát, paplakát és oskoláit az eklézsia, harangját is elővette, melyet féltvén, föld alá rejtett. Melyet midőn a toronyba felhúzni akartak, gróf Volkra János akkori veszprémi r. katolikus püspök ebbeli szándékokat megtudván, a prépostot és Csik Péter nevű kanonokot az ellentmondásra, vagy ha ez sikertelen lenne, erőhatalommal való gátlására is kiküldötte. De mindezt semmit is buzgó eleink nem hajtván, aznap feltették és meg is húzták.

1715. dec. utolján ezen harangot a bástyatoronyból, mely alkalmasint a mostani Vigyázó Toronynak gömbölyű része lehetett, levették, s a parókia udvarán lévő pusztára kőfalra feligazították. Ezen haranghoz 1716-ban Budán öntettek egy másikat is, de minthogy a szűk hely miatt meg nem fért, de mint írva van consanter [egyenletesen] nem zengvén, a szentkirályszabadiak kis csöngettyűkéért elcserélték, de a hely szűk volta miatt azt sem lehetvén húzni, bizonyos Csizmazia Pál kis fiacskája temetésére Szentiványi Péter az ütőjével kongatta.

Ennyi vesződségek után templomuk, paplakjuk és oskolájuk visszaadva lévén, magokat harangokkal is ellátván, azt gondolták református társaink, hogy ezek után csendes lélekkel imádhadják a magok földjén, magok által épített s ezer veszélyek közt megtarthatott templomjokban Isteneiket s nevelhetik oskoláikban gyermekeiket, s mindezeket meghozta az 1716-ik évnél első fele. Azonban amilyen örömmel szemlélté, s tapasztalta mindazt az eklézsia, éppen oly szomorúságot és a veszprémi reformált eklézsianak végső elpusztulását hozta meg az 1716-ik évnél második fele, ugyanis:

1716-ik dec. 14-én Szentmiklós Mihály nevű szolgabírónak szállásán, itt Veszprém vármegyei kisgyűlés tartatván, publikáltatott azon királyi parancsolat, melybe a veszprémi reformátusok templomának, paplakának és oskoláinak elvétele, az Isteni tiszteletnek félbehagyása, papnak, oskolatanítónak eleresztése, vagy hivatalaikról való lemondás esetében, mint világiaknak ittmaradhatása, s mindezeknek 15 nap alatt leendő teljesedése megparancsolatik. Ezen parancsolatnak tartalmát gróf Volkra János püspök még aznap Szentmiklós Mihály és Külley Mihály²⁶ szolgabírák által Hosszúfalvy Márton akkori prédikátornak tudtára adta. December 15-én s így másnap az alumnus [növendék] deákok számára ételhordozóktól mind a nagy-, mind a kiskapuban elszedték az ételt, az ételhezókat pedig megverték. Mely rettenetes dolgot Kenessey Péter²⁷ gróf Czinczendorf [fő]kommendánsnak bepanaszolván, érzékenyen előadta, hogy még a halálos rabot sem fosztják meg ételétől, még a kirendelt 15 napot sem várják be, ily törvénytelenység vitetik véghez. Mely előadásra a [fő]kommendáns

---

²⁶ Külley Mihály 1712-ben III. Károlyi királytól kapott nemesi oklevelet.

²⁷ Kenessey Péter 1682-ben született. Apja Kenessey István, anyja bőnyi Iványos Katalin. Meghalt 1760. ápr. 27-én Szilasbáson (Mezőszilas). Felesége Kutas Erzsébet. Tíz gyermekük született.

Zádori Mihály²⁸ nevű, akkori prépostra utalt, kihez Kenessey Péter szinte elmenvén, mint előbb, úgy ezelőtt is előadta jövedele okát, melyre a prépost azt felelte: „*ám tart-sa kegyelmetek őket szabad, ha mind pástétommal is a praesigált quindenáig*²⁹ – *de Isten engem úgy segéljen* [mely az övéinek ügyöket forgató Isten soha ne segéllye]³⁰ *a quindenán túl se napot, sem órát nem várok.*” Ez a nap volt az 1717-ik év újesztendő napja, melyen a veszprémi reformátusok temploma, paplakja, oskolái végképpen és ingyen elfoglaltattak és vallási gyakorlatok végképpen megszüntetett. Ezen várbeli második templomába a veszprémi reformátusoknak, utolsó Isteni tisztelet tartatott 1716-ik dec. 13-án utoljára prédikált Hosszúfalusi Márton. Prédikációja alapigéjét felvette Apostolok cselekedete XXI: 13. verse: „*Mit miveltek sírván és az én szívemet*

²⁸ Zádory Mihály András Bécsben a Pazmaneum győri növendéke 1692-től. Az intézeti esküt 1692. febr. 10-én tette le. Alszerpappá szentelte Selischevich István zágrábi püspök Bécsben a Szent István-dómban 1696. jún. 16-án, uo. a Mária Magdolna-kápolnában szept. 22-én áldozópappá. Plébános Felsőőrön 1697-től. Fertőszentmiklóson 1705-től. Mint ilyen ue. év aug. 17-én Kenyeriben (Vas m.) Thury Mihály fertőszéplaki plébánossal együtt láttamozta Széchenyi György gr. kötelezvényét, melyet ez 1100 ezüstforint sarcán felül magáról a kurucok fogságából történt kiszabadításakor adott. Győri kanonok, pápai főesperes 1709. dec. 8-tól. A helyi viszonyokat nem ismerő Keresztély Ágost 1710-ben győri várplébánossá tette, ami ellen a káptalan óvat emelt. A plébániát 1711-ig vezette. Keresztély Ágost győri püspök 1711-ben a veszprémi nagypréposti javadalomba segítette be. A veszprémi káptalan teljhatalmú megbízottja 1712-ben a pozsonyi rendi országgyűlésen a káptalani javak ügyében. A veszprémi és sümegi ferencesek meghatalmazottja 1714-ben néhai Kecskeméty Mihály veszprémi nagyprépost hagyatékával kapcsolatban, Zebegényi c. apát 1717-től, káptalani helynök 1720–23-ig, mint ilyen 1721. máj. 21-én tiltakozott a pesti megbízottak határozatai ellen. A veszprémi ferences zárda alapkövét 1722. jún. 8-án tette le. Ue. év dec. 4-én megvette 35 ezüstforinton Csizmadia Ferenc özvegyétől, Kovács Ilonától és gyermekeitől a veszprémi belső várban, a várfal mentén épült házat. 1725-ben, mint nagyprépost, püspöki helynök tanúként szerepelt Acsády Ádám kancellár veszprémi, és ue. év nov., dec. havában Esterházi Imre zágrábi püspök esztergomi érseki előzetes eljárásánál. Pristinei c. püspök 1729-től. Szabady János olvasókanonokkal együtt 1736-ban eskü alatt tett vallomása alapján a káptalan bizonyítja, hogy Volkra O. János püspök a veszprémi püspöki és káptalani javakra és jogokra vonatkozó okiratokat átírás végett önhatalmúlag Győrbe vitte, ahol azokat tűz hamvasztotta el 1718. júl. 15-én a püspök ékszereivel együtt. A káptalan 1739-ben jelentette, hogy Zádory Mihály magas kora és állandó betegeskedése miatt a dunántúli tábla gyűlésein nem jelenhet meg. Acsády Ádám püspök 1739. júl. 18-án Pöstényi Mihály és Szentimrei (Szabó) Ferenc kanonokkal vizsgálatot folytatott le ellene a sok hártás oklevélnek még 1726-ban történt megsemmisítése miatt. A vége az lett, hogy nagypréposti méltóságától megfosztották és a préposti lakból kitették. Utódaul III. Károly király 1740. ápr. 8-án Padányi Bíró Mártont nevezte ki. Meghalt Veszprémben 1741. jan. 14-én. A veszprémi ferences templom sírboltjába temették. Forrás: PFEIFFER 1987. 222–223. Veszprém a prépostot okolta azért, mert azt a jogukat, hogy mindig is szabadságban éltek, nem függték senkitől, nem tudták oklevelekkel igazolni, miután a feljegyzések szerint Zádori Mihály ezeket elégette, vagy bedobatta az árnyékszékebe.

²⁹ elrendelt tizenötön

³⁰ A zárójelben lévő szöveg az eredeti bejegyzésben olvasható. Anyakönyv, 411. o.

kesergetvén? mert én nemcsak megkötöztetni, hanem meghalni is kész vagyok Jeruzsálemben az Úr Jézusnak nevéért.”

Ily csapás és végső enyészet következvén a veszprémi reformált parókiára és eklézsiára, annak tagjai igen nagy részben a r. katolika hitre áttértek, némelyek Szentkirályszabadjára, sokan Vámosra, mások pedig Balaton mellékére elszármaztak, igen kevesen maradtak meg vallásukban és egyszersmind Veszprémben.

Ennek tudása végett feljegyzem azon családok neviket, kik akkor reformátusok lévén R. katolikussá lettek, úgymint: Halasi, Vaszari, Garai, Paczai, Martonfalvi, Végh, Tessi, Fodor, Szakács, Sente, Fejér, Balassa, Bottka, Nádasdi, Rosos, Kapuvári, Boros, Kolmár, Szili, Torma, Bajcsi, Ányos, Südi, Pákozdi, Hajnal, Pernyeszi, Giriszék, Érsek, Tengerdi, Babai, Galambos, Salamvári, Bajzát, Márki, Simoga, Perczel, Küllei, Csomay, Megyesi, Csik, Battyáni, és többiek. Szentkirályszabadjára átmentek Tatai, Simon, Cseh, Rosos. Vámosra: Kajári, Kéri, Saári, Keresztes, Puszkajáró, Végbeli, Váczi, Csomai, Dallos. Balaton mellé: Torma, Csók, s többiek. Ily zűrzavarok, tettleges üldöztetések között állhatatosan maradtak a következő, akkor is reformált, most is azon valláson lévők, úgymint Vincze, Zél, Tamási, Tamassa, Roboz, Pintér, Csák, Pápai, Segesdi, Devecseri, Pap, Szarka, Keresztes, Miklós, Vázsonyi, Szinai, Versei, Török, Kenessei, Oroszi, Csirke, Pongrácz, Bajnóczi, Jádi, Csonka, Gombás, Jákói, Lukácsa, s többiek. Ezek azután Vámosra jártak templomba, gyermekeiket is ott kereszteltették egész 1723-ik évi július utoljáig, amikor vagyis 1723-ik július és augusztus hónapok között a vámosi matriculába ezen jegyzés olvasható: „*Hic inhihentur vespremienses per comitatum effere liberos suos ad sacrum baphtisma*”,³¹ miből következtethetni, hogy ezen idő után a Veszprémben maradt reformátusok gyermekeiket a veszprémi plébános által tartoztak megkereszteltetni.

Amennyire ezen matrikulának útmutatása szerint a veszprémi reformata eklézsiának kezdetére s temploma építési idejére felmenni lehet, ki lehet nyomozni azt is, hogy azon időtől fogva kik voltak rendes lelki pásztoraik, úgymint:³²

1^{só} Pathai István, ki először ezen matrikulát is elkezdette. Rohoncról 1614-be hozatott Veszprémben papnak 42 éves korában, ki egyszersmind püspök is volt. Itt volt 1624-ig, akkor Veszprémből Kiskomáromba ment.

2^{ik} Gál Imre 1624-ik évtől fogva 1655-ig Veszprémben jött 29 éves korában, meghalt Veszprémben 59 éves korában. Ez is püspök volt. Ennek idejében másik papja volt a veszprémi eklézsiának Lusaykovits András. Ezt megtudhatni abból, mert a 66-ik lapon, hol ezen Gál Imrének, ugyan Imre fia megkereszteltetik, ezen Lusaykovits András, mint veszprémi pap kereszteli meg. De a 67-ik oldalon a komák között áll Andreas Lusaykovits minister eccleszia.

---

³¹ Ettől a naptól megakadályozták a veszprémi gyermekek keresztelését.

³² Az itt felsorolt lelkészek bővebb életrajzi adatait, munkásságukat lásd: THURY-HODOSSY 1999. IX. fejezet 44–65.

3^{ik} Gál István, amannak fia, atya helyébe jött Veszprémbe 1655-ben s itt volt 1668-ig. Itt is holt meg. Ez is püspök volt.

4^{ik} Bátorkeszi István³³ 1669-től 1674-ik március 5-éig. Szomorúan tudatja a história, hogy Magyar és Erdély országból, Felség iránti hívtelenség színe alatt, azonban tisztán vallási üldözésből több négyszáz protestáns papokat 1674-ik március 5-ére Szelepcsényi esztergomi érsek előlülése alatt több püspökök társaságában Pozsonyba tartatott ítélőszék eleibe idéztek. Ezek közül 41-en minden koplaltatás, tömlöcöztes, s minden kigondolt kínoztatás mellett is a reformata hit vallásban állhatatosan megmaradtak. A többiek pedig, kik közülük a r. katolika hitre áttértek, szabadon bocsátattak. Amazok pedig, miután egy évig Magyarország több várainak tömlöceiben kínoztattak, gyalog, kettőt összebéklyózva, mezítláb, hajadonfejjel, csapatban, mint a marhák, a kínzásra drágán fizetett katonák által, ostordurrogatások között hajtatván a nápolyi gályákra eladattak. Ezen szerencsétlen papok közül való ezen Bátorkeszi István, ki szinte mint veszprémi pap Pozsonyba idéztetett, s ott az érsek palotájában megvasaltatván, a Berencsi Vár tömlöcébe vitetett. Ott tartatva egy évig és akkor onnan egy mellékajton éjjel kihozatván, az ország határáig kocsin vitetett, hol a többi 40 társával egybejövén velek, ő is elhajatott és a nápolyi gályákra eladatott, itt hagyván szeretett eklézsiaját, feleségét és gyermekeit, hol és mikor holt meg, nem tudhatni.³⁴

5^{ik} Losonczy Farkas János 1673-tól 1702-ig. Ez is püspök volt, és itt Veszprémben holt meg. Mivel pedig ez 1673-ik évbe veszprémi lett pappá, a csak most említett Bátorkeszi István pedig 1674-be vitettek el Veszprémből, ki jön itt is, hogy a veszprémi reformata eklézsianak rendes két papjai voltak, ezt láthatni a 389. lapon a 23-ik sorban, ahol a komák így jegyeztetnek, „*ego ipse*”, az az Losonczy Farkas János: mert a levél fejezetje megmutatja, „*et R. D. Collega Stephanus Bátorkeszi*”.

6^{ik} Hódosi Sámuel, mikor lett veszprémi pappá, bizonyosan meghatározni nem lehet. Hanem ő már a Rákóczi zenebona kezdetén szinte pártoskodás színe alatt, azonban mint kitűnő pap egyedül vallási üldözésből már, mint veszprémi prédikátor úgy fogatott el, és az esztergomi tömlöcbe záratott, hogy ő tiszta és minden vétektől ártatlan apellata az Istenre, lelki esméretére, minden hallgatóinak bizonyására a keresztény vallásra, melyet tanított és amelynek az ilyen dolgok ellene vagynak, mégis csak 1706-ik évbe eresztetett vissza ugyan Veszprémbe, Leopold király parancsolatjára. Ez is püspök volt és 1708-ban tétetett azzá. Azonban nem soká dicsekedhetett ezen hivatalával, mivel a Rákóczi katonái, mind itt, mind Alsóórson erővel felvitték a katedrara, hogy nekik prédikáljon. Ezért Volkra János veszprémi püspök, használván ellene, az esztergomi tömlöcbe erővel kicsikara reversalist³⁵ Veszprémből kiűzte. S ily formán ártatlan létire eleget szenvedvén, hogy még több bajba ne essen, 1710-ben itt hagyván

³³ Bátorkeszi István veszprémi református lelkészlől lásd RÁCZ 1909. 13–16. o

³⁴ Bátorkeszi István halálát több lexikon 1675-re írja, a halálozási helyének Nápolyt jelölik.

³⁵ Írásbeli kötelezvényt

a veszprémi eklézsiát, püspöki hivatalát és püspökségét, Szikszóra a Tiszamelléki Superintendenciába, mint közpap elköltözvén, még 1723-ig szolgált.

7^{ik} Deák István 1710-ik évtől 1714-ig. Ez volt fősenióri és püspöki helytartó (vikarius) címmel, Veszprémből elment Felsőörsre.

8^{ik} Hosszufalusi Márton 1714-ik évtől 1716-ik év utoljáig, vagyis egész addig, míg Veszprémben a reformátusok eklézsiája megvolt, s még, mint feljebb íram, el nem pusztított.

Végre nem tartom szükségtelennek feljegyezni a veszprémi végvárbeli lovas és gyalog tiszteknek neveiket,³⁶ kik az alatta lévő katonasággal együtt mind reformátusok voltak, s ebből az úgynevezett vitézlő sereg erejét,³⁷ kik Veszprém várát és városát vérrel tartották³⁸ meg, körül-belül ki lehet venni:

Vicekapitányok	Lovas hadnagyk	Vajdák	Zászlótartók	Egyéb tisztviselők
Tállyay György ³⁹	Vincze Gergely	Oroszi István	Nagy Albert	Lakajtártó János pattantyús
Borosgyőri János	Halasi István	Kutszeghi Lukács	Vida Pál	Tessenyi János trombitás
Újvári Mihály	Veszprémi János ⁴⁰	Zente István	Balassa Farkas	Horváth János dobos

³⁶ A várbeli katonai törzset alkották: a Vár parancsnoka, aki szerződéses és pontos utasítással ellátott magyar vagy idegen tiszt volt. Nevezték porkolábnak, kapitánynak, majd főkapitánynak (ő volt a király képe). Alkapitány (vicekapitány, főkapitány-helyettes): a parancsnok segítőtársa és helyettese volt, egyúttal a várbeli gyalogság felügyelője is. PILCH 1933. 253.

³⁷ Veszprém lakosainak névszerinti összeírását lásd TAKÁTS 2002. Ebben az 1696-os összeírás különválasztja a várkatonaságot és a várbeli, valamint a váraljai lakosokat. 94–107. A Vár házairól és épületeiről lásd LUKSICS–PFEIFFER 1933.

³⁸ Pálffy Géza egy tanulmányában írja: Erdélyi Gyula az 1627. évi események ismertetésekor öt veszprémi vicekapitányról beszél („Volt öt alkapitány: Tállyai György, Borosgyőri János, Újvári Mihály, Miskey István és Laskói András.” ERDÉLYI, 1913, 133:1. jegyz.), ami természetesen óriási félreértés. A hiba azonban nem tőle, hanem a veszprémi református egyház anyakönyvének első neves felhasználójától, Thúry Etelétől ered (THÚRY, 1893, 16), s azután a Veszprém történetével foglalkozó munkák zömében megtalálható. PÁLFFY 1998. 24. számú jegyzet. Szerencsés lett volna, ha az idézett művet – THÚRY–HODOSSY 1999 – magyarázó jegyzetekkel jelentették volna meg, így korrigálva a hibákat.

³⁹ Tállyay György 1612. aug. 13. után–1632. dec. 4. előtt volt vicekapitány Veszprémben. PÁLFFY 1998. 133–134.

⁴⁰ Beszprémi (Veszprémi) János vicekapitány 1644. máj–1655. júl 16. között. 1646. ok.–1648. jan után feltételezhetően – mint vicekapitány – ellátja a főkapitányi feladatokat is. PÁLFFY 1998. 135. o.

Vicekapitányok	Lovas hadnagyk	Vajdák	Zászlórtók	Egyéb tisztviselők
Miskey István ⁴¹	Szili Gergely	Bógor István	Horváth Miklós	Horváth Balázs dobos
Laskói András ⁴²	Gál Ferenc	Horváth Balázs	Molnár János	Gerencsér Imre dobos
	Csajági Máté	Boros Mihály		Katona János dobos
	Laskói András	Nagy Gergely		Simon Pál porkoláb
	Palotay Ferenc ⁴³	Meggyesi János		Somogyi János tömlőrtó
	Vincze Jakab	Czepke György		
	Gorup Péter	Vaszari András		
	Palotai N. János	Szűcs Mihály		
	Roboz Benedek	Horváth Ferenc		
		Sörös Mihály		
		Szür Tamás		
		Szabó Márton		
		Ecséri Lázár		

Mint feljebb is érintettem, de ezen matrikula jegyzésiből is ki lehet venni, hogy a hadnagyk 50 lovas, a vajdák pedig 50 gyalog vitézeknek voltak tisztjei, és innen könnyen irányozni lehet, hogy a veszprémi vitézlő református sereg ezer főt rendszeresen meghaladott.⁴⁴

⁴¹ Miskeyről nincs információ, hogy főkapitány-helyettes volt. Veszprémi főkapitány 1650. szept. 15 után –1654. júl. között. PÁLFFY 1998. 127. o.

⁴² Veszprémi vicekapitány 1656. 05. 10–1685. 03. 08. PÁLFFY 1998. 135. o.

⁴³ Palotay Ferenc 1632. dec. 4. után – 1638. júl. előtt veszprémi vicekapitány. PÁLFFY 1998. 134. o.

⁴⁴ A várkatonaság 1000 fő feletti létszámát túlzónak tartom. 1549-ben 32 lovas és 200 gyalogos volt a vár katonai ereje. 1500/1600-as évek fordulóján 200 lovas és 300 fő gyalogos, míg az 1696-os összeírásakor feljegyeztek 3 lovasszázadot, összesen 106 fővel, valamint 6 gyalogszázadot 143 fővel,

Ezek mind azt mutatják, hogy a veszprémi reformátusok eklézsiája hatalmas és virágzó volt, oskolája 1693-ban még öreg deákokat is nevelt. De ellenben azt is mutatják, hogy a gonoszsággal párosult erő mindent megsemmisít. Így múlt el minden, így szunnyadt mély álomba eklézsiánk 1783-ik esztendeig, míg nem az áldott József császár mindenre jót árasztó kegyelme e mostani templom építését megengedte, s vallási gyakorlatunkra szabadságot adott.⁴⁵

Jegyzém Veszprémben május 31-én 1846-ik esztendőben

Pap Gábor⁴⁶

Hódosi Sámuel, ki a 6-ik sz. alatt feljegyezve van és utóbb püspök, és veszprémi pap is volt, 1676-ik évben veszprémi oskola tanító volt, mint láthatni az ezen anyakönyv mellett még most meglévő eredeti okiratokból.

Az, aki fellyebb.

---

vagyis az összlétszám 249 főt tett ki. SZENDREI 1888. 418. o., PILCH 1933. 246. o., TAKÁTS 2002. 94–101. A felsorolt lovas-hadnagyok és vajdák nem egy időben szolgáltak a várban, mint ahogy nem egy időben töltötték be a beosztást a felsorolt vicekapitányok sem. A harcászati egység kezdetben a 100 főből álló vajdaság volt, ami később 50 emberre apadt. Megjegyzem, hogy az 50–50 fős századok csak ideális esetben voltak meg teljes létszámában. Emellett a várőrség létszáma a mindenkori veszélyeztetettség helyzettől is függött. De még hadiállapotban sem volt/lehetett feltöltve a teljes létszám. Békeidőszakban pedig a költségvetés helyzete is befolyásolhatta az éppen aktuális létszám alakulását. Emellett a gyalogság létszáma békeállapotban kevesebb volt, míg a lovasság nagyobb létszámmal volt feltöltve, hiszen a portyázást, az ellenséges erők gyors megközelítését csak velük lehetett végrehajtani.

⁴⁵ Veszprém, vegyes anyakönyve II. kötet 3. oldalán olvasható az 1783. év kezdetén lévő oldalon: „*Templomunk fundamentuma Istenünk kegyelmességéből a Jézus nevében a Jehovah nagy Istennek, nagy nevének segítségül való meghívásával letéteget anno 1784. die 27. április. Tornyunk fundamentuma Istenünk kegyelmességéből a Jézus nevében, a Jehova nagy neve segítségül való hívásával letéteget anno 1794. die 1. szeptember.*”

⁴⁶ Életrajzát lásd: FÖLDESI 2013. 221. valamint *Vasárnapi Ujság* 1874. szeptember 13. 1–2. o. és *Vasárnapi Ujság* 1895. november 10. 9. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- FÖLDESI Ferenc (2013): *Az Alkotmány védbástyái. Az 1860–61. évi Veszprém vármegyei alkotmányos mozgalomról és a Honvédegyletről*. Veszprémi Szemle könyvek 6.
- HECKENAST Gusztáv (2005): *Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár*. Budapest.
- HUNGLER József (1986): *A török kori Veszprém*. Veszprém.
- JAKAB Réka (2014): *Veszprém város 18. századi történeti topográfája*. Székesfehérvár.
- KARACS Zsigmond (2014): Körtvélyesi István veszprémi várkapitány. *Veszprémi Szemle* 2014/1.
- KÖRMENDY József (1995): *Gr. Volkra Ottó ker. János veszprémi püspök élete és munkássága 1665–1720*. Veszprém
- Dr. KOVÁCS Alajos (1936): Veszprém város lakosságának fejlődése és összetétele. *Magyar Statisztikai Szemle*, 1936. május, 5. szám. 371–383.
- Dr. LUKCSICS Pál–Dr. PFEIFFER János (1933): *A veszprémi püspöki vár a katolikus restauráció korában*. Veszprém.
- PÁLFFY Géza (1997): Kerületi és végvidéki főkapitányok és főkapitány-helyettesek Magyarországon a 16–17. században. *Történelmi Szemle*. 1997/2.
- PÁLFFY Géza (1998): *A veszprémi végvár fő- és vicekapitányainak életrajzi adattára (16-17. század)*. Veszprémi Múzeumi Konferenciák. Veszprém a török korban.
- PFEIFFER János (1987): *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950) püspökei, kanonokjai, papjai*. München.
- PILCH Jenő (szerk.) (1933): *A magyar katona vitézségének ezer éve*. Első kötet. Budapest
- Dr. PAYR Sándor (1937): Zinzendorf és Sinzendorf grófok Sopronban. *Soproni Szemle*, 1937/2. 4–17.
- RAINER Pál (2012): „Igazán fáj a szívem érettek...” (Veszprém Rákóczi-szabadságharc alatti életéből). *Veszprémi Szemle*, 2012/2. 3–19.
- RÁCZ Károly (1909): *A pozsonyi véstörvényesek áldozatai 1674-ben*. Harmadik kiadás, Lugos.
- RÁTH Károly (1863): Zrínyi Péter, Frangepán Ferenc- Kristóf és Nádasdy Ferenc grófok elleni tanuvallatás. Győri Történeti és Régészeti füzetek. Győr, 1863. II. kötet, 315–321., 1865. III. kötet, 66–75, 329–341.
- SZENDREI János (1888): Váraink rendszere és fölszerelése a XVI. és XVII. században. Hadtörténeti Közlemények, 1888/1. 86–103. és 416–430.
- TAKÁTS Endre (ford.) (2002): *Veszprém vármegye összeírásai 1696, 1715, 1720*. Veszprém.
- THURY Etele – dr. HODOSSY Lajos (1999): *Jöjj, mondjunk hálaszót... A veszprémi református gyülekezet története*. Veszprém.
- VERESS D. Csaba (1983): *Várak a Bakonyban*. Budapest.

KÖZLEMÉNYEK

Milfajt Ferkó bakonyi betyár és társai a levéltári források tükrében

NAGY BALÁZS VINCE

*„Tótvázsonyi csárda,
Nem az Isten háza,
Itt mulat a Milfajt Ferkó
Kilenced magával.”¹*

*

*„Milfajt Ferkót megfogdosták,
A kocsmában megrugdosták,
Nem volt neki az eszébe,
Majki pusztán lesz a vége.”²*

Milfajt Ferenc a Somlóhoz közeli Dabronyban született Milfajt József és Torsa Teréz gyermekeként 1807-ben, egy juhászházban. Urasági inas volt, majd erőszakos katonának vitték, ahonnan megszökött. Milfajtot többször elítélték fegyveres rablásért, 1831-ben Veszprémben félévet raboskodott lórablásért, amiért összesen 120 botütésre is ítélték, majd Csornán a csanaki kocsmáros kirablásáért két év börtönt kapott félévente 25 botütéssel, de fél év után megszökött. Szabadulása után hamarosan csatlakozott Sobri Jóska bandájához, ahol tanultságának köszönhetően alvezérré nőtt ki magát. 1836 októberében elhagyta Sobri bandáját és újat hozott létre Mógor vagy Nagy Jancsival, Zsidó Józsival, Holics Gyurival, Király Jancsival, Lakat Miskával, Pap Andorral, Kis Jancsival és Gráfi Ádámmal.³

---

¹ Részlet egy bakonyi betyárnótából. Lásd: BAKONY-BALATON GEOPARK é. n.

² Részlet egy betyárnótából. Milfajt Ferkó sokáig élt a megyében élők emlékezetében. A veszprémi vásárokon nyomtatott formában is árulták a híres betyárról szóló nóták szövegeit. Lásd: VISZLÓ é. n.

³ MNL VeML, XV.2.d. Nr.18/a.

Milfajt Ferkó kivégzése előtt a cifraszűrben.

Bucher Ferenc litográfiája.

Forrás: KRESZ 1956. 35. tábla

fogsága alatt teljes díszes öltözetben lerajzolta őt Bucher Ferenc veszprémi festő. A Milfajtról készült kép a bakonyi betyárok mintaképe lett.

Milfajt Ferkó és társai több vármegye területén is raboltak, fosztogattak. 1836. december 8-án a napóleoni háborúban századosi címet szerzett Hunkár Antal⁴ kastélyát rabolták ki Szolgagyörben. Hunkár Antal köztisztviselőként álló, a királynál is befolyásos ember volt, aki a nemesi felkelő sereg századosaként részt vett a Napóleon elleni győri csatában.⁵

A rablás hírére több vármegyére kiterjedő hajtóvadászat indult a betyárok kézre kerítésére. Milfajtot 1836. december 13-án fogták el a pandúrok. Az elfogott betyárt Kisbérre vitték, majd Bakonyszombathelyen átadták a Veszprém megyei hatóságoknak. A megyei statáriális bíróság 1836. december 24-én Milfajt Ferencet kötél általi halálra ítélte.⁶

Milfajt Ferkó a rablásai mellett két dologról lett híres az utókor számára. Sobri Jóska alvezéréként tanult ember volt, írni és olvasni is tudott, és a rövid

⁴ Hunkár Antal (Ötvevény, 1783. január 1. – Szolgagyör, 1862. december 16.) főispán, politikus. Középkorában Györben járt, jogot Pozsonyban tanult. Joggyakornok Székesfehérvárott Zubor Sándor ügyvéd mellett. 1802-ben Veszprémbe került Márkus Ignác főjegyző mellé. 1803-tól Pesten joggyakornok, 1808-ban a Királyi Táblánál ügyvéd. 1809-ben a Pápán tartott Veszprém vármegyei közgyűlés kinevezte százados-kapitánynak. Harcolt Napóleon seregei ellen, francia fogságban is volt. Veszprém vármegye táblabírája és ellenzéki követe az utolsó rendi országgyűlésen. Reformpolitikus, 1848-ban Veszprém vármegye főispánja és kormánybiztosa. 1849 elején bácskai kormánybiztos, majd a kegyelmi szék bírója. Egyik szövegezője a Függetlenségi Nyilatkozatnak. A szabadságharc bukása után először halálra ítélték, majd várfogságot kapott. A komáromi várbörtönből 1855-ben szabadult. 1861-ben a Határozati Párt képviselője volt a zirci választókerületben. Lásd.: HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNY é. n.

⁵ MNL VeML, XV.2.d. Nr.18/a.

⁶ MNL VeML, XV.2.d. Nr. 19.

Tanulmányomban a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára forrásait szeretném bemutatni, amelyek Milfajt Ferkó és betyártársai életéhez és tetteihez köthető.

Az első forrás az 1836. évi körözési személyleírások.⁷ A XIX. század elejéről kevés olyan képi forrás maradt fenn, ami a betyárok külsejéről pontos képet adna. Korabeli rajzokon, litográfiákon, esetleg festményeken keresztül ábrázolták a híres betyárokat, de ezekből nagyon kevés készült és maradt fenn. A betyárok elképzeléséhez, hogy valóban hogyan nézhettek ki, nagy segítséget adnak a személyleírások. Ezek a típusú iratok általában hivatalos körözésre kiadott dokumentumok voltak, amelyek a betyárok beazonosítására szolgáltak, ezért is nagyon értékes források, mivel részletesen és pontosan írták le a keresett személyt.

Az 1836. évi vármegyei körözési leírásokban Milfajt Ferkó társai között megtaláljuk Sobri Jóskát is, aki Milfajttal közös rablásokban is részt vett. Sobrit 27 évesnek írják le, születésének helyeként Ugod községet jelölik meg, de megemlítik, hogy Vas vármegyében nevelkedett.⁸ Személyleírása nagyon részletes, amelyben még a viseletéről is írnak: „magas, sudár termetű, vállban és csípőben széles, barnás képű, fekete nyírt hajú, kifelé álló kis fekete bajusz, fekete szemű, viselete olyan, mint Milfajté”.⁹

Holics Gyuri betyárról amellet, hogy nagyon részletes leírást készítettek a hatóságok, megemlítik az egyik leghíresebb rablását is, amelyben részt vett. Holics Gyurit „középerős, vállas, köpcös termetű, kerek szőke tiszta ábrázatú, arca egyik felén egy kelésnek helyével, szőke befonott hajú, kis mohozó (hegyes) bajuszú, melyet kikenve visel, nagy szemű, nagyon káromkodó, garázdaságra könnyen hajlandó” betyárnak írják le.¹⁰ A szolgagyőri rablaskor pedig őt gyanúsították azzal, hogy Hunkár táblabíró urat megütötte.

Akit kiemelnék még a körözési személyleírásokban megemlített betyárok közül, az Király Jancsi,¹¹ veszprémi születésű betyár volt. Személyleírása részletes, amelyben beszédstílusát és gyorsaságát külön is megemlítik. Király Jancsi „középtermetű,

---

⁷ MNL VeML, XV.2.d. Nr.1025.

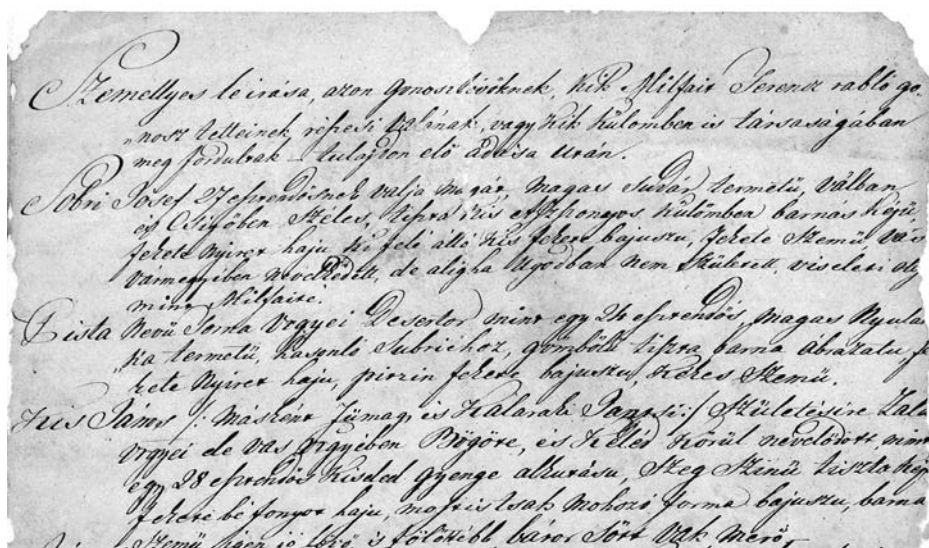
⁸ Sobri Jóska nem Ugodon született, hanem a Vas vármegyei Bögöte közelében fekvő Erdőd majorban. Ugod környékén többször megfordult, valószínűleg ezért írták születési helyének a községet.

⁹ MNL VeML XV.2.d. Nr.1025.

¹⁰ MNL VeML XV.2.d. Nr.1025.

¹¹ A vármegyei hatóság 1837. január 1-jén fogta el Király Jancsit és Mógor vagy Nagy Jancsit, a Milfajt betyárbandával elkövetett bűneiért is felelnie kellett a törvény előtt. A kihallgatási jegyzőkönyvből tudjuk, hogy Király Jancsi 33 esztendő, római katolikus, nőtlen, Prinz Hessen-Hamburg nevét viselő gyalogezredbeli szökött katona volt, aki csavargóként élt. Mógor vagy Nagy Jancsi 22 éves szökevény katona volt. Lásd: MNL VeML XV.2.d. Nr.416., Nr.417.

hosszúkás sovány barna képű, nyírt szegszínű hajú, sudaras katonásan felpederített bajuszú, barna szemű, sebes járású és beszédű” volt.¹²

MNL VeML XV.2.d. Nr.1025. A körözött betyárok személyleírása (részlet)

A keresett betyárok a leírások alapján Győr, Vas, Zala, Torna, Veszprém, Moson, Fejér, Somogy vármegyéből származtak, és rablásaikat is több vármegye területén hajtották végre. A betyárok gyakori és nagy területű mozgása a hatóságok előli menekülés, rejtőzködés egyik legfontosabb része volt. Hosszú ideig sosem tartózkodtak egy adott területen, leginkább a már megszokott dunántúli útvonalakon jártak, kedvelt bűvőhelyeik a bakonyi és vértesi erdők voltak.

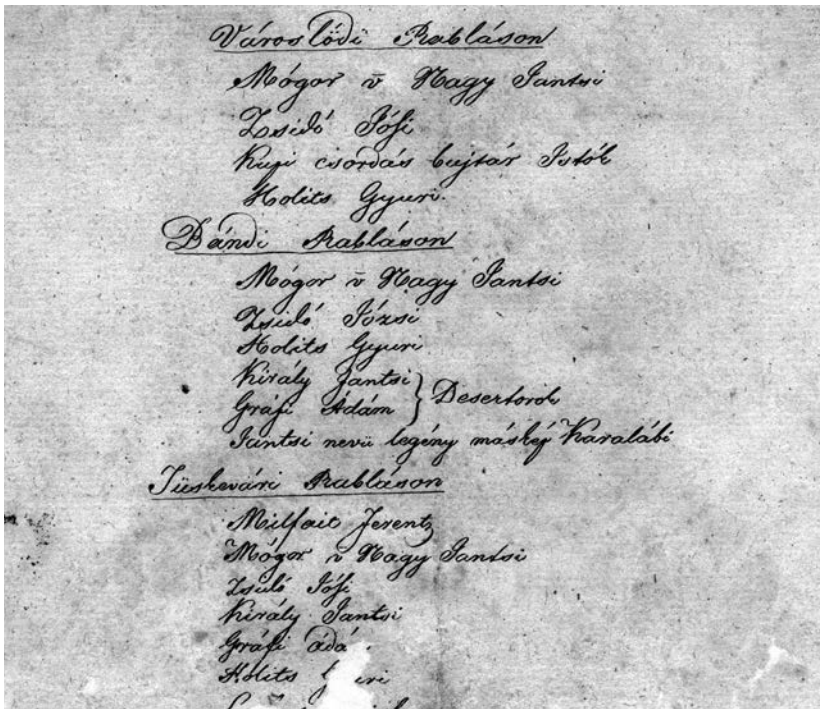
A vármegyei hatóságok a rablások helyszíneit és a rablásokon részt vett betyárokat is beazonosították. A forrásokban fennmaradt rablási helyszínek között megemlítik Városlődöt, Bándot, Tüskevárt, Tornát, Szolgagyórt, Majkot, Bajnát, Tótvázsonyt, Ölböt. A rablások helyszínei mellett felsorolják a rablásban részt vett betyárokat is. A rablásokat 4-8 személlyel, de nem állandó létszámú csapattal hajtották végre.

A betyárok fegyveres rablásai, fosztogatásai miatt és a közrend megerősítése céljából Vas és Sopron vármegye segítséget és közös fellépést kért a Veszprém vármegyei hatóságoktól, hogy a rablókat minél előbb kézre keríthessék.¹³ Az 1836. november

¹² MNL VeML XV.2.d. Nr.1025.

¹³ Rohonczy Ignác, Sopron vármegye főjegyzője az 1836. november 22-i kisgyűlési határozat alapján elrendelte, hogy 1836. december 1-től minden cseléd és pásztor kemény büntetés terhe alatt a ha-

29-i vármegyei közgyűlés napirendre is vette a kérést, és nagy erőket mozgósítottak a betyárok felkutatására és elfogására.

*A rablási helyszínek és a rablásban résztvevő betyárok (részlet).
Forrás: MNL VeML XV.2.d. Nr.1025.*

Milfajt Ferkó és társai legnagyobb visszhangot keltő rablása – amelyről később kiderült mennyire végzetes is lett – a szolgagyőri rablás volt. A helyszín és a rablás pontos célpontja is komoly kockázatot rejtett. Milfajt Ferkóék a köztisztviselőben álló, a hazáját fegyverrel is védő főispán és politikus, Hunkár Antal kastélyát nézték ki. Veszprém vármegyében, a szolgagyőri pusztán 1836. december 8-án este 6 órakor

---

tárban, a nyájak mellett, vagy úton lévén a járásbeli szolgabíró aláírásával, és az illető személy pontos leírásával ellátott úti levelet kellett magánál tartania. Erre azért volt szükség, mivel sok rabló a pásztorokhoz állt be a nyájak mellé, így próbált a hatóságok elől elbújni. A megyebeli helységek lakosaiból minden éjjel 12 főből álló őrsereget kellett szervezniük, akik a házakat, a majorokat és a csárdákat figyelték. Az éjjeli öröknek feladatuk volt, hogy minden úti levél nélkül utazó gyanús személyt elfogjanak és a szolgabíró elé vezessék. A hirdetményt a Veszprémi vármegyének is elküldték azzal a céllal, hogy hasonló rendelkezéseket hozzon. MNL VeML IV.1.b. Nr.1919.

rabolták ki a Hunkár-kastélyt. A szolgálgyőri rabláson Gráfi Ádám, Holics Gyuri, Király Jancsi, Lakat Miska, Milfajt Ferkó, Mógor vagy Nagy Jancsi, Pap Andor és Zsidó Józsi vett részt.¹⁴

A szolgálgyőri Hunkár-kastély kirablásakor nagy értékű készpénzt, 11 db királyi aranyat, aranykeresztet aranyláncra, ametiszt kövekkel díszített aranyfüggőket, velencei aranyláncot, aranyórákat, aranyperceket, tobákos aranypixiseket igazgyöngyökkel és briliánszal, briliáns aranygyűrűt, ametiszt aranygyűrűt, többféle aranygyűrűt, két arany jegygyűrűt, két ezüst zsebórát, több értékes fegyvert: puskákat, pisztolyokat, karabint, duplapuskákat, duplapisztolyokat, ezüst pisztolyt, török pisztolyt és egy selyem zacskóban régi pénzeket vittek el Milfajt Ferkóék. Az elrabolt értékekről 1836. december 18-án Berhidán hivatalos jegyzéket is felvettek.¹⁵

1836

Nemes Veszprém Vármegyében Hölge Győri pénzeszei 1836 December 18-án
 a) az elrabolt készpénz

1. 1000 Párduc pénzforgóval	1300	} Vélvételben	3812 f. 20x
2. 1000 " " " " " "	1500		
3. 1000 " " " " " "	764		
4. X. & V. Párhuzamos érűek	—	2128 f. —	
5. Horvát Sella és Kassa-solva	—	312 f. 10x	
6. 11 Párduc Királyi Arany és két Szeferint	—	192 f. 15x	
7. Conventus Arany 16 f. " " " "	—	40 f. —	
Összesen összesen és Pénzeszei		Summa	6484 f. 55x
			345 f. —
			6829 f. 55x

1. egy Párduc Aranyt nagy Arany kerék, Összesen —
 2. egy pár Aranyfüggő Ametisz kövekkel —
 3. egy nyaklánc hely Aranylánc felül Komáromi kerékkel —
 4. Három aranyláncok vékonyabb —
 5. egy velencei Aranylánc Naprossal a. Ca. Fris. Leopoldi Rendéi —
 6. egy — Arany óra —
 7. Arany kerék hely Arany óra —
 8. egy egy Arany óra Kassa —
 9. két pár Arany perca egyik hely kövekkel —
 10. egy 4. nagy Arany pixise Tobákos —
 11. egy hely Tobákos pixise igazgyöngyökkel való körépen egy Brilián —
 12. egy Brilián Hölge Győri has kövekkel

A szolgálgyőri Hunkár-kastélyból elrabolt értékek (részlet).

Forrás: MNL VeML XV.2.d. Nr.18/b.

¹⁴ MNL VeML, XV.2.d. Nr.18/b., Nr.1025.

¹⁵ MNL VeML, XV.2.d. Nr.18/b.

A rablás után hajtóvadászat indult a betyárok után. Több vármegyében keresték már más rablások miatt is a beazonosított elkövetőket, így csak idő kérdése volt, hogy mikor kapják el őket. A betyárok a vérteskethelyi erdőben osztoztak meg a zsákmányon, majd Pap Andor javaslatára a majki csárdába mentek. Pap haragudott a csárdásra, mert korábban feladta a pandúroknak. A betyárok kirabolták a fogadót, majd mulatozni kezdtek. A mulatozás közben Kis Jancsi, Milfajt Ferkó nemrég szerzett új puskájával úgy fejbe vágta az egyik vendéget, hogy a puska tusa letört. Nagy veszedés alakult ki, Kiss Jancsi a töltött fegyvert mérgében földhöz vágta. A puska elsült és Milfajt lábát térd felett keresztül lötte. A sebesült betyárt előbb a kethelyi erdőbe vitték, majd a kethelyi törvénybírónál helyezték el, aki a betyárok szemében megbízható embernek számított.¹⁶

Milfajt nem érezte magát biztonságban, ezért üzent a sógorának, Nagy Ádámnak, hogy segítse elrejteni. Milfajt átadott a sógorának kétszáz forintot és 11 aranyat, hogy ha elfognák, vagy meghalna, segítse a családját. Milfajt Ferkót 1836. december 13-án a pandúrok Kethelyen elfogták és Kisbérre vitték, majd Bakonyszombathelyen átadták a Veszprém megyei hatóságoknak.¹⁷

Milfajt Ferenc kihallgatásról jegyzőkönyvet vettek fel a vármegye fogházában 1836. december 21-én.¹⁸ A jegyzőkönyv tanúsága szerint részletekbe menő alaposággal kérdezték ki Milfajtot. 13 kérdést tettek fel neki a kihallgatásnál, amire válaszolnia kellett,¹⁹ és melyek között szerepeltek a személyazonosságára vonatkozó kérdések is;²⁰ milyen körülmények között fogták meg és kísérték a fogházba; felsorolták a neki tulajdonított rablásokat; megélhetésükről kérdezték, kik és hogyan segítették őket; a fegyvereket és lőszereket hol és kitől szerezték be; viseletüket, cifraszűreiket, kalapjukat kitől szerezték be, melyik mesterember készítette nekik;²¹ kik voltak az orgazdák, akik segítették őket; rákérdeztek, hogy Veszprémbe raboltak-e, és igaz-e a szóbeszéd, hogy úri, sőt papi öltözetben követték el a rablásokat; eladott-e a dabronyi

---

¹⁶ MNL VeML, XV.2.d. Nr.18/a.

¹⁷ MNL VeML, XV.2.d. Nr.18/a.

¹⁸ MNL VeML, XV.2.d. Nr.18/a.

¹⁹ 1837 januárjában elfogott Király Jancsinak és Mógor Jancsinak is hasonló kérdésekre kellett válaszolniuk a kihallgatásnál.

²⁰ A kihallgatási jegyzőkönyvben 28 esztendő, katolikus vallású, házas embernek vallja magát, akinek gyermekei is vannak. Juhász, aki most csavargóként él. Lásd: MNL VeML XV.2.d.

²¹ Veszprém, Somogy, Vas, Sopron és Zala vármegyék már a XVIII–XIX. század fordulóján tiltotta a cifraszűr készítését és viseletét. A megyék hivatalos álláspontja szerint a szűrposztóból készült és szegéssel, rátéttel, valamint hímzéssel díszített cifraszűrök a bűn forrásai voltak. A cifraszűr viseletét leginkább kedvelő juhász, pásztor vagy kanászlegények számára e ruhadarab rangot, tekintélyt jelentett és semmitől sem riadtak vissza, hogy hozzájussanak. Szerény jövedelmükhöz képest ugyanis a cifraszűr aránytalanul drága volt, és tisztességes úton ritkán lehetett csak hozzájutni. Lásd: FÖLDESI 2020. 42–43.

kozmárosnak 140 forintért ezüst dolgokat; Ternótzai Jancsi rabról kérdezték, Milfajt honnan ismerte őt, mikor találkoztak, milyen rablásokat követtek el együtt; az elfogásnál milyen értékek voltak nála, illetve azokon kívül milyen más értéke, vagyona van; volt-e már megfogva és milyen büntetést kapott már eddig.²²

1836. december 24-én reggel 8 órakor Veszprém városában a talpon álló ítélő bíróság ítéletet hozott Milfajt Ferenc ügyében.²³

Milfajt Ferencet az ítéletben szökevény rabnak, rabló és csavargó gonosztevők egyik fő vezérének nevezik meg. Az ítéletben megemlítik, hogy már 1831-ben is elítélték több fegyveres rablásért, és feltételezték, hogy közeli ismeretsége volt Buts Józssival, akit fel is akasztottak a tetteiért. Akkor Milfajtot fél évi fogságra és összesen 120 pálcaütésre ítélték lovak elrablásáért. Az ítélet után újabb rablásokat követett el, a Sopron vármegyei csanaki kovács kirablásával gyanúsították meg. Sopron vármegyében két év fogságra ítélték, de a büntetés letelte előtt megszökött, és Szanyánál rabláncait a lábáról leverte, majd a Rábán átkelt és Kemenesalja felé szökött, a Veszprém vármegyei Marcalgergelyi, Szalók és Csögle településeken át eljutott Zala vármegyébe, ahol hosszabb ideig bujkált, csavargott. Milfajt egy Heves és egy Torna vármegyei születésű szökött katonával (dezertőrökkel), Sobri Jóskával, Kis másként Fűmag vagy Karalábi Jancsival és egy Józsi nevű dezertőrrel, felfegyverzett rablókkal a padári erdőben Pap Andor szintén felfegyverzett csavargóval összeállt és rabolni kezdtek.²⁴

A vármegyei hatóság az ítéletben felsorolja Milfajt Ferenc bizonyított tetteit, rablásait.

Először, egy Győr vármegyei számadó juhászt támadtak meg éjszaka fegyverekkel, összekínózták, pénzét elvették, és ruháitól megfosztották.

Másodszor, egy Győr vármegyei majorba mentek, ahol kiraboltak egy cselédházat: két új szűrt, két inget, két gatyát, egy kalapot, egy csizmát, két bársonysapkát, két pruszlikot²⁵, puskát, pénzt, gyolcsot raboltak. A porvalatói erdőbe mentek, ahol megosztottak a zsákmányon.

Harmadszor, a Veszprém vármegyei pénzesküti pusztában cselédeket fosztottak ki, ruháikat, pénzüket elvették. Dombi gulyástól több száz forintot és ruháit rabolták el, innen az ugodi erdőbe, majd a bódéi erdőbe mentek, ahol az őket üldöző vármegyei csapattal találkoztak. A bódéi erdőben délután 3 órakor a Veszprém vármegyei pandúrok rajtuk ütöttek, két vagy három lövést adtak le rájuk, de senkit sem találtak el. A társai elfutottak, de Milfajtot elkapta a Purger nevezetű pandúr, aki az egyik kezével

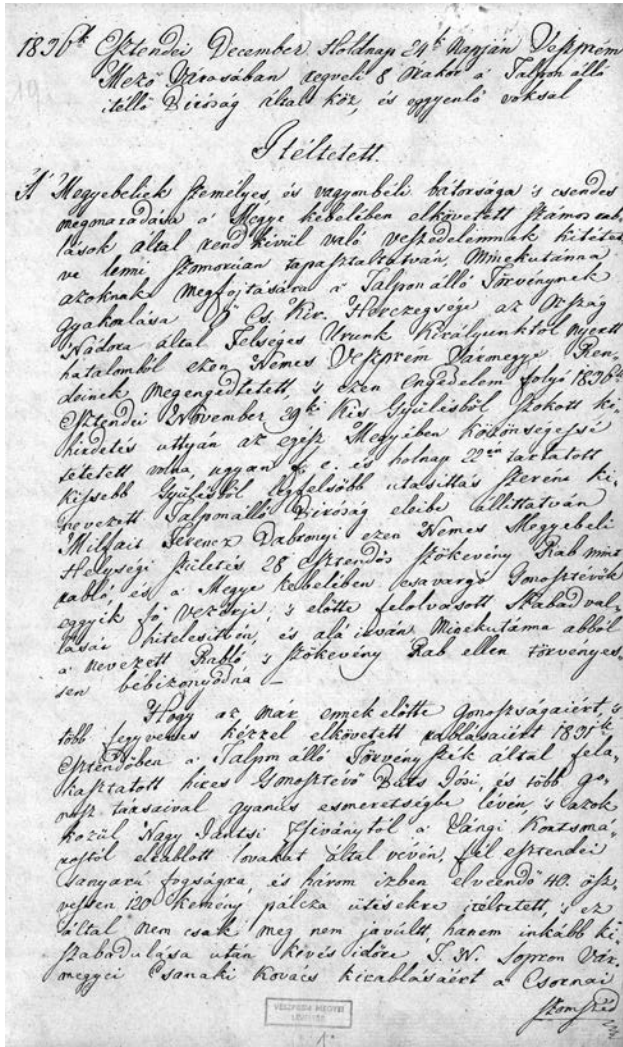
²² MNL VeML, XV.2.d. 18/a.

²³ MNL VeML, XV.2.d. Nr.19.

²⁴ MNL VeML, XV.2.d. Nr.19.

²⁵ Vastag mellényt jelentett, amely posztóból vagy prémmel béelve készült. A juhászok pruszlikban legeltették a nyáját hűvös időben.

a bilincsért hátranyúlt, de Milfajt a másik kezéből kirántotta magát és elszaladt. A pandúr utána lőtt, a fején a sapkát el is találta, de Milfajt sértetlenül el tudott menekülni. A türjei vágásban találkozott Sobri Jóskával és három társával, akikkel később Zala, Vas és Sopron vármegye területén csavarogtak.

A veszprémi törvényszék által meghozott ítélet Milfajt Ferenc ügyében (részlet).

Forrás: MNL VeML XV.2.d. Nr.19.

Negyedszer, a Sopron vármegyei himódi erdőről Kisfaludra a molnárhoz rontottak be. A betyárok a molnártól elvették puskáját, pisztolyát, pénzét és ruháit is.

Ötödször, Szalai Pista rablót is maga mellé vette Milfajt, és a Vas vármegyei Vasvár vidékén lakó kereskedő zsidót lakóházában megtámadták, sok pénzét és ruháit elrabolták és maguk között elosztották.

Hatodszor, a hosszúfalúi birkás házára éjszaka fegyveresen támadtak, pénzétől és vagyonától megfosztották.

Hetedszer, 1836. július 6-án a szergényi erdőben a Veszprém vármegyei csapatokkal összeütköztek. Milfajt a felszólítás ellenére nem adta meg magát, hanem lövöldözni kezdett az őt üldözőkre és káromkodás közepette az őrmestert és embereit le akarta lőni.

Nyolcadszor, Milfajt Ferkó Pap Andor, Nagy Jancsi, Fekete Józsi, Kis Jancsi, Ádám nevű szökött katona, Gyuri és egy fájós szemű csavargó társaságában a megyebeli Tornai helységben lakó özvegy Karácsony Gáborné asszonyságra fegyveresen támadtak, pénzét, ruháit ékszereit elrabolták.

Kilencedszer, rablótársaival Szolgagyőrött a járásbeli szolgabíró udvarába fegyveresen berontottak és kirabolták a kastélyát.

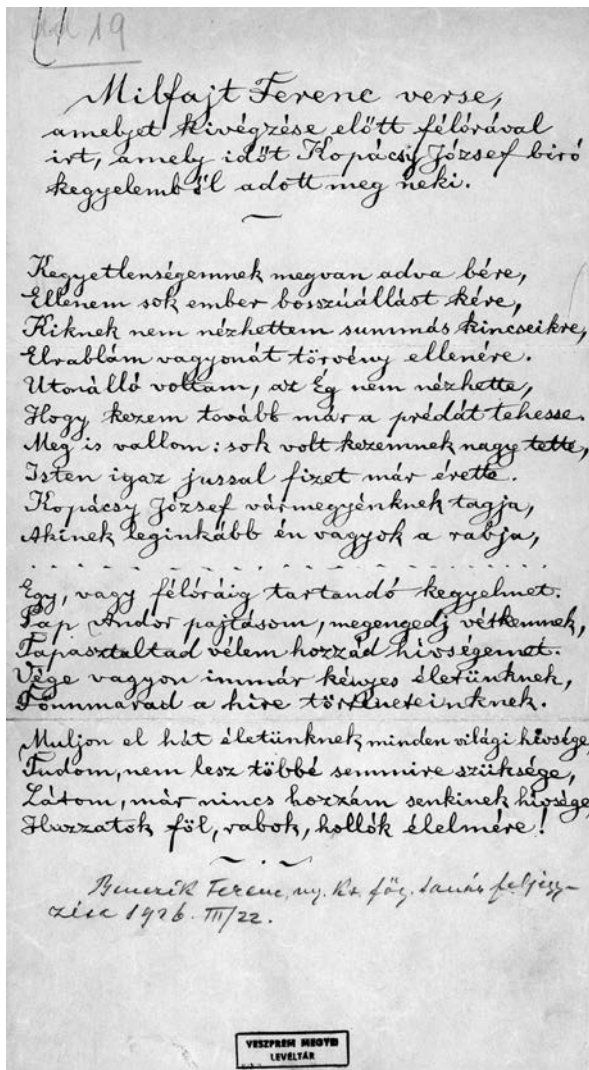
Tizedszer, a Komárom vármegyei Majk kocsmárosát rabolták ki.

A megyei statáriális bíróság 1836. december 24-én Milfajt Ferkót kötélt általi halálra ítélte, és még aznap fel is akasztották a veszprémi vármegyeháza udvarán.

Milfajt Ferkó kivégzése előtt fél órával a hagyomány szerint verset írt, amelynek egyik fennmaradt lejegyzését a Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára őrzi.²⁶

---

²⁶ MNL VeML, XV.2.d. Nr.19.

Milfajt Ferencnek tulajdonított vers, amelyet kivégzése előtt fél órával írt.

Forrás: MNL VeML XV.2.d. Nr.19.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK ÉS IRODALOM

MNL VeML: Magyar Nemzeti Levéltár Veszprém Megyei Levéltára

MNL VeML, XV.2.d.: A veszprémi Bakonyi Múzeum történelmi iratgyűjteménye. Vegyes, történelmi értékű iratok.

MNL VeML, IV.1.a.: Veszprém vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Köz- és kisgyűlési jegyzőkönyvek. 1836. évi közgyűlési jegyzőkönyv

MNL VeML, IV.1.b.: Veszprém vármegye nemesi közgyűlésének iratai. Köz- és kisgyűlési iratok.

FÖLDESI Ferenc (2020): *A „jó szegény legények” és a veszprémi cifraszűr*. In: Polymatheia, Művelődés és neveléstörténeti folyóirat. XVIII. évf. 2020. 3-4, 40–57.

Hunkár Antal szócikk, Helytörténeti gyűjtemény, Balatonalmádi, Balatonfüred, Zirc,

http://www.helyismeret.hu/index.php?title=Hunkár_Antal, (2021. 05. 20.)

Milfajt Ferkó, bakonyi betyár (1807–1836), Bakony-Balaton Geopark,

<http://www.geopark.hu/home/bakony-balaton-geopark/ember-es-taj/2209-milfajt-ferko-betyar>, (2021. 05. 20.)

KRESZ Mária (1956): *Magyar Parasztviselet (1820–1867)*. Budapest

Rettegett zsványt akasztottak fel szenteste a majki malőr után, KEMMA, Komárom-Esztergom megyei hírportál, <https://www.kemma.hu/kozelet/helyi-kozelet/rettegett-zsvanyt-akasztottak-fel-szenteste-majki-malor-utan-922951/>, (2021. 05. 25.)

VISZLÓ Levente: *Milfajt Ferkó legendája*, Pro Vértes, Természetvédelmi Közalapítvány,

<https://provertes.hu/index.php/naturparki-kincsestar/legendak-tortenelmi-erdekesssegek/vertes-kornyeki-legendak/816-milfajt-ferko-legendaja>, (2021. 05. 30.)

Egy botanikus alkirály és társai

A zirci Ciszterci Apátságból származó,
eddig azonosítatlan portrék meghatározása

RAINER PÁL

Az 1952/1953-as államosítás során Vajkai Aurél veszprémi múzeumigazgató mintegy 25–30 darab festményt gyűjtött be a zirci Ciszterci Apátságból a Bakonyi (napjainkban Laczkó Dezső) Múzeumba. A képek Képzőművészeti Gyűjteményünkbe kerültek. Vallásos tárgyú ábrázolások és egyházi személyek mellett világi jelenetek és személyek is akadnak közöttük. Miután a néprajzkutató Vajkai érdeklődése teljesen más szakterületekre terjedt ki és a Képzőművészeti Gyűjtemény kezelői is teljesen eltérő irányultságúak voltak, ezért a képek egy része, azóta is meghatározatlan, azonosítatlan maradt. A közelmúltban azonban néhány alkotást sikerült közülük azonosítanom.

József nádor arcképét (53.19.23. ltsz., 62x73 cm) nem volt nehéz felismerni, hiszen róla számos ábrázolás maradt és ezek – legalábbis részben – eléggé ismeretesek, számos helyen publikáltak, könnyen elérhetőek. A nádort rendszerint magyar öltözetű¹ cs. kir. tábornoki egyenruhában (pl. Peter Krafft osztrák művész (1780–1856) olajfestményén, 1820, Magyar Nemzeti Galéria), vagy huszár ezredesként, ezredtulajdonosként² ábrázolták, bár ismeretesek civil ruhás³ képei is. Barabás Miklós híres festményén pedig a Szent István Rend ékruhájában látható a nádor.⁴ József nádor

¹ A cs. (és) kir. Hadseregben a XVIII. század derekától 1918-ig azok a tábornokok, akik magyar honosak voltak, vagy huszár ezredesből léptek elő tábornokká az általános tábornoki egyenruha mellett, ú. n. magyar öltözetű tábornoki egyenruhát is viselhettek. Az általános tábornoki öltözet ruhadarabjai európai (német) jellegűek, a magyar öltözetű huszár, magyar jellegűek voltak. Mindkét öltözetnek létezett dísz és szolgálati változata.

² Pl. BACHÓ 1930. 28–29. oldal közötti színes képmelléklet.

³ Pl. Einsle, Anton (1801–1871) osztrák művész olajfestménye.

⁴ GÖDÖLLE–PALLOS 2014. 216. V-46. színes ábra.

két huszár ezrednek is tulajdonosa volt. Az 1743-ban felállított (későbbi cs. kir. 2.) huszárezrednek 1795-től 1847-ig (haláláig), az 1800-ban felállított cs. kir. 12. huszár ezrednek pedig alapításától szintén haláláig.⁵

A 2-es „József huszárok” világoskék egyenruhát (dolmány, mente, nadrág) és vörös csákót, a 12-es „Nádor huszárok” világoskék, 1803-tól búzavirágkék egyenruhát (dolmány, mente, nadrág) és fekete csákót viseltek. A 2-esek gombjai sárga, a 12-esek gombjai fehér színűek voltak. Ennek megfelelően a 2-esek tisztjei egyenruhájukon arany színű zsinórozást és süjtásokat, a 12-esek tisztjei pedig ezüst színű zsinórozást és süjtásokat viseltek.⁶ A fentiek alapján – bár a zirci portré csákó nélkül, hajadonfőtt ábrázolja a nádort – eldönthető volt, hogy, itt a 2-esek ezredtulajdonosaként ábrázolták. Nyakában az Aranygyapjas Rendet, dolmányán az 1795-ben elnyert⁷ Szent István Rend nagykeresztjének váll szalagját, mentéjén a nagykereszt csillagát viseli.

József nádor, mint a cs. kir. 2. „József huszárok” ezredtulajdonosa

József nádor Szent István Rend nagykeresztjének csillaga (Az előbbi festmény részlete)

(Megjegyzem, hogy a nádor [vagy más személyek] magyar öltözetű tábornoki és huszár ezredtulajdonosi képeit, fekete-fehér reprodukciók esetében, főleg, ha főveg nélkül ábrázolták őket, meglehetősen nehéz egymástól megkülönböztetni. Ebből eredendően a publikációkban számos hibás meghatározással is találkozhatunk!⁸

⁵ Kais. Königl. Militär-Schematismus. Wien, 1878. 484., 497.

⁶ BARCY 1991. 43–44.; SZENTNEMÉNYI 1950. 47.

⁷ GÖDÖLLE–PALLOS 2014. 313.

⁸ PI. HANKÓ–KISZELY 1990. A képek között (oldalszám nincs)

A tábornoki és huszár törzstiszti (őrnagy, alezredes, ezredes) egyenruha (dolmány, mente, nadrág) szabása, díszítései ugyanis apró részletektől eltekintve jóformán azonosak voltak, a ruhadarabok színei viszont eltértek egymástól. Ezen kívül a tábornoki egyenruhához posztó leffentyűs coboly- vagy nyérc prémes kalpagot, a huszár egyenruhához viszont csákót viseltek. Bár előfordulnak olyan korabeli ábrázolások is, amelyeken a magyar öltözetű tábornokok is csákót viselnek gála egyenruhájukhoz.)

Testvére, **Rainer főherceg** cs. kir. tábornagy portréjának (53.10.5. ltsz., 62,5x73 cm) azonosítása nehezebb volt. Azt ugyan első pillantásra láttam, hogy egy tábornoki rangú Habsburg főherceg látható a képen, de személyét nem ismertem fel. Az azonosításhoz bizonyos a történeti segédtudományok körébe tartozó ismeretekre volt szükség. Láttam, hogy az ábrázolt személy a cs. kir. tábornokok által a XVIII. század legvégén – XIX. század elején viselt általános öltözetű tábornoki egyenruhát viseli, mellén az 1808-ban alapított osztrák császári Lipót Rend nagykeresztjének csillagával.⁹ A nyakában lévő Aranygyapjas Rend alapján feltételezhető volt, hogy egy osztrák főherceg, illetve m. kir. herceg látható a képen. A kutatást tehát erre a korszakra és a császári–királyi családra kellett kiterjesztenem. I. (II.) Ferenc császár–királynak 15 testvére volt. Először tehát köztük kerestem az esélyest. A leány testvérek – Mária Terézia (1767–1827), Mária Anna (1770–1809), Mária Amália (1780–1799) – eleve kiestek. Kiesett továbbá a korán meghalt Sándor Lipót nádor (1772–1795), Albert (1773–1774), Miksa (1774–1778) és az egyházi tiszet viselt Rudolf olmützi érsek (1788–1831) is. Ugyancsak kiesett Ferdinánd toscanai nagyherceg (1769–1824), Károly tábornagy, Napóleon asperni legyőzője (1771–1847), József nádor (1776–1847), Antal Viktor német lovagrendi nagymester (1779–1835) és János főherceg (1782–1859) is, akiknek számos ábrázolása ismert és ezekről elég hamar kiderült, hogy nem így néztek ki. Maradt tehát a testvérekből Rainer (1783–1835) és Lajos (1788–1831) főherceg. Miután róluk is sikerült ábrázolást találnom, így Rainer főherceg aránylag hamar azonosítható volt. A főherceg az 1808-as rendalapítást követő első adományozáskor kapta meg a köpenyén/felsőkabátján viselt Lipót Rend nagykeresztjét (1809. jan. 8.).¹⁰ Később (ismeretlen időpontban, de vélhetően az eredetileg itáliai/francia rend osztrák rendként való besorolását/adoptálását követően 1816 körül) a Vaskorona Rend, 1817-ben pedig a Szent István Rend nagykeresztjét is.¹¹ Miután e két utóbbi rendjelét itt még nem viseli, arcképét nagyjából 1809–1815 közé datálhatjuk.¹²

⁹ A Lipót Rendről: FELSZEGHY–RÁTVAY–PETRICHEVICH–AMBRÓZY (1944) 314–324.; BODROGI–MOLNÁR–ZEIDLER 2005. 47–55.

¹⁰ FELSZEGHY–RÁTVAY–PETRICHEVICH–AMBRÓZY (1944) 314.

¹¹ GÖDÖLLE–PALLOS 2014. 317.

¹² Rainer főherceg cs. kir. tábornagyként. A fotót lásd a borító 2. oldalán.

*Rainer főherceg Lipót Rend nagykeresztjének csillaga. A kerztszárak között jól látszanak az arany tölgyfa töretek. Ezek 1818-tól elmaradtak a rendjelről.¹³
(A borító 3. oldalán lévő festmény részlete)*

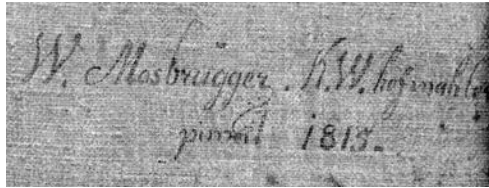
Mária Ludovika császárné–királyné portréjánál (53.19.24. ltsz., 62,7x76,3 cm) az keltette fel az érdeklődésemet, hogy az ábrázolt hölgy hermelin szegélyes palástot visel.

Mária Ludovika császárné–királyné

¹³ FELSZEGHY–RÁTVAY–PETRICHEVICH–AMBRÓZY (1944) 316., 321., 324. Ezek szerint az arany tölgyfa töret alkalmazását 1818. jan. 17-én eltörölték. BODROGI–MOLNÁR–ZEIDLER 2005. 48. szerint 1812-ben szűnt meg a tölgyfa töret alkalmazása.

Ebből gondoltam, hogy uralkodónó látható a képen. A mell alatt összefogott empire öltözet és empire karosszék valószínűsítette, hogy ez a kép is a XIX. század elejére keltezhető. Kezdetben Ferenc király 3. vagy 4. feleségére, Mária Ludovikára (1787–1816), illetve Karolina Augusztára (1792–1873) gondoltam. Miután a festmény hátoldalán szignált és keltezett: „W. Mosbrügger K(aiserliche) W(iener) Hofmahler pinxit 1815.” (magyarul: W. Mosbrügger császári bécsi udvari festő festette, 1815), rövid úton kiderült, hogy Mária Ludovika királyné az ábrázolt személy. Az azonosítás helyességét a királyné számos fennmaradt ábrázolása bizonyítja.

Mosbrügger udvari festő jelzése az előző festmény hátoldalán

Egy negyedik ugyancsak a zirci apátságból származó festményről eddig is tudtuk, hogy **I. (II.) Ferenc** császár–királyt ábrázolja (53.10.23. ltsz., 62x75 cm).

I. Ferenc császár–király cs. kir. tábornagyként

Az uralkodó a képen általános öltözetű cs. kir. tábornagyi egyenruhát visel, a Katonai Mária Terézia Rend és a Szent István rend nagykeresztjeinek vállszalagjaival, továbbá bal mellén a Katonai Mária Terézia Rend, A Szent István Rend és a Lipót Rend nagykeresztjének csillagjaival. Miután – Rainer főherceghez hasonlóan – a Vaskorona Rendet még ő sem viseli, az ő képe is 1808–1815 közé keltezhető.

Ferenc király ezen portréja erősen hasonlít egy másik, napjainkban is a zirci Ciszterci Apátság tulajdonában található festmény (kiállítva Zircen, a Látogatóközpontban) király ábrázolására. Ez a nagyméretű, egész alakos olajfestmény csaknem életnagyságban, egymás mellett állva ábrázolja Ferenc császár–királyt és Dréta Antal zirci apátot (1814–1823). Az uralkodó ugyanazt a tábornagyi egyenruhát és ugyanazon rendjelsort viseli, mint a Veszprémbe került képen. Még hajviselete is teljesen azonos. Mellette kis asztalkán itt is az osztrák, a magyar és a cseh korona látható. A király jobbjaiban tartott, függőpecsétes, vörös kötésű okmányt – feltehetően az apáti kinevezést – nyújtja át a fekete-fehér rendi habitusba öltözött, nyakában apáti keresztet viselő Dréta Antalnak.¹⁴ A két kép közti szoros összefüggés nyilvánvaló. Szinte bizonyos, hogy a Veszprémbe került király portrét a jóval színvonalasabb, ma is Zircen őrzött egész alakos képről másolták.

A fentiek ismeretében igen valószínű, hogy portréja egykor egy sorozatot alkotott a másik három, most azonosított arcképpel. A király és a királyné képe párt alkothatott. A jelenleg keret nélküli képeken látható nyomok alapján megállapítható, hogy József nádor és Rainer főherceg képei egykor olyan keretben voltak elhelyezve, ahol mindkét keret képkivágata ovális volt. Így vélhetően az ő portréik alkották a másik párt. Persze nem zárható ki az sem, hogy eredetileg még több további arckép is tartozott az uralkodócsalád zirci galériájához, amelyek azóta elkallódtak.

Ferenc császár–király (Firenze, 1768. febr. 12. – Bécs, 1835. márc. 2.) hosszú uralkodásának (1792–1835) eseményei közismertek. Az 1792-től 1815-ig terjedő korszak – rövid megszakításokkal – szinte végig a francia forradalmi, majd napóleoni háborúkkal telt el. A bécsi kongresszust (1814/1815) követően a reakciós Szent Szövetség által több mint 30 esztendőre többé-kevésbé sikerült stabilizálni Európa békéjét. Uralmának jellegzetes tartozékai voltak a cenzúra, a titkosrendőr és a spicli, de egyben ez volt a reformkor és a Vormärz korszak is. A metternichi művet azután az 1848-as forradalmi hullám söpörte el végérvényesen.¹⁵

Habsburg-Estei Mária Ludovika királyné (Monza, 1787. dec. 14. – Verona, 1816. ápr. 7.) a Habsburgok estei mellékágából származott. Napoleon esküdt ellenségéként a háborús pártot (Károly főherceg) támogatta az udvarnál. A magyar nemzettől kapott

¹⁴ Dréta Antalról: HORVÁTH 1930. 187–189., 191., 202., 212–215., 237., 250., 252. I. Ferenc király 1814. aug. 19-én nevezte ki Zirc–Pilis és Pásztó apátjának.

¹⁵ Ferenc császár–király életéről, tevékenységéről: HAMANN 1988. 115–120.

poszonyi koronázási ajándékából 50 000 forintot egy magyar tisztképző akadémia felállítására ajánlott fel (1808).¹⁶ Nem rajta múlt, hogy a nevét viselő nagyhírű és tiszt generációk sorait kibocsájtó m. kir. Honvéd Ludovika Akadémia – a bécsi körök folyamatos gáncsoskodásai és halogatása miatt – ténylegesen csak 1872-ben kezdhetette meg működését. A királyné házassága gyermektelen maradt. Viszont igen nagy gondot fordított mostoha gyermekei – köztük a beteges trónörökös, a későbbi V. Ferdinánd király – nevelésére. Goethe hatására ismerkedett meg a német irodalommal, jóllehet német nyelvtudását soha nem érezte biztosnak. Tüdőbaj végzett vele fiatalon.¹⁷

József nádor (Firenze, 1776. márc. 9. – Buda, 1847. jan. 13.) több mint 50 éves nádorságának eseményei szintén meglehetősen ismertek. Mint az ország főkapitánya három ízben állt a nemesi felkelés élén (1797, 1805, 1809). Pest-Buda városrendezése, modern fővárossá való kiépülése körül szerzett érdemei kimagaslóak. Nádorra választását követően kötelességének tartotta, hogy alaposan megismerkedjék hazánk történetével, jogszokásaival, törvényeivel, alkotmányával, intézményeivel. Folyamatosan Magyarországon (Buda, Alcsút) élt. Magyarul is megtanult. Olyan korszakban töltötte be fontos és gyakorta meglehetősen kellemetlen feladatokkal járó pozícióját, amikor koránt sem volt könnyű lavírozni, kiegyenlíteni a bécsi udvar konzervatív, gyakran kifejezetten reakciós törekvései, a részben aulikus hazai főnemesség szándékai és a haladó reformpolitikusok elképzelései közepette.¹⁸

A zirci képeken szereplő Habsburgok közül nálunk Magyarországon Rainer főherceg (Pisa, 1783. szept. 30. – Bolzano, 1853. jan. 16.) ismert a legkevésbé. Miután édesapja, Lipót, császárrá és királlyá léte előtt Toscana nagyhercege volt, 1790-ig ő is itt töltötte gyermekkorát. 1805-től katonai pályára lépett, ahol idővel a tábornagyi rangig emelkedett. A francia háborúk alatt többször helyettesítette távollévő legidősebb bátyját, Ferenc császárt. Bécs 1809-es francia megszállása előtt ő szervezte meg egyes hivatalok és műkincsek, gyűjtemények (pl. a házi, udvari és állami levéltár) Magyarországra menekítését. Otthonosan mozgott pénzügyi és gazdasági kérdésekben is. 1817-től 1848-ig a Habsburgok által ekkor megszerzett és frissen megszerzett Lombard–Velencei Királyság alkirályaként működött. Jóllehet mozgástere Bécstől erősen korlátozva volt, talán megkockáztatható, hogy legalább némileg hasonló szerepet játszott ezen észak-olaszországi tartomány modernizációjában, mint József nádor a reformkori Magyarországon. Bár az úthálózat megjavításától kezdve a közigazgatási, pénzügyi, katonai, ipari, tanügyi, egészségügyi, népjóléti reformokig számos területen igyekezett megjavítani az általa kormányzott területek népeinek életét, ennek ellenére feltehetően koránt sem kedvelték őt az olaszok, hiszen el kellett nyomnia a carbonariknak az olasz egység megteremtéséért (ugyanakkor a Habs-

¹⁶ RADA 1989. 26–29.

¹⁷ A királyné életéről: HAMANN 1988. 317–318.

¹⁸ József nádor életéről, tevékenységéről: DOMANOVSKY 1944.; HAMANN 1988. 188–190.

burg Birodalom egységének megbontásáért) folytatott mozgalmait. Közvetlenül az 1848-as forradalom előtt Veronába költözött, majd visszavonult az államügyektől. Ezután haláláig Bolzanóban (Dél-Tirol) élt és kedvenc foglalatosságainak, főleg a botanikának szentelte idejét, de érdeklődött a természettudományok és a művészetek iránt is.¹⁹ Magyarországon az 1809-es háború során tartózkodott hosszabb ideig, amikor Budán a polgári közigazgatást vezette.²⁰

Vélhetően az éppen aktuális uralkodópár arcképeinek kifüggesztése nem lehetett egyedüli eset a birodalom kolostoraiban, így Magyarországon sem. Hazánkban a Habsburg család magyar (nádori) ágát megalapító, népszerű József nádor portréja is illett ehhez az együtteshez. Rainer főhercegnek viszont egyelőre semmiféle a ciszterci rendhez fűződő kapcsolatáról nem tudunk, nem is beszélve bármiféle magyarországi kultuszáról.

A portré sorozatot alkotó festmények középszerű alkotások. Jelentőségük nem művészi kvalitásukban, hanem történeti (egyenruha és viselettörténet, falerisztika, inszigniológia) értékükben rejlik.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BACHÓ László (szerk.) (1930): A Magyar Kir. Honvéd Ludovika Akadémia története. Budapest.
- BARCY Zoltán (1991): Évszázadok egyenruhái. Budapest.
- BODROGI Péter–MOLNÁR József–ZEIDLER Sándor (2005): Nagy magyar kitüntetéskönyv. A magyar állam rendjelei és kitüntetései a Szent György-rendtől a Nagy Imre-érdemrendig. Budapest.
- DOMANOVSKY Sándor (1944): József nádor élete. I/1-2. kötet. Budapest.
- FELSZEGHY Ferenc–RÁTVAY Imre–PETRICHEVICH György–AMBRÓZY György (szerkesztőbizottság) (1944): A rendjelek és kitüntetések történelmünkben. Budapest, é. n.
- GÖDÖLLE Mátyás–PALLOS Lajos (2014): Szent István lovagjai. A legrangosabb magyar kitüntetés 250 éve. Kiállítási katalógus. Budapest.
- HANKÓ Ildikó–KISZELY István (1990): A nádori kriptá. Budapest.
- HAMANN, Brigitte (szerk.) (1988): Habsburg lexikon. Budapest.
- HORVÁTH Konstantin (1930): Zirc története. Veszprém. (Zirci Könyvek I.)
- Kais. Königl. Militär-Schematismus. Wien, 1878.
- RADA Tibor (írta és összeállította) (1989): A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a testvérintézetek összefoglalt története (1830–1945). I. kötet. Calgary–Budapest.
- SENTNEMÉNYI Béla (szerk.) (1950): A szabadságharc katonáinak egyenruhái. Budapest. (Honvéd Levéltár és Múzeum Kiadványsorozata 1. sz.)

¹⁹ Rainer főherceg életéről, tevékenységéről: HAMANN 1988. 363–365.

²⁰ DOMANOVSKY 1944. 248., 285., 327.

Festőművész, tanár, iskolaigazgató: beszélgetés Fülöp Lajossal

MOLNÁR JÁNOS

1939. március 1-jén születtem Pápaderecskén. Földműves családból származom, de az őseimnek kevés földjük volt, ezért lókereskedéssel is foglalkoztak. A Fülöp név lókedvelőt jelent. Nagyon szerettem a lovakat, gyerekkoromban a szőrén is megültem. Aztán később már nem volt kapcsolatom a lovakkal. Viszont festeni most is szeretem őket.

A szülőfalumban kezdtem iskolába járni. Düledező, rossz állapotban lévő katolikus általános iskolánk volt. Az első három osztályt itt jártam. Azután jött az államosítás. Összevont tanítás folyt az alsó és a felső tagozatban. Vagyis egy tanító tanította az alsóbb osztályokat, egy másik a felsőbbeket. Ennek voltak előnyei és hátrányai. Sajnos az egyik tanítóm nagyon könnyelműen végezte a feladatát. A 7. osztályban hozzánk jött Laczó Sanyi bácsi magyar-történelem szakos tanár. Nagyon lelkiismeretesen tanított, próbálta az elődei mulasztását pótolni. Gyakran átjárt hozzánk Kovács Sándor bácsi, a helyi református lelkész, akivel a számtant gyakoroltuk. Hiányoztak a fizikai, kémiai alapvető eszközök, ezekből kísérletet nem láttunk. Orosz nyelvet tanítani talán fél évig járt ki hozzánk Balog Vilma tanítónő. A helyesírásunk nagyon gyenge színvonalon állt. Igazán akkor tanultam meg a helyesírást, amikor már tanítottam. Kénytelen voltam alaposan tanulni a szabályokat, nagyon figyelni a gyerekek és a magam írására, a helyesírási szótárt gyakran használni.

– Mindenképpen tanítóképzőbe akartál kerülni?

– Képzőművészeti középiskolába szerettem volna menni. Édesapám bölcs emberként azt tanácsolta, hogy olyan iskolába menjek, ahonnan állásba kerülhetek. A tanítóképző bizony sovány kenyeret ad majd, de az legalább biztos kenyér. A tanítás mellett festhetek, meg képezhetem magamat. Vagy a képesítő vizsga után tanulhatok tovább. Középiskolás koromban nem gondoltam komolyan, hogy tanító vagy tanár leszek. Festőnek készültem.

– A tanítóképzőben mindnyájan láttuk a kiemelkedő tehetségedet. Kaptál-e itt igazán segítséget?

– Ma is hálásan gondolok Cziráki Lajos tanárunkra. Széles látókörű, művelt ember volt. Nagyon sok segítséget adott. A rajzolásához és a festéshez szükséges alapis-

mereteket tőle kaptam. Amikor egy-egy külön munkámat bemutattam neki, sokszor fél óráig is elnézte. Azután közölte a mondanivalóját, tanácsot adott a jövőre nézve. Biztatott. Sokat tanultam tőle. Pápán rendszeresen bejártam A. Tóth Sándor bácsihoz a városi képzőművész körbe.

– Hová kerültél az érettségi után?

– Litéren tanítottam a gyakorló évemben. Azután sikeresen letettem a képesítő vizsgát. Tervem szerint jelentkeztem ezután a Képzőművészeti Főiskolára. A felvételi vizsga két hétig tartott volna. Két nap után jött az értesítés: édesapám meghalt. Azonnal hazamentem. Még egy évet tanítottam Litéren. Azután bevonultam katonának.

– Milyen hatást gyakorolt a honvédség festői álmaidra?

– Mezőtúrra kerültem. Elképzelhetetlen szerencsém volt. Talán fél év eltelte után hívatott Tulipánt József alezredes. Őt a magyar honvédség általam legjobban tisztelt főtisztjének tartom. Értelmes, hallatlanul emberséges személy. Ritkán találkozni ott hozzá hasonlóval. Akkor fölkinálta nekem a lehetőséget: berendeztet számomra egy műtermet, minden festői kelléket megvásárolnak. Az alkotásaim a honvédségé lesznek. Hadd lássanak a katonák szép képeket. Hihetetlen szabadságot kaptam. A munkámba nem szóltak bele. Szabadon mehettem művésztelepekre. Bejártam a városi képzőművész körbe, amelyet Csabai Vágner Jóska bácsi, a helyi festőművész vezetett. Akkor már elmúlt nyolcvan éves. Rendkívül barátságos, kedves ember. Néha kijött hozzám a laktanyába megnézni a képeimet. Tőle tanultam meg a monotípiát. Az ezredünk patronálta a Pusztabánrévei Állami Gazdaságot. Tulipánt alezredes elvtárs – akkor így kellett szólítani – elküldött hozzájuk, hogy készítsek nekik néhány képet. Két hétig ott voltam, festettem. Kitűnő ellátást kaptam. Állandó kimaradásom volt. Rendszeresen utazhattam Budapestre kiállításokat nézni. Havonta jöttem haza. Gyakrabban is tehettem volna, de Mezőtúr messze volt. Havonta nyolc képet kértek tőlem. Könnyen tudtam teljesíteni.

– Rendkívüli ember volt a pártfogód. Jó szemmel vette észre a tehetségedet. Volt bátorsága ilyen mértékben támogatni a művészi munkádat.

– Volt a fegyveres testületeknek kiállítása a fővárosban a Központi Tisztiklubban. Külön autóval vittük fel öt képemet. Örömmel fogadták, díjat is kaptam. Örültem neki. A leszerelésem előtt egy hónappal Tulipánt alezredes bekereteztette a képeimet és Mezőtúron önálló kiállítást rendeztek belőle a művelődési házban. Nagyon sokan jöttek megnézni. Óriási sikerem volt. Tulipánt alezredes felajánlotta, hogy maradjak a honvédség állományában. Hadnagyi rangot kapok. Felvételi vizsga nélkül a Képzőművészeti Főiskolán tanulhatok. Az országban én leszek a negyedik hivatásos festője a honvédségnek. Tiszteltem ezt az embert. Nélküle elveszett volna két évem. Óriási lehetőséget villantott meg előttem. Az egyenruhás élet azonban nem az én világom. Némi töprengés után köszönettel elhárítottam. Azt mondta, megérti, de meg fogom bánni. Egy tanítóra ki figyel, nehezen fogok érvényesülni. Volt némi igazsága.

Aztán 1975-ben New Yorkban sétáltam. Akkor eszembe jutott, hogy oda nem jutottam volna el a katonai állományból.

– Mi történt veled a leszerelésed után?

– Királyszentistvánra kerültem. De még katonaként sikerrel felvételiztem a Pécsi Tanárképző Főiskola rajz-földrajz szakára. Kemény évek voltak ezek. Hetente jártam konzultációra, Székesfehérvárra. Ott egész nap rajzoltunk, festettünk. Jól felkészült tanárok vezették a foglalkozásokat: Ballagó Imre bácsi és M. Tóth István. Pécsen Kelle Sándor növendéke voltam. A második év végén államvizsgáztunk rajzból Pécsen, a főiskolán. A vizsgám során Platthy György tanszékvezető kihívott és gratulált. Kész művésznek nevezett a főiskolai tanárok előtt. Ez nagy elismerés volt. Bizony jólesett. A tanszéken év közben nagyon figyeltek ránk. Közben az iskolában helyt kellett állnom. Összevont 1-4. osztályt tanítottam. Erről a tanítóképzőben alig tanultunk valamit. A kultúrházat is igazgattam. Az első évben két színdarabot tanítottam be. A második évben két műsoros estet és egy színdarabot rendeztem. A falu sokféle gondjával kerestek meg. Fárasztó időszak volt. Ráadásul Ács József, a körzeti igazgatóm nagyon nehéz ember volt. Szinte mindenkivel akadt kisebb-nagyobb nézeteltérése. Én is összeszólkóztam vele. Ezzel betelt a pohár. Új munkahelyet kerestem. 1963-ban Balatonfőkajárra mentünk.

– Érdemes volt?

– A felső tagozatban tanítottam. Az iskolával nem volt bajom. Az anyagi helyzetünk azonban jelentősen romlott. Királyszentistvánon a fizetésemhez járult még iskolavezetési pótdíj, összevonási pótlék, túlóra, a kultúrház vezetéséért tiszteletdíj. Az ottani 2.000 Ft fizetésem helyett az új helyemen 1310 Ft-ot kaptam. De maradt időm a rendszeres festésre. 1966-ban önálló kiállításom nyílt Veszprémben. Két év múlva ugyanitt a Jankovich Művelődési Házban. Azóta talán 120 kiállítással büszkélkedhetek az ország különböző helyein: Budapesten, Egerben, Győrben, Balatonfüreden, Balatonalmádiban, Pápán, Tapolcán, Zircen, Koppenhágában, Gladsaxében és még sok helyen.

– Kik segítettek a festészetben előre haladni?

– Litéren gyakorló éves koromban a szerencsém összehozott Vágfalvi Ottóval. Egyszer délután a Baglyas telepnél festettem. Megállt mellettem valaki Dongó motorral: Vágfalvi Ottó. Egy darabig figyelt. Aztán kérdezi, hogy mit csinálok. Mondom, akvarellt festek. Dicsért, hogy egészen jó. Hívott a Fűzfőgyártelepi Művelődési Házba, ahol művészeti szakkört vezetett. Rendszeresen jártam oda. Nagyon sokat tanultam még Ballagó Imrétől, M. Tóth Istvántól. Velük jó barátságba is kerültem. Később Ballagó Imrével együtt szakfelügyelősökdöttünk.

– A segítőiden kívül a saját szorgalmad is kellett. Hiszen a hivatalos munkád mellett naponta rendszeresen rajzoltál, festettél.

– Azzal tisztában voltam, hogy a tehetség önmagában nem elég. Adottság van, ahhoz kitartás, szorgalom szükséges. Akkor van esély a színvonalas alkotáshoz. Az ember egy életen át tanulhat. Gyakorló évesen, katonaként sok kiállításon jártam. Ilyen alkalommal találkoztam a soproni Horváth Józseffel, aki hazánk legnagyobb akvarellistája volt. A Nemzeti Szalonban találkoztam vele a kiállításán. Megdöbbenettek a képei. Elbeszélgetett velem. Tanácsot kértem tőle. Szerinte a legnagyobb tanítómester a természet. Festés mellett figyelni, abból kapja az ember az élményeket. Míg élek, emlékszem rá. A Múcsarnokban Kohán Györggyel találkoztam. Később Győrben Tóvári Tóth Istvánnal sikerült megismerkednem. Emlékezetes marad számomra Győrben a Múcsarnokban rendezett kiállításom 1974-ben. Nagy sikerem volt. A kiállított ötven képemből negyvenet megvettek. A sikerem megisméltődött ugyanitt 1980-ban. A győri művésztelepen tíz nyarat töltöttem a város vendégeként. Az ottani kiállításaimon mindig megjelent Cziráki Lajos. Valószínűleg büszke volt rám, a tanítványára. Az egyik alkalommal odajött hozzám Csoknyay József, a Pápai Állami Tanítóképző egykori igazgatója. Elhívott hozzájuk. Nagy vacsorát kaptam. Késő éjszakáig jóízűen elbeszélgettünk. Nagyon jólesett ez a megtisztelő figyelem.

– Nemcsak önálló tárlataid voltak. Kollektív kiállításokon is szerepeltél.

– Már 1959-ben a megyei őszi tárlaton Veszprémben négy akvarelletemet kiállították. Ezt Vágfalvi Ottónak köszönhetem. Ide később is küldtem a képeimet. Egyik évben nagy meglepetésemre Barta László festményei mellett volt az enyém. Beszélgetett velem. Hívott, hogy látogassam meg Tihanyban. Akkoriban kissé nehezebb volt az utazás. Mire sort kerítettem volna rá, ő már Kőszegre költözött. Sajnáltam. Kedves emlék Csopakon Gulyás Jenő. Jó barátságban lettünk. Fontosak ezek az emberi kapcsolatok. Tanulást hordoznak. Minden mesteremtől igyekeztem megtanulni valamit. Arra azonban vigyáztam, hogy ne kerüljek a hatásuk alá, ne váljak egyikük epigonjává sem.

– Hogyan alakult közben az iskolai életed?

– Balatonfőkajáron öt évig tanítottam. Szerettem itt, de rossz körülmények között laktunk. 200 méterről hordtam a vizet. Három év múlva Borbás Lászlónak – a Veszprémi járás Művelődésügyi Osztálya vezetőjének – köszönhetően Balatonaligán lakást kaptunk. Sokkal jobb körülmények közé kerültünk. De két évig motorral visszajártam tanítani Kajárra télen, nyáron. Ez nem mindig volt kellemes élmény. 1968-tól Balatonvilágoson tanítottam, igazgatóhelyettes lettem két évig. Nagyon jó volt az iskola. Leginkább a Balaton miatt szerettem itt élni. A tó szerelmese voltam. Már korábban is a tó közelébe akartam kerülni. Festőként kifogyhatatlan élményt jelentett számomra. Tanítás után úsztunk jót kora tavasztól késő ősziig. 1969-ben megbíztak a Veszprémi járási Tanács Művelődésügyi Osztályán rajz szakfelügyelettel. Egy év múlva ugyanitt rajz és földrajz szakfelügyelettel.

– Innen is tovább vezetett az utad.

– 1971-ben hívtak a járási tanácshoz tanulmányi felügyelőnek. Elvállaltam, de kértem, hogy ne kelljen belépnem a pártba. Megígérték, nem is háborgattak velem. Aztán egyszer egy tanfolyamra akartak beiskolázní. Nagyon nehezen szántam rá magamat. De föl kellett mennem a járási pártbizottságra Hegedűs Józsefhez. Ott kiderült, hogy a tanfolyamon való részvétel feltétele a párttagság. Szerencsémre nem mehettem a továbbképzésre. Tíz évig dolgoztam itt. Szerettem a munkahelyemet, de sok munkám volt. Az osztály három tanulmányi felügyelői státusszal rendelkezett. Ebből ketten voltunk Zombolya Istvánnal. Őt nagyon szerettem. Sokat tanultam tőle. Sajnos, hamarosan meghalt. Egy évig az ő helyére sem jött senki. Vagyis három ember munkáját végeztem el. Nagy volt a járás. Szerettem a munkámat, eléggé változatosnak tartottam. Sok hasznos pedagógiai tapasztalatot szereztem. Ha iskolát látogattam, utána nem mentem vissza a hivatalba, hanem igyekeztem haza. Nyertem néhány órát a rajzoláshoz, a festéshez.

– Mégis miért jöttél el onnan?

– Közzsájon forgott a járások megszűnése. Jókor jött Pintér Ferencné osztályvezető hívása a veszprémi városi művelődésügyi osztályra. Ott is tanulmányi felügyelő lettem. Két évig maradtam. Aztán elegendő lettem a tanács munkából. Ismét szakfelügyelő lettem. Állományba a helyi 6. sz. Általános Iskolába kerültem. Egyik héten két napot, a másikon három napot töltöttem szakfelügyelői munkámmal. A többi napokon tanítottam. Szép időszakom volt. A látogatási területem: Ajka, Tapolca, Sümeg és ezek városkörnyéki iskolái. Sok értékes emberrel ismerkedtem meg. Ráadásul a festő számára a szép vidék fontos élményt jelentett.

– Mégis változtattál munkahelyet.

– Egy év után 1984-ben Kapor Károly igazgató és Vajna József igazgatóhelyettes hívott a Megyei Pedagógiai Intézetbe. A szakfelügyelők munkájának a koordinálása lett a feladat. Kapor Károlyt a legjobb munkahelyi vezetőmnek tartom ma is. Nem bántam meg a döntésemet. Azután 1990 környékén bizonytalanná vált az intézet léte. 1990-ben eredményesen megpályáztam a veszprémi Nagy László Általános Iskola – a korábbi 6. sz. Általános Iskola – igazgatói állását. A tantestület többségével ismertük egymást. Két kitűnő igazgatóhelyetteset örököltem: Bánki Editet és Jákói Lajosné. Ezért nem volt nehéz a munkám. Nyugalomra törekedtem. Inkább többször dicsértem, mint elmarasztaltam. A dicséret után a legtöbb ember bizonyítani akarja, hogy méltó az elismerésre. Persze alkalomadtán szigorú intézkedést is kellett alkalmaznom.

– Korábban mentél nyugdíjba. Nem sajnálod?

– Nem. Alig vártam. Nem pályáztam újra. Dióssy László polgármester és Bors József alpolgármester nagyon kérték, hogy maradjak még. Legalább egy évig. Hajthatatlan voltam. Nem pályáztam, de egy évig beosztott tanárként tanítottam ott. Nem zavart az igazgatói beosztás után. A munkatársaim megértettek, készültem a nyugdíjra.

Festeni akartam. 1996-ban előnyugdíjas lettem. Fél éven át vállaltam a munkanélküli státuszt minimálbérrel. A festményeim árából behoztam a hiányzó pénzt.

– Tanítóttal középiskolában is.

– Puklics József, a Kállai Éva Gimnázium igazgatója kért fel. Kapor Károly elengedett. Óraadóként alkalmaztak heti egy napon hét órában. Szerettem tanítani a középiskolában is. Nem könnyebb és nem nehezebb az általános iskolánál, de más. Az osztályok létszáma 40 feletti volt. Megtaláltam a hangot a diákokkal. Emberileg közeledtem a gyerekekhez. Rendkívül jó kapcsolat alakult ki közöttünk. Ezt nagyon fontosnak tartom. Nem volt fegyvelmezési nehézségem. Nagyon fárasztó volt a hét tanóra egy nap alatt. Reggel hét órakor kezdtem művészettörténeti fakultációval. Sikerült a tanítványaimmal megértetni, miért fontos térben látni, rajzolni tudni. Megértettük egymást. Ez képezte a sikeres munka alapját.

– Joggal emlegetnek a legjobb balatoni festők között.

– Már említettem, hogy nagyon szeretem a Balatont. Nem véletlenül élek a tó közelében tizennyolc éves korom óta. Csodálatos látványával nem tudok betelni. Naponta többször változik a színe, a hangulata. Ezt akarom a képeimen megörökíteni. A másik kedvenc tájam a Bakony. Szakfelügyelő koromban gyakran jártam arrafelé. Akkoriban a szabadban is festettem, de ma már nem. Vannak emberi alakokat ábrázoló képeim. Újabban absztrakt képeket is küldök a kiállításokra. A felsőörsi templom oldalkápolnájában Batthyány-Stratmann László, a papkeszi templomban Szent Imre, az ajka-csingervölgyi kápolnában IV. Károly alkotásom látható.

– Sokoldalúságot bizonyítja, hogy írtál is.

– A Megyei Pedagógiai Híradóban szakmai cikkeim jelentek meg. Később novellákat is írtam ugyanide, meg a Bakony-balatoni kalendáriumba, az Új Horizontba. Mesélő Bitva-part című önéletrajzi ihletésű, társadalmi korrajznak tekinthető regényem nagyobb lélegzetű munkám. Hasonló témájú novelláskötetem a Varázslat és kísértés. A prózaírást kirándulásnak tekintem. Nem tartom magam írónak. Ma már nem is írok. De sokat olvasok. Nagyon szeretem az irodalmat, de olvasok tudományos jellegű könyveket is.

– Életpályádra visszatekintve elégedett lehetsz. Elismert festő lettél, jó szívvel emlegetnek.

– Nem panaszkodom. A célkitűzésem, hogy festő legyek, elértem. Nem bántottak, nem támadtak. A kiállításaim sikeresek, de az élet kegyetlen volt hozzám, nem is tudom feldolgozni. Szeretek utazni, sokat jártam külföldön is: háromszor Kanadában, az Egyesült Államokban, Európában csak Portugáliában, Norvégiában és Svédországban nem jártam. Az idén nyáron a Skandináv-félszigetre készülök. Ezek az utak komoly élményt jelentenek.

– Milyen kitüntetésekert kaptál?

– 1972 Oktatásügy Kiváló Dolgozója, 1977 Veszprém Megyéért arany fokozat, 1981 Tanácsi Munkáért, 1989 Kiváló Dolgozó 1994 Kiemelkedő Művészeti és Pedagógiai Munkáért. Országos kiállításon kétszer I. díjjal, egyszer II. díjjal, egyszer különdíjjal jutalmaztak.

*

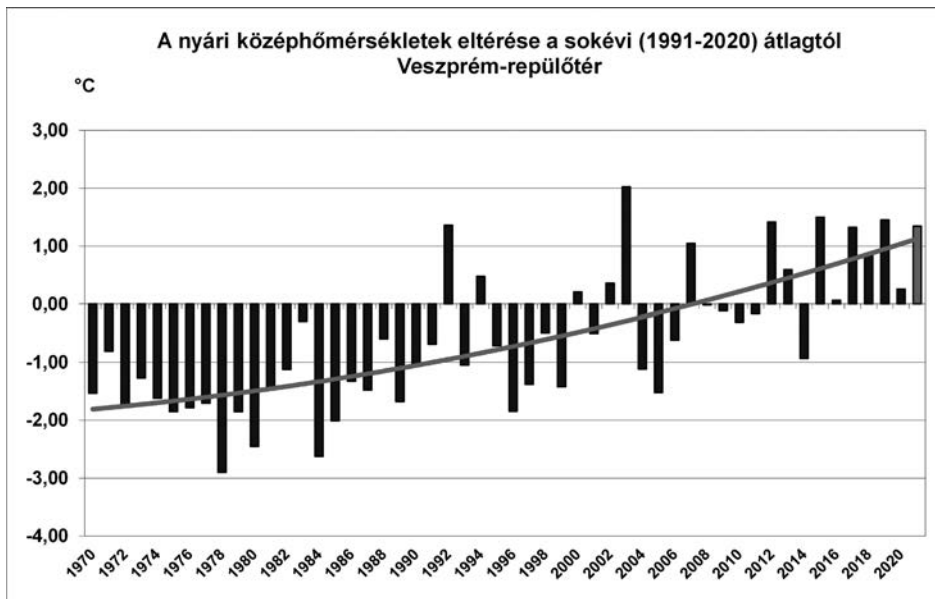
Az interjú készítésének időpontja 2010 márciusa volt. Fülöp Lajos festőművész, tanár, ny. iskolaigazgató 82 éves korában 2021. május 23-án elhunyt. Temetése május 29-én volt Balatonalmádiban, a vörösberényi temetőben.

2021 – rövid, forró, száraz nyár

KOVÁCS GYŐZŐ GYULA

A Veszprém-repülőtéri meteorológiai állomás mérései alapján a 2021-es nyár a sokévi (1991-2020 közötti 30 év) átlagnál 1,35 C-fokkal volt melegebb, ezzel a hatodik legmelegebb az 1970 óta jegyzett adatsorban. A június közepétől augusztus közepéig tartó kéthavi időszakot többnyire hőhullámok jellemezték, míg az évszak eleje és vége a szokásosnál hűvösebb idővel telt. A nyári csapadékösszeg jelentősen elmaradt az átlagtól, 137,5 milliméterrel kevesebb eső esett az ilyenkor szokásosnál. Ilyen kevés nyári csapadék Veszprémben 1940 óta nem fordult elő.

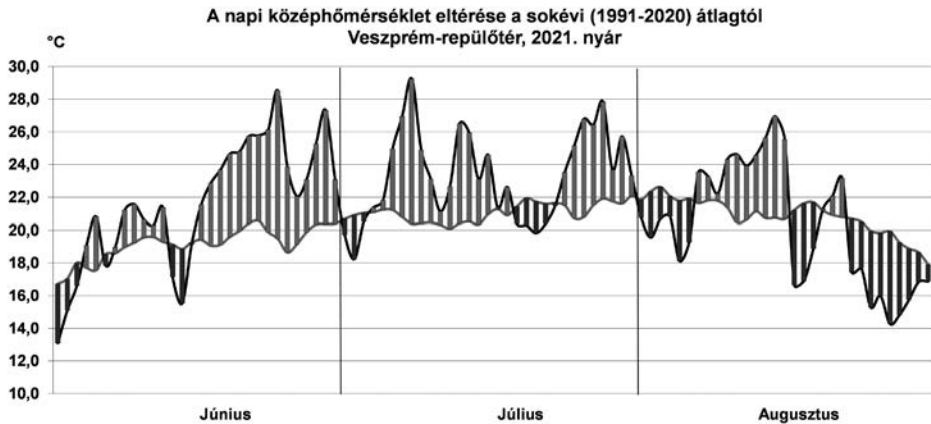
Az évszak középhőmérséklete 21,72 C-foknak adódott (az 1991÷2020-as évek átlaga: 20,37 C-fok), amivel a legmelegebb nyarak közé verekedte magát. A legmelegebb nyarat 2003-ban jegyeztük fel, 22,4 C-fokos évszakai középhőmérséklettel.

Június 2,4 C-fokkal, július 2,3 C-fokkal volt melegebb az átlagnál. A nyár első két hónapjának az átlaga megközelítette a 22,5 C-fokot, amihez hasonló a meteorológiai

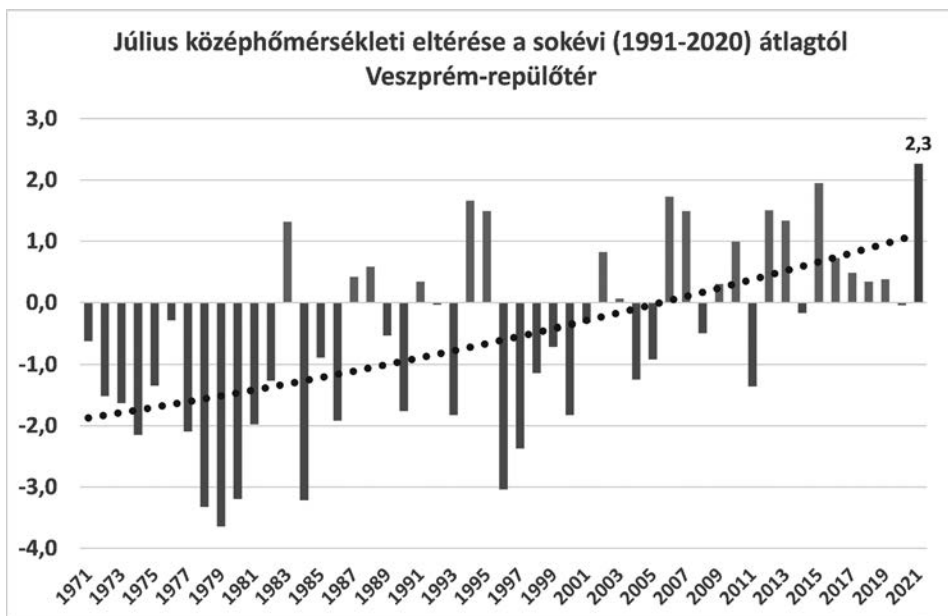
mérések kezdete óta nem fordult elő térségünkben. Június a harmadik, július a legmelegebb lett a mérések kezdete óta. Az idei júliusnál csak az 1992-es augusztus volt melegebb az elmúlt 100 évben. A forró július után a nyár egy hűvösebb augusztussal zárult (köszönhetően a hónap végi hideg napoknak), középhőmérséklete 0,6 C-fokkal maradt el a sokévi átlagtól.

Június elején még folytatódott a tavaszi hűvösebb időjárás, 2-án a reggeli minimum 6,1 C-fokig csökkent. Ezt követően a hőmérséklet 15-ig kevéssel az átlag fölött alakult, majd 16-tól egészen a hónap végéig melegebb napok következtek, 21-től a napi középhőmérsékletek már meghaladták a 25 C-fokot (hőségriadós nap!) A hőség 24-én tetőzött, ekkor a napi középhőmérséklet 28,5 C-foknak adódott. Megdőlt a napi minimum hőmérsékleti rekord, reggel 19,7 C-fokig süllyedt a hőmérséklet. A korábbi rekordot ezen a napon 2003 június 25. tartotta 19,3 C-fokos értékkel. Megdőlt a napi maximum hőmérsékleti rekord is, ugyanis délután kerekén 35,0 C-fokot mutatott a hőmérő. A korábbi napi rekordot 2016-ban jegyeztük fel, 33,2 C-fokos értékkel. A 35 fok új havi rekord is, ugyanis júniusban korábban ilyen meleget még nem jegyeztünk fel. A korábbi rekorder holtversenyben 2000 és 2012 júniusa volt 34,2 C-fokos értékkel.

A július hidegfronttal kezdett, a hónap első napjaiban kevéssel az átlag alatt alakult a hőmérséklet, majd egy közeledő frontrendszer előtt délies áramlással újabb hőhullám érte el a Kárpát-medencét. 8-án tetőzött a kánikula, a napi középhőmérséklet 29,3 C-foknak adódott, a délutáni csúcshőmérséklet 36,2 C-fok volt. A havi maximum hőmérséklet nem dőlt meg, azt 2007. július 20. tartja 38,2 C-fokos értékkel. Ugyanakkor három napon megdőlt a napi maximum hőmérséklet, 8-án 2,0 C-fokkal, 13-án 1,6 C-fokkal, 26-án 0,7 C-fokkal volt melegebb a korábbi rekordnál. 14-én megdőlt a mi-

nimum hőmérsékleti rekord, 1,4 C-fokkal volt melegebb az éjszaka, mint korábban. A napi középhőmérséklet 10 napon érte el, vagy haladta meg a 25 C-fokot az átlagos hárommal szemben, hat napon meghaladta a 26 C-fokot (az átlag egy) és két napon a 27 fokot. A város belső területein ezek a hőmérsékleti értékek jóval magasabbak voltak. A havi középhőmérséklet meghaladta a 24 C-fokot, 8-án a hőmérséklet 38 C-fok közelébe emelkedett. Kilenc napon a minimum hőmérséklet nem csökkent 20 C-fok alá (trópusi éjszaka), és öt olyan nap volt, amikor a hőmérséklet meghaladta a 35 C-fokot.

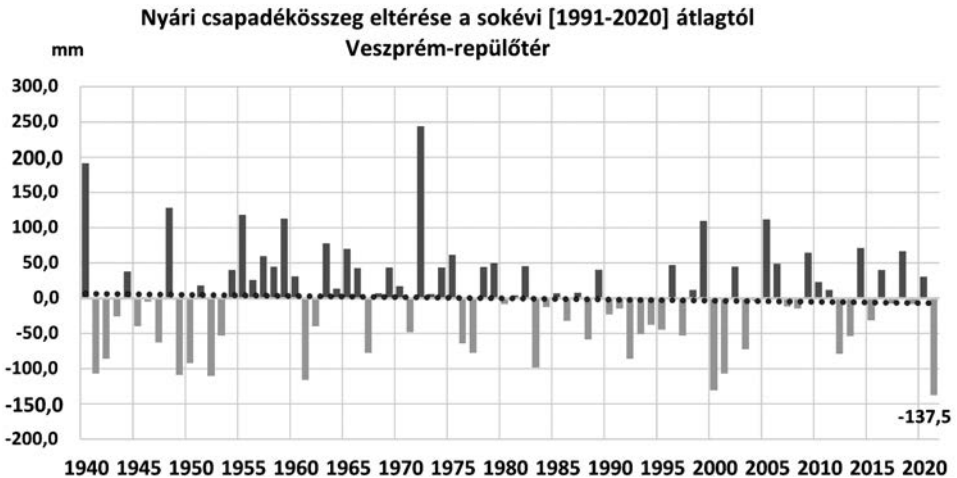

Augusztus 1-jén egy hidegfront érte el térségünket, ami másnapra véget vetett a hőségnek, a hónap első hete az átlagosnál hűvösebb idővel telt, majd ismét visszatért a kánikula, jellemzően 30 C-fok feletti délutáni hőmérsékletekkel. A hónap közepén tovább fokozódott a hőség, 15-én 35,2 C-fokig emelkedett a maximum hőmérséklet, ami új napi rekord. A korábbi rekordot 2015 tartotta 34,2 C-fokos értékkel. Augusztus 17-ére egy markáns hidegfront jelentős, több mint 10 fokkal lehűlést hozott, a napi középhőmérséklet 4 fokkal maradt el a sokévi átlagtól. Augusztus 20-22 között még kevésbé az átlag fölé emelkedett a hőmérséklet, majd a hónap végén több hullámban szokatlanul hűvös levegő árasztotta el a Kárpát-medencét, őszi időjárást hozva a nyár utolsó napjaira. 27-én és 28-án 4 fokkal az átlag alatt maradt a napi középhőmérséklet és 28-án megdőlt a napi minimum hőmérséklet is, ugyanis reggelre 8,8 C-fokig süllyedt a hőmérséklet. Az elmúlt 50 évben ezen a napon ilyen hideget még nem

jegyeztünk fel. A korábbi rekorder 1969 volt, 9,3 C-fokos értékkel. Érdeemes megjegyezni, hogy a Séd völgyben, a víziközmű múzeumnál elhelyezett mérőállomáson 6,7 C-fokig hűlt a levegő. (A hely mikroklimatikusan jóval hűvösebb, mint a repülőtér területe, illetve a város egyéb területei.)

2021. nyarán az átlagos 47 nappal szemben 70 napon haladta meg a maximum hőmérséklet a 25 C-fokot (nyári nap). 31 napon mértünk 30 C-fok feletti hőmérsékletet (hőség nap), az átlag 12, és három napon haladta meg a maximum hőmérséklet a 35 C-fokot (forró nap). A napi középhőmérséklet 18 napon emelkedett 25 C-fok, 10 napon 26 C-fok és 4 napon 27 C-fok fölé. A nyár folyamán négy hőhullámos periódus volt, június második felében és július első felében egy-egy hosszabb, valamint augusztus első felében két rövidebb.

A 2021-es nyár a hőség mellett nagyon száraz volt, Veszprém térsége még az országos átlagnál is szárazabbnak bizonyult. Az évszakos csapadékösszeg 67,6 milliméternek adódott, ez 137,5 milliméterrel kevesebb a sokévi átlagnál. (A nyári csapadékátlag: 205 milliméter.) Hasonlóan kevés nyári csapadék legutóbb 2000-ben fordult elő.

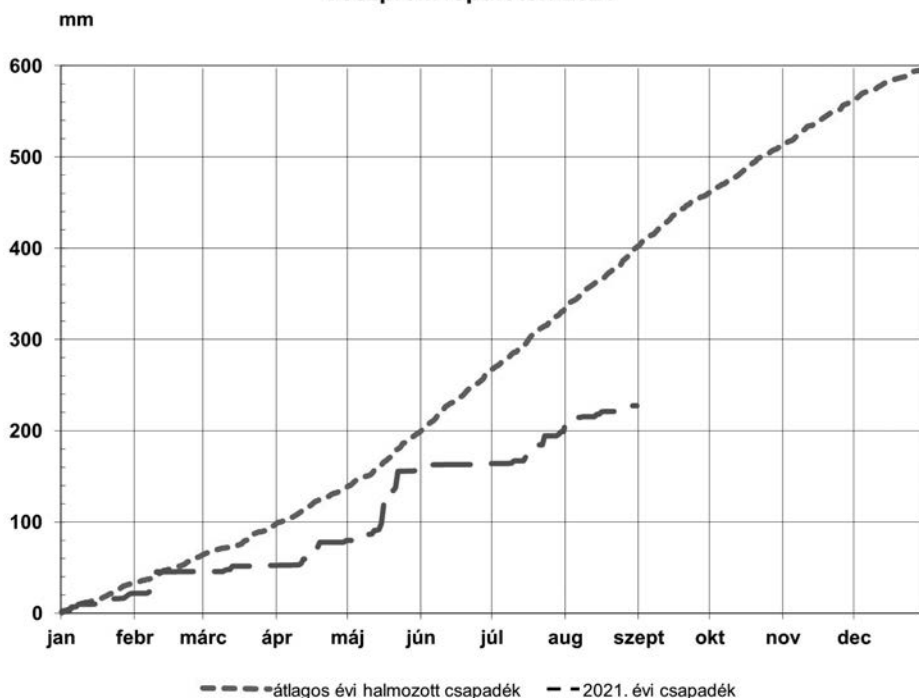

Mindhárom nyári hónapban a szokásosnál kevesebb csapadék esett. 2021 júniusa negatív csapadék rekordot döntött. A repülőtéren négy csapadékos napon mindössze 3,9 mm eső esett, holott általában június az év egyik legcsapadékosabb hónapja, átlagosan 70 mm csapadékkal. Ilyen kevés csapadékot a meteorológiai mérések kezdete, 1860-óta Veszprémben júniusban még nem mértek. A májusi bőséges csapadékhullás ellenére június második felére aszályhelyzet alakult ki, július első napjaira az éves csapadékhiány elérte a 100 millimétert.

Július csapadékösszege 36 mm-nek adódott, ez a sokévi átlag 50 százaléka, tehát folytatódott a hónapok óta tartó csapadékhiány. Ennek a mértéke a hónap végén elérte a 130 millimétert. Augusztusban 28,1 milliméter esett, ennek zöme (12,4 mm) elsején hullott, míg a többi 10 csapadékos napon a lehullott mennyiség általában 1-3 milliméter között mozgott. A hónap végére tovább nőtt az éves csapadékhiány, ami szeptember elsején meghaladta a 170 millimétert. Júniusban 3, júliusban 8, augusztusban 4 zivataros napot jegyeztünk fel, összességében ötten kevesebb, mint az évszakra jellemző érték. Mindhárom hónap napsütéses óráinak a száma jóval a sokévi átlag fölött alakult.

**Halmazott csapadékösszeg
Veszprém-repülőtér. 2021**

HELYTÖRTÉNETI BARANGOLÁS

Sokgyermekes veszprémi családok anno

DEBRECZENYI JÁNOS GYÖRGY

Írásom, mint érdekes, egyforma kiállítású, 19 házas utcáról, a Veszprém nyugati városszéli Síp utcáról, annak is a felső részéről szól. Annak a 19 félkomfortos, kisméretű, kis udvarokkal ellátott házaknak az egyikébe születve, és közel 30 évet ott eltöltve, valamint az elmúlt években a Veszprémi Levéltárból idevonatkozó anyagok gyűjtése alapján bő forrásom van ezen épületek, mint ONCSA házak¹ létrejöttének leírásához.

Azonban ezek előtt szükségesnek vélem, hogy azokról a veszprémi családokról, akik akkor (a házak folyamatos elkészülte során 1943–1944), ide beköltözhetnek, azokról a nagycsaládokról adjak leírást.

Ezek a népes családok fenntartói egyszerű kétkezi munkások voltak, iparosok: kőműves, ács, asztalos, cipész, stb., de többen is voltak gyári, erdészeti munkások, segédmunkások.

Egy azonos volt ezekben a családokban, a sokgyermekesség, a gyermekek száma csaknem minden esetben 6-8-10, de akadt egy 14 gyermekes is közöttük. Ma már ez

---

¹ Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap, rövidítve ONCSA 1940-1944 között a nagycsaládos falusi nincstelenek támogatására, a születések számának emelésére és gyermekvédelmi célokból alapított állami szociális szervezet volt, melyet az 1940/23. törvénycikkkel hoztak létre. 1941–1943 között a terv keretében kb. 12 ezer típuslakást építettek telepszerűen a rászoruló családoknak, 30 éves kamatmentes kölcsön alapján. A títustervekhez a tájegységenkénti falusi lakóházak szolgálták mintául. Több ezer család jutott földhöz, és közel 12 ezer ember kapott a gazdálkodáshoz szükséges állatállományt. Fiatal házásoknak kölcsönt, gyermekeknek segélyt nyújtottak. Közjóléti szövetkezeteket hoztak létre. Egyidejűleg nép- és családvédelmi pótadót vezettek be, továbbá az állami illetékekből befolyó jövedelmek 27%-át az ONCSA pénzügyi fedezetére fordították. A telepeken élők életmódját, és gazdálkodását folyamatosan ellenőrizték és tanácsadással támogatták. A program lebonyolítását az Országos Szociális Felügyelőség hálózata végezte. A program irányítását helyi szinten 1941-től szociális felügyelők vették kézbe. Az építkezéseknek a háború vetett véget. Bővebben lásd: Czuczor László: Az Országos Nép és Családvédelmi Alap (ONCSA) szervezete és működése. *Levéltári Szemle*, 1982/1. 43–56.

egyetverően furcsának hangzó lenne. De azon időben is volt erre a területre cinikus megjegyzés, úgy mint: „gyerekgyár”.

Ha belegondolunk, hogy ezek a szülők az elmúlt évszázad elején születtek átéltek egy első világháborút, egy tanácsköztársasági forradalmat, egy országcsonkító Trianont, egy világgazdasági válsági időszakot, valamint a II. világháborút, a gyermekekkel.

Nekik ez az 1943–44-es beköltözés, közvetlenül a Magyarországot is érintő háború előtti időkből, hátra hagyva az albérleti-szuterén, és sok esetben szükséglakásos viszonyokat, ez mekkora öröm lehetett, hogy önálló hajlékhoz jutottak. Egy személyes megjegyzést engedjen meg az olvasó: valószínű, hogy ezen örömeim mellett fogantam és születtem én is!

De most már a bemutatkozás: Debreczeni János György vagyok, és az említett (veszprémi) Síp u. 18-ban születtem, ahogy az akkor megszokott volt, otthon szülés-sel. Megszokott volt a bába néni is a nagyon rutinos és népszerű Kanczler Bözsi néni. (Kanczler Jenőné sz.: Regénye Erzsébet), akinek előzetes véleménye az volt, „hogy ide egy orvost is kellene hívni”, mert édesanyám akkor már 41 éves volt, így dr. Szakál Lajos veszprémi gyermekorvos áldásos segítségével születtem meg 1944. július 24-én s, méghozzá ikertestvéremmel és 10. gyermekként!

A veszprémi Viadukt építése. A csoportképen édesapám is látható.

Fotó: A budapesti Palatinusz Rt. felvétele²

² A közölt felvételek a család tulajdonában vannak

Gyermekkoromban többször emlegették (édesanyám), hogy én vagyok a fészekfentő, amelynek értelmét csak jóval később, idősebbként nyomoztam ki. A jelentése kb. a következő: a fészket utolsóként elhagyó (ott kikelő) fióka?!

Apám Debrecenyi Imre Lajos, egy Veszprém-keresztesi-jeruzsálemhegyi máltra (250 évre) visszavezethető iparos családok utódjaként született 1903-ban. Nyolcan voltak testvérek. Ők is fiúként az építőiparos (ács-kőműves) szakmát tanulták ki, folytatva elődjeik foglalkozását. Tehát apám is az ácsszakmát kitanulva kortársaival éppúgy, mint elődeik, több veszprémi köz- és magánépület létrehozásánál is megbízható szakemberek voltak.

Édesanyám: Zsebe Margit egy, még népesebb 13 gyermekes család 4. gyermekeként született 1903-ban, a veszprémi Komakút feletti akkori Püspökmajorban. Szülei (nagyzüleim) rendkívül szorgalmas, hűséges szolgálói, lakói voltak, a nekik alapvető biztonságot jelentő gazdaságban.

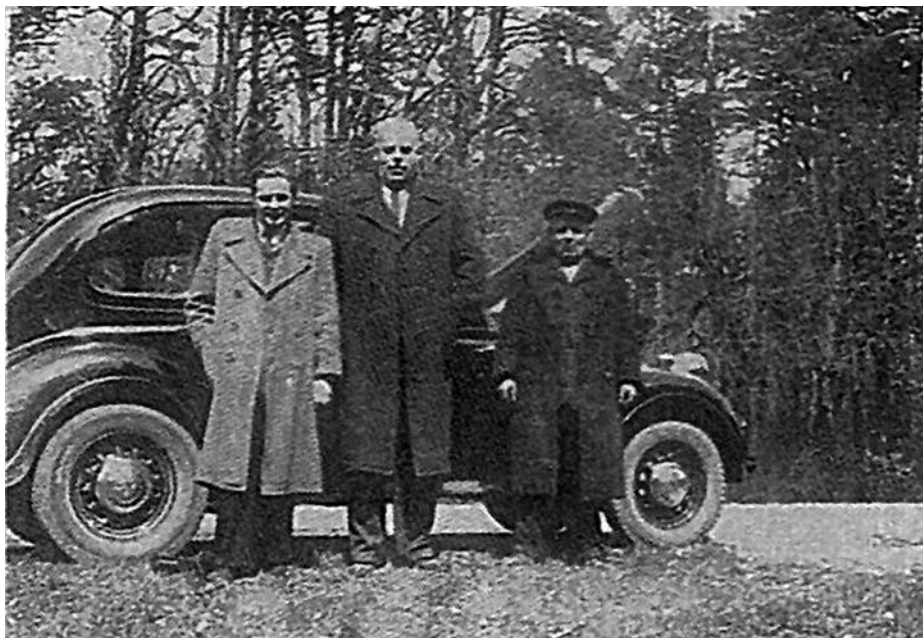

A sokgyermekes Zsebe család kb. 1915-ben

Édesanyám is itt nevelkedett fel kilenc élő testvérével e népes családban (a körülmények a fantáziára bízva!) A családról készült kép (kb. 1910-15. között) ma már érdekes ritkaság, a megjelenítés, az öltözék! Hiányzik róla a családapa Zsebe József, aki akkor épp Doberdó-Piave- Isonzó környékére kapott „meghívást”.

Anyám és nyolc testvére felnőtté válva sikerrel tudták a szakmákat kitanulni, így cipész, autószerelő, sofőr, a lányok szakácsnő és édesanyám varrónő lehetett a veszprémi Lengyel Sándor-dorné szabóságában, azt kitanulva.

Érdekességként is megemlítem, hogy innen származó nagybátyám Zsebe József a '30-as évek veszprémi taxis foglalkozás után dr. Róna Sándor veszprémi Magyar Nemzeti Bank, bankigazgató sofőrjeként dolgozott hosszú időn át.³

*Dr. Róna Sándor az egykori veszprémi bankigazgató.
Középen tőle jobbra Zsebe József gépkocsivezető*

A nagy, sokgyermekes családok kialakulását és annak okait, szociológusok, társadalomkutatók sokan feldolgozták, sok irányból részletezték, ezekben is valószínű nagy szerepet kaphatott a vallásosság.

Az én katolikus családban – gyerekként – hallomásból a „gyermek, mint áldás” „Isten áldása”, a mai terhesség fogalma helyett az „áldott állapot” volt a kifejezés. A gyermeket „a szívük alatt hordták” és nem teherként viselték.

³ Ez megismerhető a róla készült interjú alapján a Veszprémi Múltbeteintő sorozatban a YouTube-on is „Ki volt Zsebe József” címen. Lásd még: *Napló*, 2014. nov. 15. Zsebe József taxisofőr és autói. 5.

A legtöbb katolikus családban ott volt a vastag Biblia, melynek utolsó üresen hagyott lapjain az édesanyák a gyermekek születési adatait és sajnos más elhalálozási adatokat beírták.

Dzozs

Fontosabb családi és egyéb események.

Zsibe Mária születet	1899 Január 8 Budapest
József	1900 Junius 12 Veszprém
János	1901 szeptem 11 Veszprém
Margit	1903 február 18 Vesz
Gábor	1904 November 5 Veszprém
Erzsébet	1906 November 11 Veszprém
Gábor	1908 December 7 Veszprém
Szilvia	1910 szeptember 20 Veszprém
Teréz	1912 December 11 Veszprém
Botrán János	1915 Aprilis 17 Veszprém
Rozália	1917 február 18 Veszprém
János Károly	1919 Október 14 Veszprém
Lajos	1921 Julius 5 Veszprém
János meghalt	1901 December 2 Veszprém
Gábor meghalt	1907 December 19 Veszprém
Lajkó meghalt	1929 május 11 Veszprém
Rozsika meghalt	1918 Veszprém
Papa meghalt	1940 szeptember 15 Veszprém
Zsibe József & tisztelettel meghalt. 1954. január 1én	
József Mihály & tisztelettel meghalt. 1956-11-30 nagypénteken 42 é.	
Zsibe	

Zsebe nagyanyám bejegyzései a születettekről és az elhunytakról a családi bibliában

A sokgyermekes családokból eredően az ott felnőtté váló gyermekekből kerültek ki azután a szorgalmas asszonynak való lányok és a derék, jó dolgos, a hazát megvédő fiatalberek.

Ezen felismerésen túl a sokgyermekes családok elismerése, megsegítése kiváltotta a jobb helyzetben lévő társadalmi rétegek segítőkészségét, és az itt Veszprémben is jól megszervezve működött. Ennek egy nagyon jelentőségteljes és szép példájáról tudósít a *Veszprémi Hírlap* is, amely címlapján megosztva adja hírül vitéz Horthy István tragikus gyász hírére és annak érkezésének a körülményeit.

A címlapon a másik cikk a „Sokgyermekes magyar anyák kitüntetése és ünneplése a városi színházban” címen indul.⁴ A legcélszerűbb és hatásosabb lenne mindkét cikk teljes megismerése, de ezek terjedelme miatt az ismertetéstől most tekintsünk el! Az ide vonatkozó tudósító cikkből csak a leglényegesebbeket idézném az ünnepség sorrendjében.

„A Szent István napján délelőtt 11 órakor bensőséges ünnepség keretében nyújtották át tíz sokgyermekes veszprémi anyának a kormány kitüntetését és pénzjutalmát.

Az ünnepségen megjelentek a hatóságok, hivatalok vezetői és képviselői is, igen sokan mások. A honvédség népes tiszti küldöttséggel képviseltette magát, de jelen volt Beöthy Dezső nyugalmazott vezérőrnagy, országgyűlési képviselő is. Az ünnepséget a Levente zenekar, a Hiszekegy-gyel nyitotta meg, majd utána dr. Nagy László polgármester mondott megnyitó beszédet.”⁵

Az ünnepséget dr. Nagy László, Veszprém polgármestere nyitotta meg. Beszédében kiemelte:

„A mai nagy világegésben, amikor a világ minden részén dúló véres küzdelmekben harcolnak hőseink az Isten, haza és a családért, annak jövő boldogulásáért, még nagyobb megbecsülésben, tiszteletben, szeretetben és támogatásban kell részesítenünk az annyi sebből vérző Édesanyákat, különösen pedig a sokgyermekes anyákat, akik a jobb jövő reményében hozzák meg nagy áldozatukat.

Az 1918. évi forradalmak, a kommunizmus és a Trianoni béke-diktátum után elegettségünkben és szegénységünkben a Kormányzóné Főméltóságú Asszony a Magyar Anyák Szent Istvánnapi Bizottsága élén indított akciót a sokgyermekes asszonyok, a sokgyermekes anyák, családok támogatására. Ugyancsak a Kormányzóné Főméltóságú Asszony vezetésével a Magyar Anyák Nemzetvédő Bizottsága hozta létre a búzavirág-akciót a sokgyermekes családayok kitüntetésére, a legutóbbi években az Országos Nép- és Családvédelmi Akció segítyezi, támogatja és karolja fel a sokgyermekes családokat.

Ezen Alap a sokgyermekes családokat különféle módon segítyezi, támogatja, – így a múlt évben családi lakóházak építéséhez kamatmentes kölcsönt adott Veszprém

⁴ A Magyar Anyák Nemzeti Szövetsége Szederkényi Anna íróő javaslatára minden év augusztus 20-án tüntette ki a sokgyermekes magyar anyákat. Az első átadási ünnepséget 1928. augusztus 20-án tartották.

⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1942. aug. 23. Sokgyermekes magyar anyák kitüntetése és ünneplése a városi színházban. 1–2.

város területén 22 ilyen sokgyermekes családnak. A folyó évben a város területén a Síp utcában 12 házat épít fel az Alap a város útján, és majd juttatja azokat sokgyermekes családoknak. Természetesen nem mindenki kaphat egyszerre, s mivel az akció minden évben ismétlődik, mindig több és több sokgyermekes család jut ilyen családi házhoz.”⁶

A Polgármester a továbbiakban a legkülönbözőbb, az ONCSA-ból eredő juttatásokat, kedvezményeket sorolta fel, majd zárásként elmondta: „Fogadjátok e jutalmat és kitüntetést olyan szeretettel és hálásan, mint amilyen szeretettel és hálával adatik.”

A polgármesteri megnyitó beszéd után dr. Czapik Gyula megyéspüspök – ahogy a lap tudósítója kiemelte – „szívekbe markoló szavakkal méltatta az anya végzetetlen nagy és minden akadályt legyőző szeretetét.” Továbbiakban kiemelte: „Isteni hit, hazaszeretet és a család az a három hatalmas pillére, amelyeken megnyugszik egy ország élete. Ha ez a három pillér hiányzik, akkor összeomlik minden. A család pillére, szíve, drága gyöngye az édesanya! [...] Büszke az az édesanya, kinek gyermeke van. De még több, még nagyobb az az édesanya – méltóságosabb –, kinek sok gyermeke van.” – fejezte be ünnepi beszédét a Főpásztor.

Czapik püspök beszéde után a Főpásztor kiosztotta a megjelent sokgyermekes anyáknak a kitüntetéseket és jutalmakat.⁷

Kitüntetésben és jutalomban részesült: Loksa Józsefné napszámos neje, kinek 14 gyermeke közül 11 élő. Villand Károlyné napszámos neje, kinek 12 gyermeke közül 11 élő. Tóth Istvánné gyári munkás neje, kinek 10 gyermeke közül 9 élő, Vaczola Józsefné földművelési napszámos neje, kinek 10 gyermeke közül 8 él.

Kitüntetettek voltak Kovács Gézáne Danuvia Fegyver- és Lőszergyár Rt. munkásának neje, kinek 13 gyermeke közül 12 élő. Tavasz Józsefné favágó napszámos neje, kinek 10 gyermeke közül 9 él. Solymosi Andrásné napszámos neje, akinek 10 gyermeke közül 7 él. Kelemen Sándorné MÁV üzemi altiszt neje, akinek 9 gyermeke közül 7 él. Debreczeni Imre Lajosné ács-segéd neje, akinek 8 gyermeke közül 7 él. Taferner Antalné kőműves-segéd neje, akinek 10 gyermeke közül 6 él.

⁶ Uo. Dr. Nagy László megnyitó beszéde

⁷ Izabella főhercegné, Horthy Miklósné fővédnökök, Szederkényi Anna intézőbizottsági elnök és Klebelsberg Kunóné elnök saját kezű aláírásával „Elismerő oklevél” is átadásra került. A Gebhardt Tibor grafikus által tervezett oklevél könyomatú, mérete: 247x325 mm.

A sokgyermekes magyar anyák kitüntetésének nemzeti szalagos érméje⁸

Ezután vitéz Markóczy Jánosné⁹ köszöntötte a sokgyermekes anyákat: „Sokgyermekes magyar Anyák! A magyar élet büszkeségei vagytok. A mai napon ti vagytok az elsők Isten és a magyar haza előtt. Veszprém város társadalmi egyesületei és a magyar anyák nevében jöttem ide köszönteni Titeket. Köszönjük nektek, hogy áldozatos szívvel gyermeket adtatok a magyar hazának. Veszprémi magyar anyák! Tanuljatok sokgyermekes anyáktól. Hazánk jövője nemcsak a hadvezérektől, a tankok, gépek, sokaságától, hanem a sokgyermekes magyar anyáktól függ. Az Isten éltesse benneteket!”¹⁰

Az üdvözlés után dr. Nagy László köszönete meg a megyéspüspöknek, hogy elvállalta az ünnepi beszéd megtartását és a kitüntetések átadását, valamint Makóczy Zsuzsának a szíves üdvözlő szavait. Ugyancsak megköszönte a város közösségének, hogy eljöttek

⁸ Az emlékérem Zsákodi Csiszér János (1883–1953) munkája. Az emlékérem körirata: MAGYAR ANYÁK NEMZETI ÜNNEPE 1928 ZS. CSISZÉR J. Az arany, ezüst és bronz változatú érem átmérője 40mm.

⁹ Markóczy János ezredes, a Veszprém-jutasi Altisztképző parancsnokának felesége.

¹⁰ *Veszprémi Hírlap*, 1942. aug. 23. Sokgyermekes magyar anyák kitüntetése és ünneplése a városi színházban. 2.

az ünnepségre, példát adva arra, hogy „... e városban a nemzetfenntartói magasztos hivatásukat teljesítő sokgyermekes édesanyák iránt a tisztelet, nagyrabecsülés és a szeretet, mint mindig, most is megvan ez ősi város falai között.”

Végül a sokgyermekes anyák nevében Debreczeni Imre Lajosné – édesanyám – mondott szép beszédében köszönetet.

„A kitüntetett és jutalomban részesített asszonytársaim nevében hálásan megköszönöm a Kegyelmes Püspök Úr és a Méltóságos Ezredesné Asszony hozzánk intézett szép szavait. Nagy örömet okoz ez nekünk, sokgyermekes édesanyáknak, hogy gondolnak ránk, gondoskodnak rólunk. Hálásan megköszönjük a Kormányzónk Főméltóságú Asszony, a Magyar Kormány és az Országos Nép- és Családvédelmi Alapnak, hogy mirólunk, sokgyermekes asszonyokról, családokról iparkodnak gondoskodni. Jól tudjuk, hogy egyszerre mindnyájunknak nem tudnak adni sokat, egyszerre mindnyájunkon segíteni nem lehet, éppen ezért türelemmel kell bevárni azt az időt, amikor egyre-egyre rákerül a sor.”¹¹

Az improzálás és meghatóan szép ünnepséget a Levente zenekar Himnusza zárta be.

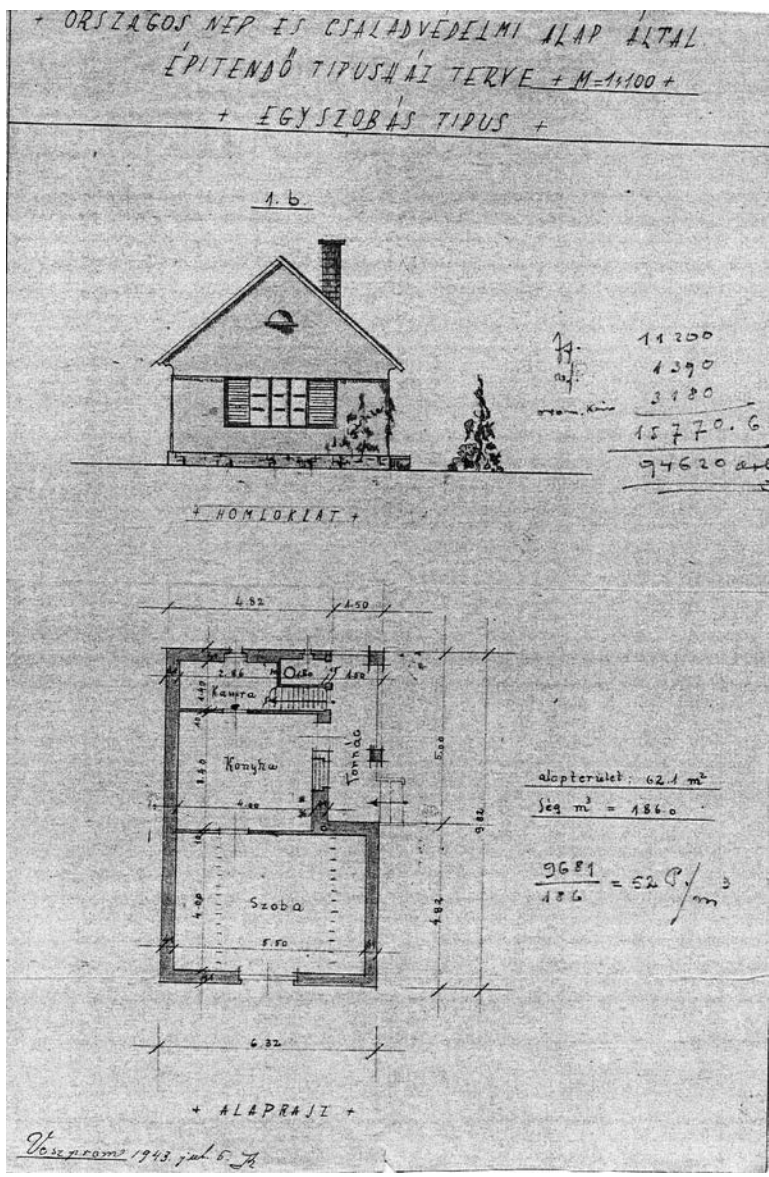
A sokgyermekes nagycsaládok sokoldalú gondjai azokon a segítőkészségeken keresztül, írásomból is megismerhetők. E gondok közt minden esetben a lakhatás, a lakáshoz jutás volt a legmeghatározóbb.

Az ilyen jellegű gondot is a szüleim 1928-as házasságkötésük utáni éveit is követve csak albérletekben, Céhház utca, Gépház u., valamint a veszprémi főépítész Már-földy Aladár Nándor telepen megépült villa alagsorában is lakhattak. Anyám, mint ház körüli segítség, apám meg, mint építőiparban dolgozó. A következő ideiglenes lakhelyük a volt Veszprém, Komakút téri kiürült kaszárnya épületében több más sokgyermekes családdal együtt kaptak szükséglakást!

Nem kell sok fantázia, hogy itt milyen körülmények lehettek. 1943-ban kapták meg a Síp utcai ONCSA házak egyikét. Az elhagyott, kiürített kaszárnya épület a Veszprémi Zsidóság összegyűjtő helye lett, és ők innen indultak többen az utolsó újukra. A helyi nyilas különítmény nem átalott gyermekeket, pár csokoládé ellenében felfogadni, hogy a szerencsétleneket kísérve, mondókázzanak mellettük – emlékezett vissza az idősebb (de ebben nem érintett) testvérbátyám.

E szomorú történet és a nagy családok, hányatott, kemény sorsokat megismerve, térek át az örömnüpre az örömök utcájába a veszprémi Síp utcára, az ott fokozatosan elkészült 18+1, vagyis a 19, már említett kialakítású családi házakra és azokat a megváltás örömeivel elfoglaló családokra.

¹¹ Uo. Az anyák köszönete. 2.

Tervdokumentáció a ház külsőről és a lakás alaprajzáról

A beköltöző családok apraja-nagyja ki-ki szorgalmasan megtalálta a korához illő napi tevékenységet, feladatot, úgymond „relatív boldogan”.

Az itt eltöltött kb. 1 év után a háború ide is elért és a házak nagy része kiürült, lakói elmenekültek, többnyire a környék bűvöhelyeire, de sokan – így az én családom is – a szülők és a hét gyermek, beleértve a 3 hónapos korúként magamat is, a Csatár hegyi pincék adtak menedékhelyeket. A kényszerből elhagyott házakat elfoglalták az átvonuló, sok esetben barbár csapatok. De ez már egy másik történet.

A sokgyermekes Debreczeni család az ONCSA házak egyikében (1947)

Írásom befejező részében a sokszor említett sokgyermekes család gyermekeként jó szívvel kijelenthetem: Jó volt sokadik gyereknek lenni, a sok hasonló korú gyermektársammal együtt játszani a kornak megfelelő egyszerű játékokat. Erre az akkori utcát körülvevő üres telkek, valamint a szomszédos Séd völgye és a Gulyadomb maga természetes formájában egy ideális tér volt számunkra. Kezünkben uzsonnaként egy-egy hagymás zsíros kenyérrel és a szomszédos kertek sokszor még félig éretlen gyümölcseivel. Közben libapásztorkodva a tavasszal kikelt 20-25 kislibával.

Hasznos volt a szülők és a felnőttek szorgalmas munkásságát, és annak eredményét látni és a megtapasztalt törekvést átvenni. A kislibákból öszre kopasztható és hizlalható baromfik lettek és tollait a szomszéd nénikkel együttesen esténként a nagy

konyhaasztalt körbeülve fosztották, s készült belőle az idősebb lánytestvéreknek a „stafírung”: a vánkos és dunyha.

Tavaszdőben a veszprémi állatpiacon (a kisállomás mellett) megvett két kis „választási” mangalica kismalacokból ősz végére komoly hízók lettek, a bérlőként megművelt (a Kiskuti csárda fölötti) föld terméséből.

Gyermekként is nagy élmény volt egy-egy disznóvágás, és az utáni disznótor, majd később a füstölt sonka és kolbász. Ma már kevesen emlékeznek rá és kevesen tudják, hogy a disznóöléseket a Rákosi-rendszer idején be kellett jelenteni és abból zsír formájában kellett leadózni.

A nagyobb testvérek előbb felnőtté válva hivatást, szakmát, képezést kitanulva váltak új családalapítók. A családok szakadtak: sajnos, mint leventeként elhurcolt, valamint az '56-os forradalom utáni (nem biztató) körülmények miatt is. Az utcánkból is legalább 6 fő választotta ezt! Ez a mi családunknak is három testvérét érintve, drámai volt!

A családok későbbi, már ott született gyermekei is a '60-as évek közepére-végére, új családot alapítva, több esetben a szülői házat kibővítve, komfortosítva, csak 1-2 gyermek vállalásával folytatták a családi életüket.

Az egykori Síp utcai ONCSA házak belső térre bővültek, változtak, de mára csak az utcafronti homlokzatok maradtak egységesek, emlékeztetve talán a valamikori megépülésük okára: a nagycsaládosságra!

Történetem a Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság Politikai Nyomozó Osztályával 1956–57

BORENICH PÉTER

Hétfő volt, 1957. április 29-e. Emlékszem, tanítás után egyedül baktattam le a veszprémi várból a Benedek-hegy felé. Igyekeztem, nehogy lekéssem az ebédet, mert a kollégiumban nagyon szigorúak voltak. Leértem a Davidikumba, mert a forradalom után a Lovassy László Gimnázium fiú kollégiuma ott volt, ahol korábban a kispapok laktak. Ez az épület a Séd partján fekszik, nem messze a veszprémi viaduktól. Sokkal jobb volt ott lenni, mint a régi szegényházban. Korábban ugyanis ott laktunk. Az ebédet sikerült elérnem. Ráadásul dupla adag „pulutykát”, vagyis kelkáposzta főzeléket kaptam, mert az a szakács néni volt ott, aki kedvelt.

Utáltam a délutáni kötelező stúdiumot, mert négytől háromnegyed hétig akkor is ott kellett ülni a tanulószobában, ha nem volt feladva semmi. Héttől aztán vacsora, s a takarodóig végre szabad foglalkozás. Eszembe jutott, hogy vajon édesanyám tud-e küldeni nekem süteményt születésnapomra. A kis bakonyi faluból, Tésről ugyanis nem volt könnyű csomagot eljuttatni a koleszbe, mert a bányász busz csak Várpalotáig járt, s onnan kevés tési ember jött be a megyeszékhelyre. Márpedig az én tizenhetedik születésnapom szombaton, május 4-én lesz. Takarodó előtt még kimentem a mosdóba, s villanyoltásra már bent is voltam az ágyamban. Tizenketten aludtunk egy szobában.

Már éppen elszenderedtem, amikor valaki felkapcsolta a villanyt. Farkas Géza, kollégiumunk igazgatója volt ott, egy férfi társaságában. „*Borenich, Erdélyi öltözzenek!*” – mondta határozottan. Nem tudtuk mire vélni a dolgot. Felöltöztünk, s kimentünk velük a folyosóra. Ekkor döbbsentem meg igazán. Négy szürke egyenruhás férfi géppisztolyt szegezett ránk, s közrefogva bennünket ránk parancsoltak, hogy „indulás!”. A hátsó bejárathoz tereltek. Kiérve az udvarra láttuk, hogy géppisztolyos emberek fogják körbe az épületet, s hátul ott áll négy leponyvázott teherautó. Engem és egyik kollégiumi társamat felparancsoltak a legközelebbi teherautóra, ahol padok voltak. Menetiránnyal, háttal kellett ülni. Két géppisztolyos kapaszkodott fel hozzánk, s a teherautó elindult.

Alig kanyarodtunk ki az udvarból, amikor egyszer csak az egyik fogta gumibotját és akkorát vágott a combomra, hogy a csillagokat láttam. De ez még semmi ahhoz képest, ami ezután jött. Útközben még kaptunk néhányat a gumibotjal egészen addig, amíg be nem értünk a Rendőrkapitányság udvarára. Remegő lábakkal szálltam le a teherautóról. Feltereltek bennünket az első emeletre, ahol egy hosszú folyosó volt, a végén egy rácsos ajtóval.

Két oldalon végig szűrkeruhás fegyveresek álltak. „*Azonnal menjen végig a folyosón, egészen az ajtóig!*” – hangzott a parancs. Elindultam. Alig tettem meg két lépést, s az egyik „Kádár huszár” – mert így hívtuk ezeket a szürke egyenruhásokat – hatalmasan vágott rám a gumibotjával. Elkezdtem gyorsítani lépteimet, hogy minél előbb elérjem célomat, de minél jobban siettem, annál többen ütöttek, ahol értek. Valódi vesszőfutás volt. Azt hittem, soha sem érek a folyosó végéig. Végre elértem a rácsos vasajtót. Megváltásnak éreztem, amikor nagy csattanással becsukódott mögöttem. Bent a folyosón már jónéhányan voltak arccal a falnak állítva.

„*Falnak fordul, orrát odanyomja, kezét hátra rakja, nem néz se jobbra, se balra!*” – hangzott a parancs. Egy szűrkeruhás fel, s alá sétált, hogy ellenőrizzen bennünket. Kíváncsi voltam, kik lehetnek sorstársaim. Ezért amikor elhaladt mögöttem, oldalra pislantottam, s láttam, hogy a legközelebbi szomszédom a fizika tanárom. Amikor balra néztem, egy hatalmas ütést éreztem a tarkómon. Az orrom majdnem eltörtött. „*Mondtam, hogy nem néz sehova!*” – üvöltött a felvigyázó. Közben eleredt az orrom vére. Azt megengedte, hogy elővegym a zsebkendőmet, s azzal törölgettem a vért. Szerencsére hamar elállt a vérzés.

Körülbelül fél óráig álltam így, aztán bevezettek egy kihallgató szobába. Két férfi volt bent. Az egyik kérdezett, a másik pedig vert. „*Milyen ellenforradalmi tevékenységet végzett?*” – hangzott a kérdés. „*Semmilyen*” – válaszoltam. Erre olyan hatalmas pofont kaptam, hogy csak úgy csengett a fülem. Akkor szakadhatott be a dobhártyám.

De mielőtt folytatnám a történetet, röviden az előzményekről.

1956. október 22-én este néhányan ott ültünk a tanulószobában és hallgattuk a Magyar Rádiót. Tudtuk azt, hogy Pesten az egyetemisták már tüntetést szerveznek. Egyszer csak megszakadt az adás, s a bemondó közölte, hogy Gerő Ernő mond beszédet. Felháborított bennünket az, amit hallottunk. Másnap az iskolában is forradalmi volt a hangulat. Nem sokkal ezután elhatároztuk, hogy mi is felvonulunk. Elmesélhetetlen az a lelkesedés, ami előntött bennünket. A legtöbbet hangoztatott jelszó a „*Mars ki ruszki*” volt. Ahogy vonultunk Veszprém utcáin, idős nénikék és bácsikák könnyezve integettek boldogan az ablakokból. Nem hitték, hogy ez még életükben megtörténhet. Iskolánk felvonulásának irányításában részt vett Gyüre Attila igazgató is, aki később köpenyegén nagyot fordított. Az évvárón bennünket – akiket letartóztattak – már ellenforradalmárnak nevezett.

Letartóztatásomkor, 17 évesen

Amikor egyre veszélyesebb lett a helyzet, tanítási szünetet rendeltek el, s minket, kollégistákat hazaküldtek szüleinkhez. Úgy gondolták, hogy otthon jobb helyünk van. Nem számítottam arra, hogy olyan sokáig nem lesz tanítás, ezért kevéske ruhámat bent hagytam Veszprémben a kollégiumban.

Nagyon érdekelt, hogy mi van a városban, ezért meggyőztem szüleimet, hogy a ruháimat el kell hoznom. Viszont a buszok nem jártak. Egyik nap megjelent a faluban egy teherautó, hogy élelmiszert gyűjtsön a pesti forradalmároknak. Sikerült felkérkednem, s ők elvittek Zircig. Elmondhatatlan az az önzetlen lelkesedés, ahogyan fogadtak bennünket a falvakban. Jásdon, Szápáron, Csetényben, Nagyesztergáron mentünk keresztül, s a parasztok hozták a tojást, a kolbászt, a sonkát, a frissen sült kenyeret, hogy ők ezzel segítsék a pesti forradalmárokat. A kollégiumban nem maradtam, ezért visszamentem Tésre.

November 4-én hajnalban Nagy Imre hangjára ébredtem. Szüleimmel egy szobában aludtam, ahol édesapám minden hajnalban már rádiózott. Először Bécset hallgatta, majd a Kossuthot. Mélységesen megdöbbentett a hír, hogy az oroszok megtámadtak bennünket. Nagyon szerettem volna ismét Veszprémbe menni, de szüleim nem engedtek el.

A tanítás január 7-én kezdődött. Visszatérve a kollégiumba néhányan arról beszélgettünk, hogy milyen gyalázatosak az oroszok, hogy levették a forradalmat. Tanakodtunk azon, hogy mit kellene csinálni. Akkor már hallottunk arról, hogy mozgalom indult „Márciusban Újra Kezdünk”, vagyis rövidítve „MUK” elnevezéssel. Komolyan gondoltuk azt, hogy nemzeti ünnepünkre, március 15-re, el lehet zavarni

a Kádár-féle bandát. Kapóra jött, hogy egyik kollégiumi társunk elmesélte: ő belépett az „Ifjú Magyarok Szövetsége” szervezetbe és ott azt a feladatot kapta, hogy alakítsa meg a kollégiumban ennek helyi tagozatát. Hatan, vagy heten döntöttünk úgy, hogy belépünk ebbe a titkos szervezetbe. Röpcédulákat írtunk, és szórtuk szét különböző helyeken. Főleg a gimnáziumban és a kollégiumban.

Április huszonegyedikére nagygyűlést hívtak össze a gimnázium dísztermébe, ahol meg akarták alakítani a KISZ, vagyis a Kommunista Ifjúsági Szövetség helyi szervezetét. Az esemény tanítási időben, délelőtt volt, ezért fel kellett vonulnunk. Elhatároztuk, hogy megakadályozzuk a KISZ megalakulását. Eldöntöttük, hogy mindenki búgni fog csukott szájjal, ezért nem fogják tudni megállapítani, hogy ki vesz részt az akcióban. A díszteremben körülbelül négyszázan voltunk. Amikor megnyitották az ülést, búgni kezdtünk. Egyre többen vettek részt az akcióban. A zárt teremben a búgáson kívül semmit sem lehetett hallani. Azt láttuk, hogy először az iskola igazgatója, Gyüre Attila hadonászik, de hangját nem lehetett hallani, majd Horeczky Károly, a leendő KISZ titkár próbál valamit mondani, de ő is hasonlóan járt. Végül is teljes volt a sikerünk, mert ott megakadályoztuk a szervezet megalakítását. Ez persze nem jelenti azt, hogy néhány nappal később – most már nélkülünk – mégis csak lett az iskolának egy ifjúsági kommunista egysége.

Ebben az időben jelent meg a kollégiumban Herceg János, akit Farkas Géza igazgató úgy mutatott be, hogy egyetemre jár, és azért jött, hogy vitatkozzon velünk és meggyőzzön bennünket a marxizmus helyességéről. Naponta járt ki hozzánk, s négyen-öten gyakran vitatkoztunk vele.

Először akkor fogtam gyanút, hogy ez az ember nem egyetemista, amikor észrevettem, hogy valaki kutatott az asztalfiókomban, meg a szekrényemben. Nem volt nehéz megállapítanom, mert kényszeres vagyok, és mindent pontosan ugyanoda rakok, ahova szoktam. Ha bárki is megváltoztatja a helyeket, azonnal észre veszem. Így történt ez akkor is.

A második eset, ami már nem a gyanúmat erősítette meg, hanem bizonyosságot is szolgáltatott, az a pisztoly volt. Herceg felakasztotta ballonkabátját a fogasunkra és elment vacsorázni. Ahogy a padok és a fogas között elmentem, nekiütököttem egy vastárgynak. Megnéztem, hogy mi az, s egy pisztolyt vettem ki a zsebéből. Felmerült bennem, hogy elteszem, de józan eszem azt diktálta, hogy sürgősen tegyem vissza. Így is történt. Ekkor már biztosak voltunk abban, hogy egy civil rendőrrel állunk szemben. De ez nem zavart bennünket abban, hogy továbbra is vitatkozzunk vele. A letartóztatottak közül kerültek ki, akik a lehangosabbak voltak.

De térjünk vissza a rendőrségi vallató szobába.

Elhatároztam, hogy nem mondok semmit. Erre még jobban vertek. Amikor az egyik elfáradt, átjött a szomszéd szobából egy másik verőlegény és az ütött. Közben tornáznom kellett. Húsz-harminc guggoló ülés, aztán fekvőtámasz. A legnagyobb

tenyerű akkora pofonokat adott, hogy csak úgy zúgott a fejem. Megkérdezte, hogy ismerem-e az egyik gimnazista lányt. Mondtam, hogy igen, ő osztálytársam. „*Megb...d, mi?*” – kérdezte. „*Nem*” – feleltem. Erre még jobban ütött. Kiderült, hogy gyakran utazik ugyanazon a buszon, mint ő, s hiába próbált meg kikezdeni vele, mindig kudarcot vallott. Ezzel is dühítette magát, s még jobban vert.

A másik közölte, hogy szervezkedés és a népi demokratikus rend elleni izgatás miatt bíróság elé fognak állítani, börtönbe fogok kerülni és ki fognak zárni az ország összes középiskolájából. Hajnali ötig tartott a kihallgatásom, de nem mondtam semmit sem. Akkor átvezettek a szomszéd folyosóra és belöktek egy cellába, ahol egymás hegyén-hátán aludtak az emberek. Helyet szorítottak nekem, s fáradtan zuhantam le a szalmazsákra. Azonnal elaludtam. Másnap kiderült, hogy nyolcan vagyunk egy két-személyes cellában.

De alig aludtam el, máris azt hallottam, hogy „*Ébresztő, fel!*”. Hatkor kellett ugyanis felkelni. Akkor derült ki, hogy matematika tanárom, a későbbi gimnáziumi igazgató, Knoll János mellett aludtam. Hétkor hozták a reggelit és cigarettaosztás is volt. Mindenki kapott nyolc szál Munkást. „*Én nem dohányzom, nem kérek cigarettát*” – mondtam a börtönőrnek. Amikor becsukta az ajtót, Knoll tanár úr leszidott, hogy miért nem fogadtam el az adagomat, ő szívesen elszívta volna. Másnap már kértem cigit, s neki adtam. Néhány évtizeddel később, amikor a Lovassy Gimnáziumnak évfordulója volt, s tudtam, hogy találkozom az akkor már igazgató Knoll Jánossal, vettem egy doboz Munkást, s átadtam neki azzal, hogy ezzel tartozom. Mindketten könnyeztünk.

Reggelire szörnyű tejeskávé féleséget adtak, egy szelet kenyérrrel. Az idősebbek felvilágosítottak, hogy azért olyan furcsa ízű a lötyty, mert bróm van benne. Ezt azért rakták bele, hogy férfiaságunkat féken tartásák.

Napközben békén hagytak. De amikor négy óra után elcsendesült az élet, újra átvittek vallatni. A módszer ugyanaz volt, mint az előző éjjel. Csak most a verő ember volt más. Úgy látszik elfáradt a nehéz éjszaka miatt, s most pihen.

Következő délután kiültettek a folyosóra, s nyitva hagyták az egyik szobaaajtót. Egyszer csak azt hallottam, hogy egyik társunk részletesen elmond mindent pontról pontra, hogy mi történt. Semmit sem hagyott ki. Nyilván nem véletlenül ültettek ki, s nem véletlenül hagyták nyitva az ajtót. Azt akarták, hogy mindent halljak. Biztos nem akartak velem tovább bajlódni.

Ezután már nem volt értelme tagadni. Kénytelen voltam elmondani én is, hogy mi történt. Közben folyamatosan engedték ki cellatársaimat. Többen mondták, hogy őket csak azért hozták be, nehogy a május elsejei ünnepen valamilyen balhét csináljanak. Kollégiumi társaim közül is többeket kiengedtek, csak ketten maradtunk bent. Engem továbbra is vallattak, de már nem volt annyi verés. Máig sem tudom, hogy mit akartak még megtudni tőlem. Valószínűleg azt hitték, hogy még más is van az én

„rovásomon”. Végül is hat nap után kiengedtek. Azt mondták, hogyha ezután bármit is csinállok, nem fogom megúszni ennyivel. Börtönbe fogok kerülni és kizárnak az ország összes középiskolájából. Azt is közölték, hogy tilos arról beszélni, ami bent történt velünk.

Évekkel később derült ki számomra, hogy csoportunkból egy tanulót ítéltek el. Azt, aki megszervezte az Ifjú Magyarok Szövetségét a kollégiumban. Ha jól emlékszem, félévi börtönbüntetést kapott.

Következő hétfőn tornaóránk volt. Le kellett vetköznöm trikóra és klottnadrágra. Emlékszem a fiúk elképedve nézték a karomat, a hátamat, a combomat. Tele voltam kék és lila foltokkal. Én akkor hősnek éreztem magam. Úgy gondoltam, hogy sikerült szembeszállnom a hatalommal.

Fél évvel szabadulásom után

Büntetés nélkül mégsem úsztam meg az esetet. Hat évig gyári munkás voltam, mert nem vettek fel egyetemre. Hiába felvételiztem a Színművészeti Főiskolára, a TF-re, vagy az Eötvös Loránd Tudomány Egyetem jogi karára, mindenhol hiány miatt elutasítottak. Ez utóbbi felvételin az a Horeczky Károly volt írásbelikor a felvi-gyázó, akinek KISZ titkárrá való megválasztását a Díszteremben megakadályoztuk.

Aztán múltak az évek, s egyre többen szabadultak a börtönökből. Valamit enyhült a politikai helyzet. Volt, olyan is, aki amnesztiában részesült. Ekkor a Színművészeti Főiskolára jelentkeztem újra. A felvételiztető tanár, Básti Lajos azt mondta: maga soha nem lesz jó színész, de olyan a hangja, hogy javaslom, vegye fel a Magyar Rádió munkatársnak. Ők ugyanis arra kértek bennünket, hogy ilyen esetekben küldjük át a jelentkezőt. Így kerültem 1964-ben a Magyar Rádióhoz. Később aztán elvégeztem

az Újságíró Iskolát és az Eötvös Loránd Tudományegyetem történelem-népművelés szakán diplomáztam.

Mindent egybevetve: tizenhat-tizenhét éves koromban rendkívül igazságtalannak tartottam azt, ami velem történt. (Persze most is.) Meg voltam győződve arról, hogy az igazság a mi oldalunkon van, s gyalázatos az, amit csinálnak velünk. Viszont most, nyolcvan felett úgy érzem, hogy jót tett nekem ez a vesszőfutás sorozat. Ugyanis képesen és szó szerint is belém verték az igazságérzetet. Igaz, hogy emiatt életem során gyakran kerültem konfliktus helyzetbe. Így volt ez akkor is, amikor gyári munkás voltam, de nem volt ez másként negyvenhárom éves rádiós tevékenységem alatt sem.

Dokumentumműsoraim is főleg drámai helyzeteket dolgoznak fel. Például az igazságtalanul kivégzett 1956-os forradalmárról, dr. Brusznai Árpádról, a tévedésből hét évre ítélt cigány férfiről, Pusoma Dénesről, a megtagadott anyáról, stb. Több száz tényfeltáró műsorban, riport összeállításban próbáltam meg kideríteni az igazságot. Mindezt a velem történt igazságtalanságnak is köszönhetem.

A Veszprémi Szemle megjelenését támogatták:

Dr. Benedek és Társa Bt.	Veszprém
Bernáth Ildikó	Veszprém
Hajmási Andrea	Veszprém
Happ János	Balatonalmádi
Hartmann Antalné	Márkó
Jánosik Margit Andrea	Veszprém
Jánosik Tivadarné	Márkó
Kocsis család	Márkó
Kocsisné Pfeifer Éva	Márkó
Kővári László	Márkó
Pataki Mihály és családja	Márkó
Solymosi Klára	Veszprém
Szabó Gyuláné	Márkó
Szigetné Jánosik Szilvia	Várpalota
Tóth Mónika	Márkó

Honoráriumról lemondottak:

Dr. Busics György
Dr. Csiszár Miklós
Dr. Földesi Ferenc
Dr. Karlinszky Balázs
Szabóné Vörös Györgyi

Veszprém-Balaton 2023
Európa Kulturális Fővárosa

